

Noukogue **KOOL**

11 · 1986

Михаило Ломоносовъ

Ранніе почерки Ломоносова.

1726 годъ.

По рѣшению въ дѣлу о вѣнчаніи
Свѣтлѣйшій Государь Императоръ
Сынъ Императрицы Цесаревичъ
Михайло Ломоносовъ Приложилъ

Подпись Ломоносова на подрачной записи 4 февраля 1726 г.

1730 годъ.

25 Января 25 дня мѣсяцъ января
принимая устройство и сана
тамъ же дня платилъ по писанію
платилъ Ломоносовъ

Подпись Ломоносова 25 января 1730 г. въ тетради, заведенной при построении Куростровской каменной церкви подрачникомъ Петромъ Некрасовымъ.

1734 годъ.

Къ сему допросу (свѣдѣній) Московскій
Судъ присудилъ Михайло Ломоносовъ рѣши
Приложилъ

Подпись Ломоносова на допросъ 4 сентября 1734 г.

Nõukogude Kool

11 · 1986

PARTEI OTSUSED ELLU

- 4 **L. TÖRNPUU** Juhtimise täiustamise põhisuunad sotsiaalse ja majandusliku arengu kiirendamise käesoleval etapil ●

TÄHTPÄEVI

- 6 **T. KARJAHÄRM** Balti küsimus enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri-revolutsiooni ●
11 **A. TÖLDSEPP** Nüüdishinnanguid M. Lomonossovi metoodilisele pärandile ●
16 **O. PAABO** Dobroljubovilt õppides ●

KOOLIJUHI VEERUD

- 18 **J. VENE** Koolijuhtide töö tunnustamine asjaosaliste pilguga nähtuna ●

KASVATUSTEEMADEL

- 21 **H. TONISMÄGI** Tõde ja vale viinast ●
23 **A. TAVIT** Abikaasade suhted sugulastega ●

PSÜHHOLOOGIAVEERUD

- 27 **H. VÄRE** Noorsoo psühhohügieenist I ●

UURIMUSI, ÜLDISTUSI

- 30 **K. INDRE** Realse tegevuse modelleerimine on aja käsk õpetajate ettevalmistamisel kõrgkoolis ●
34 **K. ALEKSIUS** Tehnikaainete metoodikast ●

ÕPPETUND, ÕPPEKABINET

- 38 **M. VALTS** NLKP XXVII kongressi materjalide käsitlemine kutsekeskkoolis ●
42 **E. NURK** Mõnda õpioskustest ●

KOOLIEELNE KASVATUS

- 45 **T. MERILOO** Sõimeealine laps perekonnas ●

KOOLIMUUSIKA

- 47 **U. UIGA** Millist teed edasi minna? ●

- 53 KOGEMUSNÕU

MILVI VALTS,
V. Klementi nim
kutsekeskkooli nr 32
õpetaja-metoodik.
Lõpetanud aastal 1955
Haapsalu
Pedagoogilise
Kooli ja aastal 1966
kaugõppijana TRÜ
ajaloo-keeleteadus-
konna ajaloo
osakonna. Aastatel
1955—1978 töötas
Turba keskkoolis
vanempioneerijuhina,
algklassi- ning ajaloo
ja ühiskonnaõpetuse
õpetajana. 1978.
aastast kutsekeskkooli
nr 32 ajaloo ja
ühiskonnaõpetuse
õpetaja.

HEINO TÕNISMÄGI, Tallinna linna prokuröri asetäitja, vanem-õigusnõunik. Lõpetanud TRÜ õigusteaduskonna 1965. Töötanud Tartu Linna Prokuratuuris uurijana, Eesti NSV Prokuratuuris kriminaalkohtu järelevalve osakonna prokurörina, praegusel ametikohal 1979. aastast. Oma tähelepanekuid uurimistööst ja kohtusaalist avaldanud ajakirjanduses, «Nõukogude Kooli» autor 1975. aastast.

Yärvifotod
TõNU KALLE

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI, EESTI NSV KÕRGA KESKERIHARIDUSE MINISTEERIUMI NING EESTI NSV RIIKLIKU KUTSEHARIDUSKOMITEE PEDAGOOGILINE AJAKIRI

XLIV AASTAKÄIK

TOIMETUSE KOLLEGIUM:

A. EGLON, V. EKSTA (toimetaja asetäitja), **R. KOOV, F. KUPP** (vastutav sekretär), **E. LAANVEE, L. LIIVA, O. NILSON, J. ORN, V. RATASSEPP, H. ROOTS** (toimetaja asetäitja), **I. RUTE, J. SEPP** (toimetaja), **I. UNT, S. VALDMAA**.

Keeletoimetaja M. RANDE

Kunstiline toimetaja M. OLEP

Tehniline toimetaja O. LEIDMAA

РЕШЕНИЯ ПАРТИИ — В ЖИЗНЬ

- 4 **Л. ТЮРНПУУ**. Пути совершенствования управления школами, направленные на ускорение социального и экономического развития ●

ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ

- 6 **Т. КАРЬЯХЯРМ**. Прибалтийский вопрос перед Великой Октябрьской социалистической революцией ●
11 **А. ТЫЛЬДСЕПП**. Современная оценка методического наследия М. Ломоносова ●
16 **О. ПААБО**. Чему мы учимся у Добролюбова ●

КОЛОНКА ДИРЕКТОРА

- 18 **Ю. ВЕНЕ**. Признание работы руководителей школ ●

НА ТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ

- 21 **Х. ТЫНИСМЯГИ**. Правда и ложь о водке ●
23 **А. ТАВИТ**. Отношения супругов с родственниками ●

КОЛОНКА ПСИХОЛОГА

- 27 **Х. ВЯРЕ**. О психогигиене молодежи I ●

ИССЛЕДОВАНИЯ, ОБОБЩЕНИЯ

- 30 **К. ИНДРЕ**. Моделирование реальной деятельности — требование времени при подготовке преподавателей в высшей школе ●
34 **К. АЛЕКСИУС**. О методике преподавания технических предметов ●

УРОК, КАБИНЕТ

- 38 **М. ВАЛЬТС**. Изучение материалов XXVII съезда КПСС в среднем профтехучилище ●
42 **Э. НУРК**. Об учебных умениях ●

ДОШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ

- 45 **Т. МЕРИЛОО**. Ребенок ясельного возраста в семье ●

ШКОЛЬНАЯ МУЗЫКА

- 47 **У. УЙГА**. Каким путем идти дальше? ●

- 53 **ДЕЛИМСЯ ОПЫТОМ**

Juhtimise täiustamise põhisuunad sotsiaalse ja majandusliku arengu kiirendamise käesoleval etapil

LEMBIT TÜRNPUU,
TPeDI õppeprorektor, ENSV teeneli-
ne haridustöötaja

NLKP XXVII kongress, analüüsinud süsteem-
selt meie maa sise- ja välissituatsiooni XII
viisaastaku künnisel, kavandas uue strateegia
ja taktika ning konkreetse tegevusprogrammi,
mille kontseptuaalseks aluseks on NLKP
Keskkomitee 1985. a aprillpleenumil vastu
võetud sotsiaalse ja majandusliku arengu kii-
rendamise idee.

Sotsiaalse ja majandusliku arengu kiiren-
damise põhiteeks on tänapäeva teaduse ja
tehnikaa saavutustele toetuv kõikide inimeste
senisest parem ja tulemuslikum töö, mis eel-
dab olulist pööret senises töösse suhtumises ja
töökorralduses, «kõigi loomejõudude mobili-
seerimist ja oskust asju uut moodi ajada» (1,
lk 7). Mõistes hukka kohati maad võtnud mugavusele ja lõõgastumisele suunatud töösse-
suhtumise, esitati NLKP Keskkomitee 1985. a
aprillpleenumil kõrgendatud nõuded igale
töötajale taotlemaks, et «igauks töötaks oma
töökohal ausalt ja kohusetundlikult, tulemus-
likult» (1, lk 9). Olulist osa töö tulemuslik-
kuse seisukohalt peab etendama ka korra loo-
mine, töö-, tehnoloogilise ja riikliku distsip-
liini tugevdamine.

Sellise hiiglasliku innovaatilise ülesande
edukas realiseerimine nõuab kogu juhtimis-
tegevuse kardinaalset ümberkorraldamist,
alates tööjaotuse ja juhtimissüsteemide orga-
nisaatsioonilise struktuuri kaasajastamisest,
juhtimiskaadri valiku, väljaõppe ja täiendus-
süsteemi süvamuudatustest ning lõpetades
juhtimisstiili olulise korrigeerimisega. Sees-
ses mainituga kerkivad päevakorrale uued
probleemid juhtimise strateegia ja taktika,

kaadripoliitika, juhtimise eetika ja juhtimis-
kultuuri valdkonnast.

Uutes tingimustes peab kogu juhtimiste-
gevus olema efektiivsem ja tulemusrikkam.
Seetõttu ei tohi käesoleval etapil enam kohta
olla sellistel pseudojuhtimise ilmingutel, mis
juhitavas tegevuses ja selle resultaates ooda-
tavaid muudatusi esile ei kutsu. Selliseid
küündimatuid pseudojuhtimise ilminguid on
juhtimise simuleerimine, s. t tema välise il-
mingu imiteerimine, sõnakõlksutamine, kiidu-
laulmine, ebakriitiline suhtumine, soovimatus
näha negatiivseid nähtusi jne, aga ka üle-
määrane kritikaanlus, soovimatus näha head,
saavutuste alahindamine, hoolimatu ümber-
käimine inimestega.

Käesoleva etapi pingelise kiirendamise ja
uudendamise tingimustes tuleb lahendada üles-
kerkivaid ja vastuolulisi probleeme, tegutseda
situatsioonides, kus on äärmiselt raske leida
üheseid lahendusi. Enamik probleeme on
kompleksse iseloomuga, mistõttu nende lahen-
damine ei ole võimalik üksikuendustega
ühes või teises süsteemi lülis. Seda laadi proble-
leemid vajavad süsteemseid, globaalseid la-
hendusi, millede puhul erilist rolli hakkavad
etendama erinevate lülide pingutuste koos-
kõla ja koordineatsioon, koostööpartnerite üht-
ne tegevuskontseptsioon, optimaalsete lahen-
duste otsingud juhtimisressursside defitsiidi
olukorras jne.

Lihtne on vastu võtta paberlikke otsuseid.
Sellega aga ei lõpe, vaid alles algab juhtimine.
Tänapäeva juhtimise põhiküsimus seisab sel-
les, kuidas panna paberil fikseeritud otsus ini-
meste tegevuses ja selle resultaates muuda-
tusi esile kutsuma. Seetõttu peaks juhtimiste-
gevuse raskuspunkt nihkuma inimestega teh-
tava töö valdkonda, s. t elava organiseerimis-
töö ja suhtlemise valdkonda.

Uutes juhtimise oludes on seetõttu kesksel
kohal juhtimisstiili küsimused. NLKP Keskkom-
itee 1985. a aprillpleenumil kavandatud uue
stiili põhiloosungid ongi loov töö, sõna ja teo
ühtsus, initsiatiiv, vastutus ning nõudlikkus
iseenda ja seltsimeeste suhtes (2).

Uue integratiivse mudelstiili projekteerimi-
ne ei tähenda kõikide juhtide stiilide nivelleer-
imist ja unifitseerimist, individuaalse, antud
isiksusele omaste kordumatute iseärasuste lik-
videerimist juhtimistegevuses. 1985. a aprilli-
pleenumil piiritleti, lähtudes üldise, erilise ja
üksiku dialektikast, antud tingimustes otstar-
bekaks osutunud juhtimisstiili ühise kompo-
nendi rajajooned, selle üldine suunitus ja ise-
loom, piiramata mingilgi määral iga konkreet-
se juhi stiili kordumatut omapära, tema isik-
susliku juhtimise «käekirja».

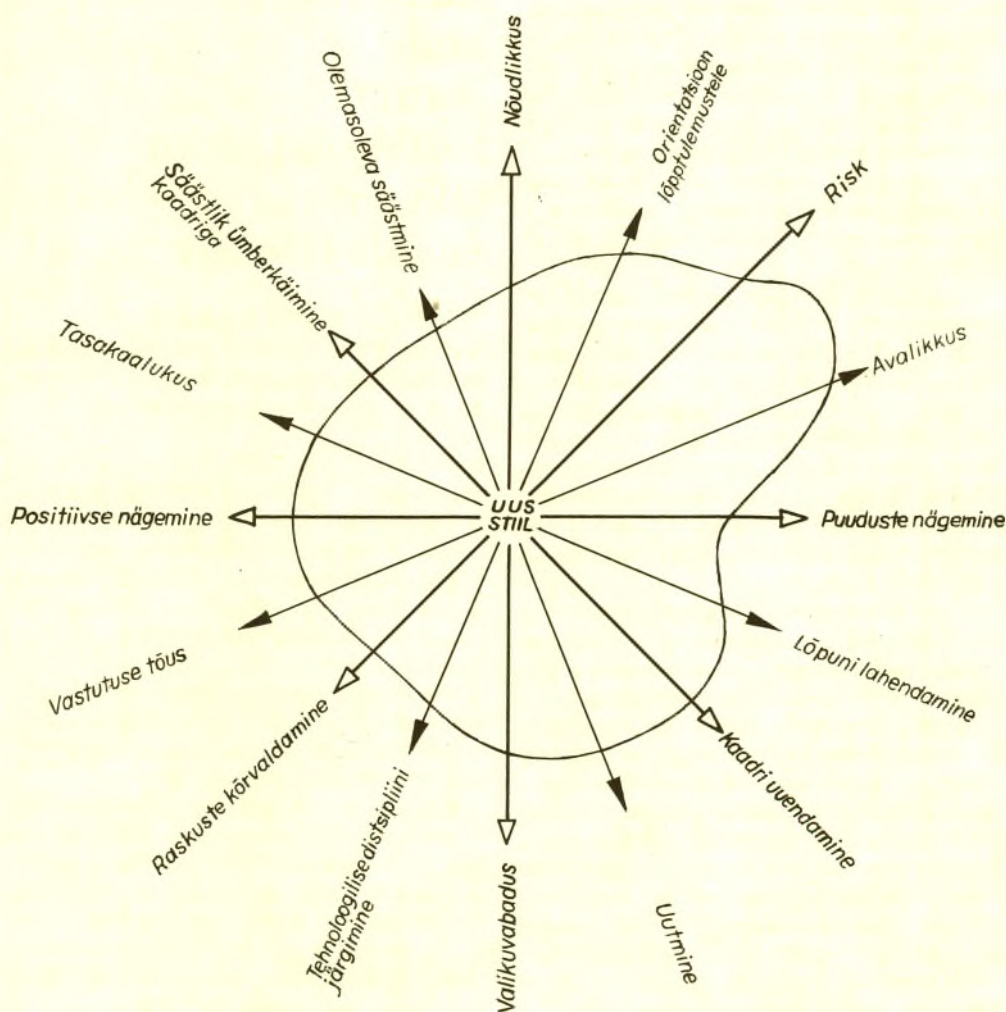
Hetkel otstarbeka juhtimisstiili ühiskompo-
nendi juhtimisteoreetiline analüüs näitab, et
tegemist on sügavalt dialektilise, süsteemse
ja kompleksse fenomeniga, milles varieerumiste-
le ja tolerantsusele on jäetud avarad pii-
rid.

Teatavasti kujutab juhtimisstiili juhi inte-

rioriseeritud taotluste ning tema projekteeritud strateegia, taktika ja juhtimise tehnoloogia realiseerimise viisi konkreetsetes juhtimistegevustes. Teisiti öeldes, läbi juhtimisstiili kui paradigma peegelduvad konkreetsetes juhtimistegevustes juhi interioriseeritud taotlused, tema projekteeritud strateegia, taktika ja juhtimise tehnoloogia.

Juhtimisstiil avaldub kõikides juhtimistegevustes, iseloomustades juhi käitumismanneri, peamisi tendentse tema juhtimistegevuste spektris. Juhtimisstiil kui fenomen

seostab omavahel juhi tegevuse üksikud aktid, kujundades tegevuste struktureeritud üksusi, sünteesides neist uusi kõrgemat järku tervikuid. Sellest sünteesimise viisist oleneb see, kas reaalses juhtimistegevuses ilmneb reaalne tehnoloogia, reaalne taktika, strateegia ja juhtimine kui selline. Juhtimine ei ole vahetu tegevus, vaid kvalitatiivselt uut tüüpi fenomen, mis võib tekkida, aga ka mitte tekkida üksikute tegevusaktide omavahelise sünteesimise teel suuremates struktuurilistes üksustes.

Uut stiili iseloomustab punase joonena **suurendatud nõudlikkus** nii juhtide kui ka alluvate suhtes. Kõrgendatud nõudlikkus välistab lõogastumisele orienteeritud liberalismi ja liipitsemise alluvate ees. Ometi ei tähenda see teist äärmust — inimeste alandamist, mõnitamist, juhtimist võimupositsioonilt, tagakiusamist ja hoolimatut ümberkäimist inimestega (2, lk 11).

Uues stiilis on nõudlikkus ühendatud tulemuslikkusega, orientatsiooniga tegevuse lõpptulemustele, kvaliteedile ja töökindlusele (1, lk 9). Ometi ei tähenda see lõpptulemuste volutaristlikku mis tahes hinnaga tagaaja-

mist, vaid tulemuste saavutamist tehnoloogilise distsipliini järgimise (1, lk 8), materjalide, rahaliste vahendite, aja ja inimressursside säästliku kasutamise kaudu.

Nõudlikkus ja optimaalne orientatsioon lõpptulemustele seonduvad asjalikkuse nõudega. Juhtidelt nõutakse reaalseid tulemusi, küsimuste lõpuni lahendamist vältimaks formaalseid ja ülearuseid kontrollimisi, arutamisi, paberlikke otsuseid ja nõupidamisi.

Juhtidelt nõutakse töö resoluutset parandamist (1, lk 9), julgust võtta vastutus endale (2, lk 6). Samal ajal mõistetakse hukka püüdlused vastutusest vabaneda, veeretada vastu-

tus alluvatele, vabandada end välja nn objektiivsete raskustega, sõltuvusmeeleolud (2, lk 6).

Dialektiliselt on uues stiilis käsitletud ka suhtumist uuendustesse, kitsaskohtadesse ja möödalaskmistesse.

Mõistes ühelt poolt hukka paraaditsemise, kiidulaulmise ja soovimatuse näha puudusi, ei orienteeru uus stiil meid kritikaanlusele, saavutuste alahindamisele ja mahavaikimisele, vaid nõuab asjade nimetamist oma õigete nimedega, kõnelemist tõe keeles (2, lk 9).

Möödutundega on uues stiilimallis lahendatud ka juhtimise avalikkuse probleem. Ühelt poolt mõistetakse hukka juhtimise liigne tsentralism, juhtide ja juhtimistegevuse rõhutatud eksponeerimine, kuid teiselt poolt kriipsutatakse alla avalikkust, toetumist avalikule arvamusele, lävimist reatöötajatega (2, lk 9).

Nõudlikkus on uues stiilis orgaaniliselt ühendatud juhtivkaadri uuendamise probleemiga. Ühelt poolt tähendab see tööd pidurdavate ja puudustega harjunud juhtide väljavahetamist ning asendamist resultatiivsemate ja perspektiivikamate juhtidega (2, lk 11), kuid teiselt poolt välistab see hoolimatu ümberkäimise juhtide kaadriga, nende suvalise töstmise ühelt kohalt teisele (2, lk 12). Säästlik ümberkäimine juhtivtöötajatega on uue stiili üks kandvamaid jooni.

Dialektiliselt on uues mallstiilis ühendatud resultatiivsuse ja reglementeerituse, tsentralismi ja detsentralismi, ainuisikulisuse ja kollegiaalsuse jm teised tähtsad põhimõtted.

Kuna stiil levib juhtimissüsteemides ametliku delegeerimise kõrval ka tippjuhtide stiili matkimise ja jäljendamise teel, siis on äärmiselt tähtis osa jäljendatava stiili tajumise adekvaatsusel. Nagu näitavad tähelepanekud, kipuvad küündimatud juhid ühekülgset märkama ja jäljendama üksikuid autokraatia ilminguid, nägemata nende dialektilist seondatust juhtimise demokraatlike alustega. See tõttu omandab tänapäeva tingimustes erilise tähtsuse juhtide kõrge seesmine kultuur.

Kirjandus

1. Liikuda sihikindlalt edasi. NLKP Keskkomitee peasekretäri M. S. Gorbatšovi kõne Leningradi parteiorganisatsiooni aktiivi koosolekul 17. mail 1985. a. — Eesti Kommunist, 1985, nr 7, lk 6—12.

2. M. S. Gorbatšovi ettekanne NLKP Keskkomitee 1985. a. aprillipileenumil. — Eesti Kommunist, 1985, nr 6, lk 3—12.

TÄHTPÄEVI

Läheneb Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 70. aastapäev

Balti küsimus enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri- revolutsiooni

TOOMAS KARJAHÄRM,
Tallinna Riikliku Konservatooriumi
marksismi-leninismi kateedri juhataja,
ajaloodoktor, professor

Balti küsimus oli Eesti ja Läti ala riikliku kuuluvuse ja sisemise omavalitsuse probleem, mis kerkis juba keskajal. 16. sajandil sattusid need alad Rootsi, Poola ja Taani võimu alla. 17. sajandi keskpaika läks Eesti ala tervenisti Rootsi kätte, 1710. aastal aga ühendati Venemaaga.¹ Ühendus Venemaaga tagas Eesti alale rahu kahe sajandi vältel.

Võimuvahetustele vaatamata oskasid baltisaksa aadel ja linna ülemkihid kindlustada nende ulatuslike privileegide säilimise Baltimaade põlisrahvaste kahjuks.

Kapitalismi hoogsa arenguga Venemaal 19. sajandi II poolel tõusis Balti küsimus taas teravalt päevakorrale. Vene ja baltisaksa publitsistide poleemika Balti küsimuse ümber võttis kohati väga ägeda vormi (näiteks slavofiil J. Samarini ja Tartu ülikooli ajaloo-professori C. Schirreni vahel 1860. aastail).² Algul polnud esiplaanil mitte Balti küsimuse välispoliitiline külg (riikliku kuuluvuse küsimus), vaid aadli eriprivileegide (Balti erikorra) kaotamise küsimus. Vene konservatiivsed ja liberaalsed ringkonnad lähtusid seejuures impee-

¹ Vt Я. Я. Зутис. Остзейский вопрос в XVIII веке. Рига, 1946; Т. В. Форстен. Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях (1544—1648). Т. 1—2. СПб, 1893—1894.

² C. Schirren. Livländische Antwort an Herrn Juri Samarin. Leipzig, 1869; Ю. Самарин. Окраины России. Серия первая. Русское Балтийское поморье. Вып. 1. Прага, 1868.

riumi tsentraliseerimise ja unifitseerimise huvidest.³

Balti aadel ei tahtnud oma «ajaloolisi» eesõigusi käest ära anda ja otsis tuge Saksamaalt, õigustamaks oma valitsevat seisundit «eesrindliku saksa kultuuri» toomisega Baltikumi. Kuni balti aadli privileegid tegelikult säilisid, polnud tal põhjust mitte rahul olla oma seisundiga Vene kahepealise kotka kaitse all. Pealegi polnud balti aadlil kellelegi teisele toetuda.

1880. aastail muutus situatsioon balti mõisnikele endisest ebasoodsamaks. Tsaarivalitsus, olles sunnitud arvestama areneva kapitalismi vajadusi, kärpis balti erikorda tunduvalt ja asendas siin seni valitsenud feodaal-aadelliku režiimi bürokraatlikuga. Mõisnike otsene vägivald eesti ja läti talurahva suhtes vähenes. Püsima jäid aga niisugused Balti erikorra atribuudid nagu seisuslik maaomavalitsus (maapäev), mõisapolitsei, kiriku valitsemise senine kord, samuti mõisnike maaga seotud eriprivileegid. 1880. aastate kodanlikud reformid kutsusid balti aadlis esile suure meelepaha, mida süvendas tsarismi järsult tugevnenud venestamispoliitika.

Olukord muutus ka Saksamaal. Prantsuse—Preisi sõjas aastail 1870—1871 saavutatud võit Prantsusmaa üle ja Saksa keisririigi väljakuulutamise tähistasid Saksamaa ühendamist Preisi hegemoonia all. Noore saksa imperialismi esmaseks eesmärgiks sai maailma ümberjaotamine.

Baltimaade anastamise plaane tegid saksa ekspansionistid juba ammu. O. Bismarcki mälestuste järgi taotles mõjukas Preisimaa mõisnike rühmitus eesotsas Moritz August Bethmann-Hollwegiga juba 19. sajandi keskpaiku Venemaa tükeldamist ja Läänemere kubermangude ühendamist Preisimaaga.⁴ Reaalpoliitikuna suhtus Bismarck (oli kantsler 1871—1890) Venemaasse ettevaatlikult ega võtnud kuulda balti aadli appihüüdeid.

Möödunud sajandi lõpul ekspansionistlikud meeleolud Saksamaal tugevnesid. Võimule tulid inimesed, kes täiel häälel nõudsid «ajaloolise ebaõigluse» parandamist. «On möödas need ajad, mil teised rahvad jagasid omavahel maid ja meresid, aga meie, sakslased, leppisime vaid sinise taevaga...» sõnas kantsler Bernhard von Bülow riigipäeval. «Meie nõuame endale kohta päikese all.»⁵ Suure kindralstaabi ülem Alfred von Schlfien töötas 15 aastat Venemaa ja Prantsusmaa purustamise plaanide kallal. Tung itta (Drang nach Osten) sai Saksamaa välispoliitika üheks nurgaki-

viks. Vallutamiskaavade õhutamiseks tekkisid mitmesugused «ühiskondlikud» organisatsioonid — Pangermaani Liit, Idaalade Liit jt —, kes avalikult rääkisid Baltimaade liitmisest Saksamaaga. Nn «Ida-uurimise» doktriini (Ostforschung) raames elavnes sellealane uurimistöö Saksamaal, milles löid kaasa ka paljud baltisakslased. Eesti päritoluga ajaloo-professor Theodor Schiemann, kes juhtis Ida-Euroopa ajaloo kateedrit Berliini ülikoolis, sai keiser Wilhelm II nõuandjaks Baltimaade küsimustes, hiljem isiklikuks sõbraks.⁶

Tungist itta polnud huvitatud üksnes saksa junkrud. F. Engels kirjutas 1893. aastal ajalehes «Vorwärts», et saksa šovinistlik kodanlus «ühendaks meeeldi Saksa impeeriumiga Hollandi, Flandria, Sveitsi ja Venemaa «saksa» Balti-kubermangud».⁷

Esimese maailmasõja eel anti Saksamaal välja mitmeid raamatuid Baltimaade teemadel. Neis ülistati sakslaste «igipõliseid teeneid» Balti provintside «õitsengu» tagamisel, mis pidavat Saksamaale andma seadusliku õiguse Baltikumi liitmiseks keisririigiga. Otto Richard Tennenbergi raamatus «Gross-Deutschland, die Arbeit des XX Jahrhunderts», mis ilmus Leipzigs 1911. aastal, leiti, et pärast Baltimaade vallutamist tuleb sinna saata 2,6 miljonit saksa kolonisti, eestlased ja lätlased aga kuuluvad saksastamisele.

Maailmasõja ajal lülitati Baltimaade annekteerimine mitmetesse programmilistesse dokumentidesse, kus olid formuleeritud Saksamaa eesmärgid sõjas. Saksa militarismi üks tugi-sambaid kindral Erich von Ludendorff kirjutas oma mälestustes: «Ma tahtsin asutada Baltimaades suure koloonia soldatite ja Venemaa repatrieeruvate sakslaste jaoks.»⁸ Baltimaade okupeerimist õhutasid ka balti aadli esindajad Saksamaal. 1914. aastal loodi Berliinis Balti Usaldusnõukogu (Baltisches Vertrauensrat) T. Schiemanniga eesotsas. 1915. aastal pöördus Usaldusnõukogu riigikantsler Theobald Bethmann-Hollwegi poole palvega nõuda rahuläbirääkimistel Venemaaga, kui need aset leiavad, Eesti ja Läti ühendamist Saksamaaga. Saksa juhtivatele riigimeestele esitati korduvalt märgukirju, kus väideti, et Baltimaad on Saksamaa «põline pärand» ning ainult nende vallutamise suudab Saksamaa saavutada domineerimise Läänemerele. Kinnitati, et Baltimaad pakuvad suurepäraseid võimalusi sakslaste «eluruumi» laiendamiseks. «Saksamaa vajab maad asustamiseks. Selle kohta on kuulda häält kõikjalt.» Suurejoonelise kolonisasiooniplaane põhjendasid Saksa imperialismi ideoloogid T. Schiemann, P. Rohrbach, J. Haller ja teised vajadusega kaitsta Euroopat «Vene hädaohu» eest.

³ Vt E. Jansen. C. R. Jakobsoni «Sakala». Tallinn, 1971; M. M. Ду х а н о в. Остзейцы. Политика остзейского дворянства в 50—70-х гг. XIX в. и критика ее апологетической историографии. 2-е перераб. и доп. изд. Рига, 1978.

⁴ О. Бисмарк. Мысли и воспоминания. Т. 1. М., 1962.

⁵ Uus aeg. 3. kd. 1870—1918. Tallinn, 1968, lk 259.

⁶ Vt J. Raid. Okupatsiooni ikkes. 1918. a Saksa okupatsioon Eestis. Tallinn, 1966, lk 9 j.

⁷ К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. 2-е изд. Т. 22. М., 1962, с. 413—414.

⁸ Э. Людендорф. Мои воспоминания о войне, 1914—1918 гг. Т. 2. М., 1924, с. 54.

Vene vägede lüüasaamine Esimeses maailmasõjas ja Kuramaa okupeerimine suurendasid saksa imperialismi röövellikkust isegi. 1916. aastal räägiti Saksa Riigipäeval juba täiesti avalikult sellest, et okupeeritud alad Idas ei anta Venemaale enam tagasi.

Sajandite vältel olid balti mõisnikud lähtunud kitsalt lokaalsetest huvidest. Üle kõige hindasid nad kohalikku autonoomiat, aristokraatlikku maariiki (Landesstaat) ja seisuslik-konservatiivset korda. Mitte asjata ei nimetanud nad end baltlasteks (Balte), kriipsutades sellega alla oma eriseisundit ja partikularismi. Baltisaksa separatismi aluseks polnud niivõrd rahvuslik alge, kuivõrd kitsalt seisuslikud ambitsioonid. Tundes sügavat põlgust Venemaa ja vene rahva vastu, teenisid nad 200 aastat truult vene isevalitsust. Sest ainult tsarismi protektsioon võimaldas neil säilitada selliseid feodaalprivileege, millele oli raske leida analoogiat kogu Euroopas.

Balti aadel suhtus vaimustuse ja poolehoiduga kõigesse sellesse, mis teises *Reichis* oli konservatiivset ja junkurlikku. Teda tegid aga murelikuks kodanlikud ümberkujundused, eriti üldine valimisõigus, mis Saksamaal kehtestati 1871. aasta konstitutsiooniga (tõsi küll, ainult meestele), samuti kodanluse liiga suur mõju ja keisririigi bürokraatlik tsentraliseerimine. Neil põhjusil ilmutasid balti mõisnikud vaoshoitust orienteerumises emamaale. Läänemere maade ühendamine viimasega võinuks tõsiselt ohustada nn provintsiaalset autonoomiat. Saksamaa tugevnemist loodeti siiski ära kasutada surve avaldamiseks Vene valitsusele, et kindlustada baltisaksa aadli positsioone.

1905. aasta sündmused, mõisate ulatuslik põletamine Eestis ja Lätis viisid balti aadli šokiseisundisse. Täie selgusega tuli ilmsiks balti mõisnike valitseva seisundi kogu ebakindlus, mis töötas viia 700 aasta vältel loodud ülemvõimu hoone lõpliku kokkuvarisemiseni. Situatsiooni hindamisel kasutasid baltisaksa publitsistid üha sagedamini sõna katastroof.⁹

Alati kui balti mõisnikke ähvardas privileegide kärpimise hädahoht, pöördusid nad abi saamiseks Saksamaa poole. Nii oli ka nüüd. Baltisaksa ja pärisaksa autorid maalisisid oma kirjutistes südantlõhestavaid pilte balti mõisnike «kannatustest» ja revolutsionääride «vereanust».

Juba 1906. aastal siirdus maanõunik Max von Sivers Saksamaale pidama läbirääkimisi Baltimaade võimalikuks eraldamiseks Venemaast ja liitmiseks Saksamaaga. Niisuguse lahenduse kasuks oli Siversil (ja mitte ainult temal) mitmeid «kaalukaid» argumente: mõisnike majanduslikud raskused, isevalitsuse piiramine ja Venemaa kodanliku uuendamise perspektiiv, eestlaste ja lätlaste revolutsiooniline surve ning peamine — tsarism pole

enam suuteline garanteerima mõisnike püsijäämist.¹⁰

Baltisaksa valitsevat ülemkihti tegi murelikuks talle ebasoodne demograafiline situatsioon. Viimaste aastakümnete vältel oli sakslaste arv Eesti ja Läti kogurahvastikus vähenenud nii absoluutselt kui suhteliselt madala iibe ja Saksamaale väljarändamise tõttu. 1897. aasta rahvaloenduse andmeil elas kolmes Balti kubermangus sakslasi 165 000, mis moodustas vähem kui 7 % siinsest rahvastiku üldarvust. Eestis oli sakslaste osatähtsus langenud 5,3 %lt 1881. aastal 3,5 %le 1897. aastal. Sajandivahetusel elas Eestis umbes 900 000 eestlase kõrval ainult 33 000 sakslast (venelasi oli umbes 45 000). Mitte kõik neist ei kuulunud privilegeeritud maa-aadli või suurkodanluse hulka. Mõisnikke koos perekonnaliikmetega oli 1916. aasta põllumajandusloenduse järgi vaid 4000 ehk 0,7 % Eesti põllumajanduslikust rahvastikust. Seega oli baltisaksa ülemvõimu sotsiaalne baas demograafilises plaanis ülimalt kitsas.

Kuni balti aadli positsioonid näisid kõigutamatud, polnud suurt häda. On ju kolonisaatorid alati moodustanud tühise vähemuse nende rahvastega võrreldes, keda nad allutanud ja valitsenud. Kui aga aadli võimu alustoeid löid kõikuma, hakati sellest elavalt kõnelda. «Kõik baltisakslaste nõrgad ja tugevad küljed tulenevad nende aristokraatlikust seisundist — nad on ohvitserid ilma sõduriteta,» kirjutas Königsbergis ilmunud «Ostpreussische Zeitung». Saksa ekspansionismi tuntuimaid ohutajaid ja Pangermaani Liidu juhte Alfred Geiser märkis, et baltisaksluse kõige haavatavam koht on saksa talupoegade puudumine Baltimaadel, sest ainult viimaste abiga olevat võimalik regiooni bioloogiline germaniseerimine. Eestlaste ja lätlaste saksastamist pidas Geiser «rassipoliitilisest vaatepunktist» ebasoovitavaks. Parem poolne saksa ajakirjandus kahetses seda, et Balti ala polnud koloniseeritud juba keskajal, emakeelne õpetus eesti ja läti rahvakoolis tunnistati poliitiliseks veaks. Mõisnikud omakorda kinnitasid, et hädahoht mitesakslaste, s. o. eestlaste ja lätlaste poolt ähvardab kõiki baltisakslasi võrdsel määral, nii mõisnikke ja kodanlasi, kui ka vähejõukaid kihte (Kleindeutsche).

Sotsiaalse tugiala laiendamise eesmärgil läks balti aadel 1905.—1907. aasta revolutsioonijärgsel ajal nn seisuslikult poliitikalt (Standespolitik) üle nn rahvuslikule poliitikale (Volkstumpolitik). Uue poliitika eesmärk oli regiooni kõigi sakslaste ühtekoondamine natsionalismi lipu all. Praktiliselt tehti seda saksa seltside (Vereine) abil. Paralleelselt asusid balti mõisnikud nii-öelda omal käel «parandama poliitilist viga» — koloniseerima Balti-¹⁰ Г. фон Пистолькорс. Прибалтийско-немецкие соображения после революционного кризиса 1905 г. относительно переориентации лояльности в сторону Германии. — Германия и Прибалтика. Сб. науч. тр. Рига, 1983, с. 75—90.

8⁹ Vt T. Karjahärm, R. Pullat. Eesti revolutsioonitules 1905—1907. Tallinn, 1975.

maid saksa asunikega. Neid värvati peamiselt Venemaalt, aga ka Saksamaalt. Suuremat edu saavutati Kuramaal, kus 1914. aastal elas ligikaudu 16 000 saksa kolonisti. Saksa kolonisatsioon Balti kubermangudes tekitas Vene poliitilistes ringkondades tõsist ärevust ja sõja algusega see peatati.

Tervikuna kukkus Baltimaade koloniseerimise plaan läbi. Nagu tunnistas üks ägedamaid koloniseerijaid Kuramaa mõisnik Karl Manteuffel, «oli juba liiga hilja või üldse võimatu muuta ainuüksi oma jõududega elanikkonna rahvuslikku koosseisu, luua puuduolev saksa talupojaseisus, kindlustada tõsiselt kõikumalöönud baltisaksa bastioni». Balti probleemi sai lahendada vaid väljastpoolt; see on üks tähtsamaid idaprobleeme, saksa itta suunduvate püüdluste eesmärk (deutscher Ostwillen), kinnitas hitlerlane Manteuffel veidi enne fašistliku Saksamaa kallaletungi Nõukogude Liidule.¹¹

Niisugune oli Balti küsimuse lahendamise Saksamaa-poolne variant, sisuliselt eesti ja läti rahva hävitamise ja väljasuretamise kuritegelik plaan.

Esimese maailmasõjaga Eesti tähtsus vene imperialismi sõjalis-strateegilise ja sõjamajandusliku tugialana kasvas veelgi. Eesti suurtootlus allutati peaaegu tervenisti sõja vajadustele. Tugevnes Eesti töörahva ekspluateerimine vene ja välismaa monopolistliku suurkapitali poolt. Maailmasõja puhkedes ulatus väliskapitali osatähtsus Eesti tööstuslikus aktsiakapitalis 28 %ni, kusjuures esikohal oli Venemaa peamise liitlase Prantsusmaa kapital.¹²

Venemaa sõttaastumisega haaras šovinistlik vaimustus kõiki vene imperialistlike ringkondi mustasajalistest natsionalistidest-monarhistidest kuni liberaalsete kadettideni. Sõjahüsteeria lõkkepuhkemine võttis kolossaalsed mastaabid, riigis eskaleeriti «kampaaniat saksa vägivalla vastu kõigis vene elu valdkondades». See puudutas otseselt Balti provintse, mis leiti olevat «saksa vägivalla näidiseks».

Huvi Baltimaade vastu vene ühiskonnas kasvas järsult. Siia saabusid mõjukate ajalehtede korrespondendid: A. Rennikov («Novoje Vremja»), kirjanik A. Kuprin («Russkoje Slovo»), N. Jordanski («Russkije Vedomosti»). Valitsusele lähedalseisvas «Novoje Vremjas» hakkasid Balti küsimusest kirjutama niisugused mustasajalise pressi tugisambad nagu A. Suvorin, A. Tupin ja A. Stolõpin (1911. aastal tapetud peaministri P. Stolõpini vend).

¹¹ И. К. А п и н е, П. Я. К р у п н и к о в. Новое в политике прибалтийского дворянства после революции 1905—1907 гг. — Германия и Прибалтика. Уч. зап. Латв. гос. ун-та. Т. 159. Рига, 1972, с. 97.

¹² Н. Т о р п а н. Монополистический капитал в промышленности Эстонии (90-е годы XIX в. — 1917 г.). Из истории капиталистических монополий в России. Таллин, 1984, с. 172.

Vene parempoolses ja liberaalses ajakirjanduses ilmus laavin kirjutisi Balti olude kohta. Anti välja mitmeid raamatuid, brošüüre ja ajakirjanduse ülevaateid. Neis kritiseeriti suurvene šovinismi positsioonidelt baltisaksa ülemvõimu regioonis ja nõuti selle kaotamist. Samas «hinnati ümber» suhtumine eestlastesse ja lätlastesse. Kui varem kirjutati balti põlisrahvaste separatismist, siis nüüd kuulutati eestlased ja lätlased «Vene tsaari truudeks alamateks», keda olevat vaja «vabastada teutooni pihtide vahelt». Rennikov kirjutas, et eestlased ja lätlased on Venemaa patrioodid, nende separatism on sakslaste väljamõeldis, kohaliku sotsiaaldemokraatiat finantseerib Saksamaa. «Lätlaste näol ehitame kindla müüri enda ja Preisimaa vahele,» kinnitas mustasajaline kirjamees.¹³ Riigiduumas võtsid balti rahvaste «kaitseks» sõna skandaalse kuulsuse omandanud purutagurlikud vene mõisnikud V. Puriškevits ja N. Markov.

Üks rahvuskuimuse parempoolseid «teoreetikuid» G. Jevreinov pidas sõjaaega sobivaks, et teoks teha Baltimaade «kultuurne venestamine». Ta pani ette läbi viia kaks erakorralist abinõu: eksproprieerida saksa maavaldus õiglasel tasul eest ja asendada saksa keel riigikeelega (vene keelega). Mõisamaa pidi vene talupoegadele järeelmaksuga edasi müüdama, mõisamajad, paleed ja pargid aga müüdama sularaaha eest «haritud ja varakatele vene inimestele», kelle järel kraisse pidid tulema õigeusu vaimulikud rajama kirikuid ja kloostreid, pöörama kohaliku rahvast «Vene tsaari usku». «Eestlaste ja lätlaste natsionalismi,» kirjutas Jevreinov, «tuleb igati toetada eriti selle ajani, kui meie Balti krai lõplikult vabastatakse sakslusest. Rahvustel, kel puudub iseseisev riiklik eksistents, pole see ohtlik. Meie lätlastel ja eestlastel ei ulatu natsionalism kaugele provanssaalaste romantismist Prantsusmaal; mõnikord aga on kasulik kiil kiiluga välja lüüa.»¹⁴

Selle hästilavastatud propagandakampaania eesmärk oli saksavastase psühhoosi lõkkepuhumine ja Baltimaade rahvaste sõjapatriotismi äratamine, tegelikult aga rahvusliku vaenu õhutamine. Eestlaste ja lätlaste «väärustamise» variserlik ja demagoogiline iseloom tuli selgesti ilmsiks siis, kui juttu tehti valitsuse konkreetsetest abinõudest balti rahvaste «vabastamiseks». Valitsusmeelne vene ajakirjandus pani ette reformida kohalik baltisaksa aadli käes olev maomavalitsus bürokraatlikus vaimus, et kindlustada selles «kohalikele vene inimestele väarikas esindus». Selle plaani venestuslik tuum oli nii läbinähtav, et isegi kadetid pidasid vajalikuks kritiseerida parempoolsete parteide jämedakoelist

¹³ А. Р е н н и к о в. В стране чудес. Правда о прибалтийских немцах в стиле фельетона. Пг., 1915, с.143.

¹⁴ Г. А. Е в р е й н о в. Российские немцы. Пг., 1915, с. 33.

ja primitiivset natsionalismi. Ka see oli demagoogia.

Kadettide — vene kodanluse kõige mõjukama partei — programmilised seisukohad rahvusküsimuses jäid monarhia kukutamiseni muutumatuks. Vaid Poolale ja Soomele nähti ette poliitiline autonoomia, ülejäänutele ainult kultuurilise enesemääramise õigus. Mängides demokraatlike fraasidega ja kujutades end Venemaa rõhutatud rahvaste kaitsjatena, olid kadetid tegelikult nagu natsionalistidki «ühtse ja jagamatu» Suur-Venemaa innukad apoloogidid.

On teada, et kadettide seisukoht eestlaste autonoomia suhtes oli täiesti eitav ja partei liider P. Miljukov pidas loomulikuks eestlaste ühtesulamist vene rahvusega.¹⁵ Riigiduumas väljendasid kadettide kõnemehed korduvalt mõtet, et Balti kubermangude maaomavalitsus tuleb ümber korraldada Venemaa sisekubermangude malli järgi.

Peterburi (Petrogradi) võimukoridoridest imbub Balti küsimuse kohta vähe läbi. Eesti ajalehed pidid rahulduma vene ajakirjanduses avaldatud mitteofitsiaalse teabe ja duumakuluaarides ringlevate kuulujuttudega. Alles palju aastaid hiljem õnnestus käesoleva kirjutise autoril leida NSV Liidu Riikliku Ajaloo Keskarhiivi fondidest Leningradis autentseid materjale, mis dokumenteerivad tsaaririigi viimase valitsuse seisukohti Balti küsimuses ja tema suhtumist eesti ning läti rahva tuleviku vähem kui aasta enne monarhia kukutamist.

Välisminister S. Sazonov: «Nagu võib ette näha, tuleb Venemaal pärast rahu sõlmimist paljude aastate vältel oma välispoliitiliste eesmärkide teostamisel kokku põrgata Saksa- maaga, kelle vastu võitlemine jääb endiselt päevakorda. Sellises olukorras on Saksamaaga geograafiliselt piirnevat Balti ärealal vene riikluse igakülgset tugevdamisel esmajärguline riiklik tähtsus. (— — —) Ma ei suhtu eelarvamusliku umbusaldusega ühtedesse või teistesse impeeriumi rahvastesse, kuid samas arvan, et Venemaa huvides pole seadusandlike abinõudega kaasa aidata väikeste hõimugruppide tugevnemisele meie ärealadel. (— — —) Kolme kubermangu (mõeldud Eesti-, Liivi- ja Kuramaad — T. K.) saksa elanikkonna valitseva seisundi säilitamine on muidugi lubamatu, ent sama lubamatu on mõju ja maaomavalitsusvõimu üleandmine eestlastele ja lätlastele.»¹⁶

Sõjaminister D. Suvajev: «... Sõja tulemusena peab ääremadel, sealhulgas Balti kubermangudes tugevnema vene rahvus kui kõige tähtsam ja väärtuslikum riiklikus mõttes... Tekib kartus, et vähendades saksa mõju riikliku vajaduse sunnil võime me... langeda teise

äärmusse ja suurendada Balti kubermangudes ülekaalus olevate eesti ja läti rahvaste tähtsust. Kui need rahvad käesoleva sõja vältel on end näidanud täiesti lojaalsetena ja isegi andnud mõningat sõjalise vaprust eeskujul võitluses meie vaenlasega, ei tohi sulgeda silmi selle ees, et niisugune eestlaste ja lätlaste lojaalsus ning vaprus on esilekutsutud mitte niivõrd ustavusest Venemaale ja vene riikluse ideele kui võrd vaenust sakslaste vastu.»¹⁷ Samal seisukohal oli kindralstaabi ülem Januškovič. Ta kinnitas, et eestlaste ja lätlaste patriotismi tõusu põhjuseks on «igipõline vaen sakslaste vastu».¹⁸ Muidugi oli mõlemal omajagu õigust.

Ministrid olid ühel meelel selles, et emakeelset asjaajamist ametiasutustes lubada ei saa ja riigikeel peab olema seal ainuvalitsev. Kui mingeid tõsisemaid reforme üldse läbi viia, siis tuleb juhinduda «vene riikluse tugevdamise» ja Baltimaade eraldatuse likvideerimise põhimõttest. Balti aadli mõju vähendamisega tekkinud vaakum kavatseti täita bürokraatliku režiimi tugevdamisega. Niisugune oli viimase tsaarivalitsuse viimane sõna Balti asjades. Taolised varjamatult imperialistlikud ja ehtsalt kolonisaatorlikud mõttekäigud veenavad meid selles, et tsarismi ääremade poliitika põhisisu ja eesmärk — venetamine — polnud muutunud. Selle tõsiasja valguses paistavad ülimalt naiivsena eesti kodanluse ponnistused välja teenida reforme kui tasu lojaalsuse eest, saavutada rahvusautonoomiat kodanluse egiidi all.

Toetades vene imperialismi sõjapoliitikat «patriootilise» vaimustusega, kutsus eesti kodanlus rahvast üles «kaitsma suurt Vene riiki ja kodumaad vaenlase vastu... kindlas usus meie maa ja rahva paremasse tulevikku.»¹⁹

Eesti kodanluse esimene ja Veebruarirevolutsiooni ainus poliitiline partei — Eesti Rahvameelne Eduerakond — kuulutas oma juhi Jaan Tõnissoni suu läbi: «Meie tegevus on sihitud sellele, et Vene riigi juhtivates keskustes õiget arusaamist äratada, kuidas Venemaa riikluse huvid just nõuavad, et Eesti ja Läti rahvas Balti piirimaal kultuurilises enesemääramises ja poliitilises vabaduses võimalikus täielikkuses välja areneks.»²⁰ Samas hoiatati võimudele vastutõotamise eest.

Rahvuslik printsip, mille läbi eesti kodanlus kõike toimuvat hindas, ei võimaldanud tal näha ega mõista tsarismi kui mõisnikest aadli diktatuuri sotsiaalset olemust. Nii tuligi välja paradoksaalne olukord, et kodanlus toetas režiimi, kel polnud mõtteski tema soovidele vastu tulla. Panus tehti valele kaardile. Ent siiski polnud see taktikaline vig. Teist kaarti eesti kodanlusel lihtsalt polnud.

¹⁷ Ibid, l 18—19.

¹⁸ Ibid, n 11, s 1174, l 1—2.

¹⁹ Sirvilauad. Eesti rahva tähtsust 1915. Tartu, 1914. («Postimehe» reklaam).

²⁰ Postimees, 1916, 12. jaan.

¹⁵ M. Graf, T. Karjahärm. Rahvusküsimuse ajaloo Eestis: enesemääramine ja riiklus. — Looming, 1982, nr 11, lk 1533.

¹⁶ NSVL RAKA, f 1276, n 12, s 60, l 48—49.

Nüüdishinnanguid M. Lomonossovi metoodilisele pärandile

AARNE TÖLDSEPP,
TRÜ professor

Raske on leida sellist üldkooli õppeainet, mille käsitlemisel võiks mainimata jätta M. Lomonossovi nime. Seejuures pole kaugeltki mõeldud geniaalse teadlase juubeliga seotud üritusi, vaid kõige argisemat ja asjalikumat koolitööd. Tema mitmekülgne ja laiahaardeline teaduslik tegevus loob huvitava ajaloolise tausta keemia, füüsika, astronoomia, geograafia, ühiskonnaõpetuse, ajaloo, kirjanduse ja kunstiopetuse tundidele, tema ennastsalgav töö kodumaa hüvanguks ja patriotism on aga parim eesküju õpilaste tahtelis-moraalsete omaduste kujundamisel. Teadlane-entsüklopeedist, kirjanik ja kunstnik moodustavad ainult osa M. Lomonossovi fenomenist. Lisaks nimetatule oli ta veel suurepärase pedagog, kelle pedagoogilistes vaadetes ja töökspidamistes leidub mõnda huvitavat meiegi õpetajaile. Koos J. Daltoni ja A. Lavoisier'i, A. Butlerovi ja D. Mendelejeviga kuulub ta nende suurte teadlaste-keemikute hulka, kes ei pidanud häbiasjaks täiustada oma lemmikteaduse õpetamise aluseid.

Nii nagu kogu M. Lomonossovi tegevus, on ka tema pedagoogiline pärand ulatuslik ja mitmepalgeline, puudutades üldist koolikordlust, kasvatustöö teooriat, didaktikat ning üksikdistsipliinide õpetamise meetodikat. Viimati mainitud valdkonnas on tähelepanuväärsemad muidugi keele, keemia ja geograafia õpetamise meetodika alased seisukohad. Eriti kõrgelt hindavad meetodikateadlased tema panust keemia õpetamise meetodika tekkimisele ja arengule. Lähtudes teaduse arengu ja selle aluste õpetamise tihedast seosest, loeb S. Sapovalenko M. Lomonossovit nii keemia-teaduse kui ka teadusliku keemia õpetamise meetodika rajajaks (8).

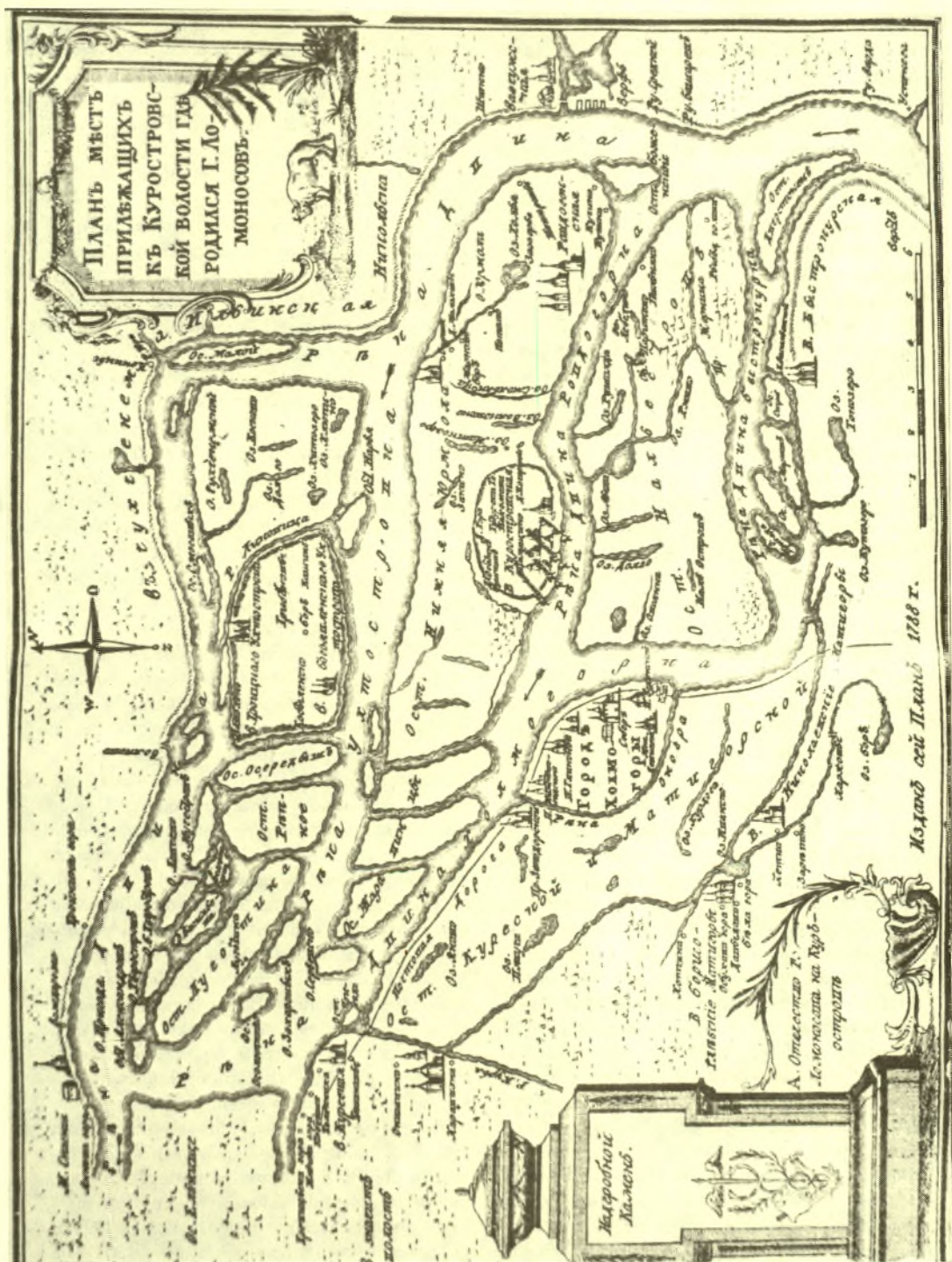
M. Lomonossov mõistis suurepäraselt kõiki Venemaa hariduselu ees seisvaid ülesandeid. Ta toonitas korduvalt, et riigile on hädasti

vaja arste, apteekreid, juriste, keemikuid, astronoomide, metallurge ja teiste tarvilike erialade esindajaid. Sellepärast vastukaaluks klassikalisele akadeemilisele haridusele oli tema initsiatiivil 1755. a avatud Moskva ülikoolis kolm teaduskonda — arsti-, filosoofia- ja õigusteaduskond. Puudus Lääne-Euroopa ülikoolidele nii tavapärase teoloogiateaduskond.

Väga kõrgelt hindas M. Lomonossov õppetöö süsteemipärasust ja järjepidevust. Ta pidas lausa hädavajalikuks võtta kasutusele sellised õppetöö organiseerimise vormid, mis tagaksid õpetamise kindla korra järgi. Tema soovitatud klassi-tunni süsteem oli uudne nähtus 18. sajandi vene pedagoogikas (1). Seejuures visandas M. Lomonossov tunni sellise ülesehituse, mis on üsna sarnane meie tavaliste tundide struktuuriga. Tunni kordamineku pidi tagama õpetajapoolne ettevalmistus selleks. Kogu käsitletav materjal tuli M. Lomonossovi arvates valida nii, et õpilased ei oleks ülekoormatud. Samas ei tohtinud õppetöö olla ka liiga kerge. «Õpetajad peavad tullema tundi õigel ajal ja iga tunni alguses küsitlema gümnaasiste, kas nad teavad ülesantut, kas neil on ülesanded tehtud, ja isiklikult karistama neid, kes ei täitnud ettenähtut,» kirjutab ta tunni sissejuhatava osa kohta (5, lk 514). Teadmiste kontrollimisel pooldas M. Lomonossov individuaalset küsitlust, pidades seda üheks õpilastele individuaalse lähenemise viisiks. Küsitlusele pidi järgnema uue aine selgitamine, sealjuures õpetaja ülesanne oli ka jälgida, kas kõik õpilased jõuavad vajaliku üles kirjutada. Kordamiseks tunni lõpus olid ette nähtud harjutused ja ülesanded, mida M. Lomonossov eriti vajalikuks luges võorkeelte õpetamisel. Tavaliselt olid need mitmesugused tõlkeharjutused ja lühivestlused.

Õppetöö järjepidevuse pidi M. Lomonossovi arvates kindlustama klassipäevik, hõlbustama süstemaatilise kontrolli ja arvestuse korraldamist. Õpilaste edukuse registreerimiseks soovitas ta kasutada tabelleid, mis iga õpilase kohta sisaldaksid järgmist teavet: kõik hästi täitnud, kõik täitnud, ei teadnud osa tunnist, ei teadnud tundi, teadis ebakindlalt, ei esitanud ülesandeid, haige, puudus koolist, puhkepäev. Nagu näha, on tegemist õpilaste teadmiste diferentseeritud hindamisega. Taolisi märkmeid pidas M. Lomonossov väga oluliseks õpilaste individuaalsete iseärasuste arvestamisel ning nende teadmiste ja käitumise hindamisel. Üldse väärrib mitmete autorite (näiteks V. Bobrovnikova) arvates M. Lomonossovi pedagoogilistes vaadetes erilist tähelepanu õpilastele individuaalse lähenemise ning nende vanuseliste iseärasuste arvestamise idee (1). Erilist tähelepanu ja hoolt vajasisid M. Lomonossovi töökspidamiste kohaselt eeskätt need õpilased, kes olid haiguse tõttu puudunud. «Kui gümnaasist, eriti selline, kes annab lootust, puudub haiguse tõttu, peab õpetaja kordama neid loenguid, mida gümnaasist ei kuulnud ja mis pole ka teistele kahjulik»

▲ M. Lomonosovi sünnikoha plaan 1788. aastast.

▲ M. Lomonosovi hauakivi Aleksandr Nevski kalmistul.

(5, lk 515). Ta nõudis ka, et õpetaja alati jälgiks õpilaste võimeid ja märgiks ära kõik nende edusammud saamaks andmeid selle kohta, mida võib igalt neist nõuda ja mida oodata.

Palju huvitavaid mõtteid on M. Lomonossovi töödes kasvatusteooria vallast. Ta isegi koostas õpilasreeglid parandamaks õpilaste käitumist ning suhtumist õpingutesse, Igale kooli vastuvõtule pidi kohe antama ka õpilasreeglid. Lisaks sellele meenutasid õpilastele igal hetkel vajalikke käitumisnorme samad reeglid nende tubade seintel. Õpilasreeglid manitsesid tagasihoidlikkusele (hoiduda enese kiitusest, hooplemisest, mitte solvata kedagi), töökusele (pühenduda teadusele, mitte puududa õppetöölt), aususele (hoiduda valetamisest, mitte ette öelda eksamil) jne. Vastavalt õpilasreeglite täitmisele oli M. Lomonossovil välja töötatud ergutuste ja karistuste süsteem. Nii ergutused kui ka karistused jagas ta isiklikeks ja avalikeks. Isiklike ergutustena pidid hästi mõjuma tunnustavad sõnad, istekoha toomine ettepoole ning vähem distsiplineeritud õpilaste allumise kiitust pälvinud õpilaste korraldustele. Isiklikud karistused olid isiklikele ergutustele täpselt vastupidised. Avalik ergutamine seisnes peamiselt mälestusesemete kinkimises kogu kooli ees, avalike karistustena aga nähti ette toidust ilmajätmist või kongis istumist.

Äärmiselt tähtsaks pidas M. Lomonossov õpetaja isiklikku eeskujulist õpilaste kasvatamisel. Õpetaja ei tohtinud suhtlemisel õpilastega olla ei liiga üleolev ja uhke ega ka liialt familiaarne. Esimene hoiak toob tema arvates endaga kaasa õpilaste viha, teine aga põlguse. Lausa tänapäevalikult kõlab M. Lomonossovi seisukoht õpetaja prestiižist ühiskonnas. Õpetaja saab õpilastele eeskujuks olla ainult sel juhul, kui teda austatakse ja tal on autoriteeti. Tema harukordne pedagoogiline takt ilmneb väitest, et ei inspektor ega rektor tohi teha õpetajale märkusi õpilaste juuresolekul.

Tänaeni on aktuaalne M. Lomonossovi kõigi meetodiliste vaadete lähtekoht: **siduda õpetamisel teoreetilised teadmised praktikaga, igapäevaeluga.** Sel eesmärgil nõudis ta harjutusi nii ema- kui võõrkeele õigeks kasutamiseks, töid geograafiliste kaartide parandamiseks ja täiustamiseks ning katseid keemia õpetamise seostamiseks tööstuse vajadustega. Tema arvates ei ole keemiat ilma praktikata, ilma keemiakatseteta üldse võimalik ära õppida. Seejuures ei laskunud M. Lomonossov kunagi äärmustesse, mida aeg-ajalt keemia õpetamise metoodikas praegugi täheldada võib. Keemik ei tohtinud mingil juhul olla selline, kes kõik oma teadmised on ammutanud raamatutest, ega ka mitte selline, kes teeb arvukalt katseid, mõtestamata lahti nende sisu (3). Teooria ja praktika ühtsuse nõue läbis juhtideena enamikku tema töid (2—4). See sama idee suunas ka teadlast ennast molekulaar-atomistliku õpetuse jälgedele ja massi

jäävuse seaduse sõnastamisele. Nii õpilane kui teadur pidid katsetest lähtudes välja jõudma vaadeldud nähtuste olemuseni, katseandmete üldistamine aga pidi viima seaduspärasuste avastamisele. Keemikute lipukirjaks on saanud tema väide: «Keemik peab olema nii teoreetik kui ka praktik.»

Ääretult sisukad ja nüüdisaegsed on M. Lomonossovi vaated **õppeainetevaheliste seoste loomise kohta** loodusteaduslike distsipliinide õpetamisel. Kunagi ei kahelnud ta ise selles, et loodust võib ainult siis õigesti mõista, kui üherdada füüsika ja keemia tõed. Ta oli veendunud, et teiste teaduste andmete rakendamine keemias toob kasu mõlemale poolele. Tema nõue käsitleda keemia õpetamisel kõiki aineid nende kvaliteedi ja kvantiteedi lahutamatus ühtsuses eeldas matemaatika ja füüsika meetodite ulatuslikku rakendamist. Vahemärkusena lisagem, et M. Lomonossovit peetakse kvantitatiivse analüüsi rajajaks keemias. «Kasutatud on selle silmad, kes tahab näha asjade sisu, aga kellel puuduvad selle avamiseks käed. Kasutatud on selle käed, kellel puuduvad silmad avatud asjade nägemiseks. Täie õigusega võib keemiat nimetada käteks, matemaatikat aga füüsikalisteks silmadeks,» kirjutas ta matemaatika ja füüsika vajalikkusest keemiateadmiste hankimisel (3, lk 354). M. Lomonossovi arvates jõuab loodusteadlane soovitud eesmärgini vaid siis, kui ta õpib keemias geomeetria abil mõõtma, mehaanika abil kaaluma ja optika abil nägema. Nii nagu M. Lomonossovit peaks ka meie õpetajaid murelikuks tegema õppeainetevahelisi seoseid võimaldavate koolikatsete vähesus.

Suliste õppemeetodite edukuse kandis M. Lomonossov valdavalt õpetaja elava sõna arvele. Korduvalt juhtis ta oma kolleegide tähelepanu vajadusele pidada ettekandeid ja loenguid ühtlase rahuliku puhta häälega. Teaduse põhiseisukohad tuleb välja tuua lühidalt ja selgelt, andes õpilastele võimaluse need konsepteerida. Oma filosoofilistele lähtekohadele truuks jäädes nõudis M. Lomonossov kõikjal käsitletavate nähtuste olemuse ning põhjuste selgitamist. «Et saada mingist asjast täpne ettekujutus, peame teadma osakesi, millest ta koosneb» (3, lk 352). Kõiki loodusnähtusi püüdis ta lahti mõtestada tuginedes korpusklite siseliikumisele.

Teooria ja praktika ühtsuse printsiibist johtuvalt pidas M. Lomonossov keemia õpetamise põhiliseks meetodiks katseid. Kus käsitletava materjali iseloom vähegi võimaldas, tuli loengul tingimata näidata katseid. Loengule järgnesid tavaliselt praktilised tööd, mis toimusid M. Lomonossovi enda rajatud laboris. Mis tahes praktiline töö pidi tingimata olema elulise tähtsusega, abistama eeskätt arenevat keemiatööstust. Eriti huvitasid teda värvide saamise meetodid, sest valdavalt osteti neid kalli hinnaga välismaalt.

Iseseisva töö meetoditest seadis M. Lomonossov esikohale töö kirjandusega. Ainult

pidev töö raamatutega võis tema arvates viia teaduse olemuse mõistmisele. Tulenevalt keemiateaduse tolle aja arengutasemest puudus veel keemiaülesannete ja -harjutuste süsteem. Kui teiste distsipliinide õpetamisel viitas ta korduvalt pideva harjutamise vajadusele, siis keemia õpetamise kohta sellised märkused tema töödes puuduvad.

Et M. Lomonossovi kõigi meetodiliste ideede realiseerimine eeldas ka vastava materiaalbaasi olemasolu, pühendas teadlane ligemale kümme aastat oma elust esimese õppe- ja teadustööks sobiva keemialabori loomisele Venemaal. Enamasti õppekirjanduses peetakse ekslikult M. Lomonossovi rajatud keemialaborit üldse esimeseks keemialaboriks Venemaal. Selguse huvides analüüsigem siinkohal keemia ja keemiatööstuse olukorda 18. sajandi alguse Venemaal veidi lähemalt. Esimesed keemialaborid Venemaal rajati päris 18. sajandi alguses. Vajaduse nende järele tingis mäe- ja keemiatööstuse areng. Ehkki Venemaal oli sajandi alguses keemiatööstus veel päris lapsekingades, tunti siiski umbes 50 erineva aine tootmise tehnoloogiat. Üsna tuntud oli potase, keedusoola, kalaliimi ja mitme teise keemiatööstuse saaduse tootmine. Nii tooraine kui saaduste vajalik analüüs tehti esialgu apteekide laborites. Pärast esimese keemiatehase ehitamist 1718. a loodi peagi, s. o 1720. a, Peterburis Mäekollegiumi (Berg-Kollegium) juurde ka keemialabor. Aasta pärast rajamist tegeldi seal peamiselt tulekindlate telliste ja savide analüüsiga. P. Lukjanovi andmetel tulekski seda laborit lugeda esimeseks keemialaboriks Venemaal (6). Veidi hiljem ehitas Mäekollegium veel teisegi labori Vassili saare 5. liinile, mis samuti täitis areneva mäetööstuse ülesandeid.

Ent tol ajal oli Peterburis keemiast sügavalt huvitunute kodudes veel hulk väikseid eralaboreid, mis enamikus olid kõik suurepäraselt sisustatud. Selliste laborite rajamine osutus jõukohaseks muidugi vaid aadlikele, riigitegelastele ning kaupmeestele. Polnud sugugi haruldane, kui niisugustes eralaborites jõuti uute, keemia seisukohalt huvipakkuvate tulemusteni. Nii näiteks uuris tuntud vene riigitegelane ja diplomaat A. Bestužev-Rjumin 1725. a oma kodulaboris rauasoolade valgustundlikkust ja avastas nn bestuževi tilgad. Viimased kujutavad endast raudkloriidi alkoholi-eetri lahust. Päikesevalguses nad helerduvad, pimedas aga värvub lahus kollaseks (7). Veelgi märkimisväärsemad olid mineraloogi ja keemiku, Peterburi Teaduste Akadeemia auliikme Mäekollegiumi viitsepresidendi krahv A. Mussin-Puškini edusammud. Tal õnnestus esimesena saada kroommaarjas ning hulk plaatinaühendeid, samuti ka amalgaami. Niisiis jääb M. Lomonossovi initsiatiivil rajatud keemialabor siiski esimeseks Peterburi Teaduste Akadeemia keemialaboriks, mis teenis õppe- ja teadustöö huve.

Loodetavasti aitas eeltoodu veidigi avada

veel ühe tahu ääretult universaalse ning laia haardega teadlase elust ja tegevusest. Alustades maapäue sügavustest ning lõpetades kosmosega ei unustanud ta ka inimest, tema isiksust ja selle kujundamist. M. Lomonossovi meetodiline pärand pakub veel tänapäevalgi ainet uuringuteks ning mõtisklusteks, eeskätt keemia õpetamise eesmärkide, sisu, õppemeetodite ja õppetöö organiseerimise vormide üle.

Kirjandus

1. Бобровникова В. К. Педагогические идеи и деятельность М. В. Ломоносова. М., Изд-во АПН РСФСР, 1961. 184 с.
2. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений: Труды по физике и химии 1738—1746 г. Т. I. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1950. 620 с.
3. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений: Труды по физике и химии 1747—1752 г. Т. II. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1951. 783 с.
4. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений: Труды по минералогии, металлургии и горному делу 1741—1763 г. Т. V. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1954. 747 с.
5. Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений: Служебные документы 1742—1765 г. Т. IX. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1956. 1019 с.
6. Лукьянов П. М. 225 лет первой химической лаборатории. — Журнал прикладной химии. Т. XIX, 1946, № I, с 3—6.
7. Раскин Н. М. Химическая лаборатория М. В. Ломоносова. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1962. 340 с.
8. Шаповаленко С. Г. Методика обучения химии в восьмилетней и средней школе. М., Учпедгиз, 1963. 668 с.

LASNAMÄE KILDE

V. KINGISSEPA NIM TALLINNA 20. KESKKOOLI METOODIKAKABINET

Õpetajate tuba koosneb kahest ruumist, millest esimene on mõeldud puhkuseks ja teine tööks. Viimane on sisustatud meetodikakabinetina.

Stendid:

- nüüdistunni ettevalmistamise ja läbiviimise juhendid;
- koolis töötavate pedagoogide kasulik kogemus (eesrindlaste fotod + nende tugevate külgede loetelu);
- jooksva õppeaasta kooli meetodilise töö teema, eesmärk, sisu, plaanid jmt.

Avariilulid:

- ideelis-poliitiline, pedagoogiline ja meetodiline uudiskirjandus;
- tsiviilkaitse, liikluse, tervishoiu õpetamise materjalid;
- kutsesuunitluse ja sõjalis-patriootilise kasvatusmaterjalid.

Kapid: Igal ainekomisjonil on oma kapp. Kapid on veel õpilasorganisatsioonide, üldpedagoogiliste, klassijuhataste töö jt materjalide paigutamiseks.

Kappid on vajalikust meetodilisest kirjandusest 1 eksemplar kohe peal kasutamiseks. Igal ainekomisjonil on järgmised kaustad: ettekanded või teesid, näidistundide konspektid, ainepäevade kirjeldused, aineolümpiaadide materjalid, tasemetööde tekstid, kaustad ajalehtede väljalõigete kogumiseks.

Dobroljubovilt õppides

OLAF PAABO

Tänavu veebruaris tähistati vene revolutsioonilise demokraadi Nikolai Dobroljubovi 150. sünniaastapäeva. Tuberkuloos viis võimsa talendi hauda 125 aastat tagasi. 29. (17.) novembril 1861. a kustus Dobroljubov vene rahvuspoedi Nikolai Nekrassovi (1821—1877) ja tema esimese abikaasa Avdotja Panajeva käte vahel. Vapustatud Nekrassov, kelle juures Dobroljubov kaasüriiliseks elas ja kes endast peaaegu 15 aastat nooremaste atekaaslaste suhtus otse isaliku kiindumusega, kirjutas veel kolm aastat hiljem oma kuulsas luuletuses «Dobroljubovi mälestuseks»:

Kuid sinu tund löi liiga noores eas

Ja pooleli jäi leekiv kirjarida.

Mis arutungal kustus meie seas,

Jäi vakka jäädavalt mis avar süda!

(4, lk 88, A. Sanga tõlge.)

Kõigest veerandsada aastat... Aga kui 26. verstaposti eel elust lahkunu jätab järeltulevaile põlvedele päranduseks valitud teosed neljas köites (6, lk 723), siis on see märk, et ka meil tasub temast teada rohkem kui senini.

Mis on Dobroljubovi lühikeseks jäänud tähelennu tõelised põhjused?

Kindlasti saame tema puhul rääkida harukordsest isiklikust andekusest ning võimete tohutult kiirest arengust. Väite õigsuses veendumiseks tarvitseb vaid lugeda kaht tema luuletust. Esimene neist on kirjutatud koolipõlves ning jätab lugemisel üpris abitu ja segasegi mulje:

*Ei, ma saan kasulikuks ja vajalikuks isamaale,
Ei, ma ei paindunud, ja inimesed austavad
mind! ...*

Veel oma elu koidikul

Veel on mul palju lootust.

(5, lk 177, O. Paabo tõlge.)

Luuletuses «Mõtisklus Olenini hual», mis pärineb instituudi lõpetamise ajast, avaldub juba küps luulemeister ja tulihingeline patrioot, kes värsivormis kordab Belinski mõtteid Venemaa ja vene rahva suurest tulevikust.

Kõrvalepõikena olgu märgitud, et tsaarivalitsusel oli piisavalt põhjusi karta Dobroljubovit ka siis, kui teda ennast juba ammu enam polnud elavate kirjas. Tsaarivõimud keelasid 1901. a hilissügisel Moskvas Dobroljubovi 40. surma-aastapäeva mälestuseks kavandatud kirjandusõhtu... (1, lk 287—288).

Dobroljubov tunnetas väga vara oma kutsumust. Tema puhul tähendas see kindlat soovi teenida oma sulega pärisorjuse kütkeis vaevlevat vene rahvast, nii palju, kui see vaid vähegi võimalik. Teisiti poleks ta saanud napilt poole tosina aasta vältel (Peterburi Pedagoogilise Peainstituudi üliõpilasest kuni surmaeelsete sügiskuudeni 1861. a) luua nii palju esmaklassilist, kirglikku ja võitlusele kutsumat luulet.

Tõusva vene revolutsioonilise demokraatia ühe eredama esindaja juured olid tugevasti kinni Venemaa mullas. Juba maast-madalast nägi ta ise oma silmaga kogu selleaegset vene elu nii helgemalt kui ka varjuküljelt. Kustumatu jälje jätsid ema Zinaida Vassiljevna hingesoojus, luule- ja ilumeel ning oma aja kohta arvestamisväärselt avar silmaring; isa Aleksandr Ivanovitši arukus, kes mõningaile iseloomukõverustele vaatamata oli oma vaimulikest ametivendadest peajao võrra kõrgemal seisel preester, isa võrdlemisi suur raamatukogu, mis ei koosnenud ainult kiriklikust kirjandusest (8, lk 471, 474). Dobroljubov puutus juba lapsepõlves kokku vene linnaväikekodanluse kõige võikama nürimeelsuse, tühisuse ja amoraalsusega. Sellele «haridusele» lisandusid hilisemad ülisüübed mälestused Nižni-Novgorodi (praegu Gorki) vaimulikust seminarist (1848—1853), kus tooni andis «isa» Paissi, kelle töökspidamised kirjandusest, kunstist ja teadustest olid (Dobroljubovi enese sõnu kasutades) veeuputuseelisel tasemel. «Tõhusat täiendust» pakkus koguni Peterburi Pedagoogiline Peainstituut, mille rektoriks Dobroljubovi kõrgkooliaastail (1853—1857) oli tuntud pimedusejünger I. Davõdov...

On täiesti loomulik, et Dobroljubov kujunes just selleks, «kes kirglikult vihkas omavoli ja kirglikult ootas rahva ülestõusu «sisemiste türklaste» — isevalitsuse vastu...» (1, lk 287).

Elukogemuste lisandus tohutu lugemus. Juba seminaristina oli Dobroljubov läbi lugenud sellisel hulgal kirjandust, mis oleks teinud au igale kõrgema kooli õppejõule.

Dobroljubov polnud mitte ainult vene kultuuriväärtuste tundja, vaid kodus ka Lääne-Euroopa ajaloos, kirjanduses ja keeltes, sealjuures viimased omandas ta üliõpilasaastail lausa lennult. Piiritaguseid mõjusid tema vaimsele kujunemisele ei saa ülehinnata. Tarvitseb viidata kasvõi saksa silmapaistva materialistliku filosoofi L. Feuerbachi (1804—1872) õpetusele, mis Dobroljubovi maailma-vaate kujunemisel etendas arvestatavat osa. Ei tohi unustada sedagi, et Dobroljubovi kõige viljakamail eluaastail tegi erakordselt suuri

edusamme materialistlik loodusteadus, mida ta kõrgelt hindas ning mis märgatavalt vormis tema vaimulaadi. Ch. Darwini (1809—1882) peateos liikide tekkimisest evolutsiooni teel (1859) ilmus ju Dobroljubovi loomingu kõrgajal!

Kui proovida luua enda jaoks kasvõi lühi-ülevaade Dobroljubovi loomingust, tuleb kaheldamatult esikohale seada kirjanduskriitika. Tema tööd «Pimeduse riik», «Valguskiir pimeduse riigis», «Mis on oblomovlus», «Millal saabub siis tõeline päev» ning «Muserdatud inimesed» (surmaelne pikem töö, mille sisuks F. Dostojevski varasema loomingu analüüs) ei aegu. Nendega tuleks lähemalt tutvuda igal vanemate klasside kirjandusõpetajal. Selles kooliastmes on need materjalid sügavama analüüsi juures kindlasti vajalikud. Aga niisamuti tähendab Dobroljubovi kriitikapärandi lugemine eriti just kirjandust õpetavale pedagoogile üldist vaimset rikastumist, mille tähtsust on võimatu alahinnata.

Koolirahvast kõige rohkem huvitav probleem on muidugi Dobroljubov pedagoogina. Kitsamas plaanis jääb tema osa siin kirjanduskriitikaga võrreldes tagasihoidlikumaks. Kõrvutada Dobroljubovit näiteks suure vene pedagoogi Ušinskiga (1824—1870) oleks igal juhul ilmne ülepakkumine. Välismaistes teatmeteostes peetakse teda suureks vene kriitikuks (nt 3, lk 72). Ainult itaalia entsüklopeedia mainib teda ka pedagoogina (2, lk 78). Selles pole midagi ebaloomulikku. Dobroljubov oli küll pedagoogilise haridusega, kuid sidus end juba vanemate kursuste üliõpilasena (1856) Nekrassovi ja Tšernõševski toimetatud võitleva ajakirjaga «Современник» («Kaas-egne»). Tema pärisosaks muutus publitsistika. Samas aga ei tohi unustada tema suurt teoreetilist tööd paljude uudsete ning oma aja tingimustes lausa revolutsiooniliste pedagoogikaseisukohtade väljatöötamisel, mis esmakordselt avaldati aastail 1857—1859 ajakirjas «Журнал для воспитания» («Kasvatuskukiri») (7, lk 766).

Dobroljubovi püsiväärtusliku pedagoogilise pärandina mainime siin tema üldpedagoogilisi põhiseisukohti, mis peavad asuma aukohal ka meie tänapäeva hariduselusel.

Need on:

- tähelepanu keskendamine mitte välisele, vaid inimese sisemaailmale;
- õpilase mõistliku tahte arvestamine;
- õpilase veendumuste, südametunnistuse ja isiksuse austamine;
- õpilase arendamine selleks, et ta mõistaks teda ümbritseva looduse ja ühiskonna nähtusi ning oleks edaspidi pahelise vaenlane ja kõige hea eest võitleja;
- arengu loogika tunnetamine;
- õpetuse andmine õpilaste emakeeles;
- soov näha tulevast õpetajat mitte mingi poolharitlase, vaid sügavalt haritud inimesena, kes on suuteline vastama oma kasvandike kõigile küsimustele;

õpetaja isikliku eeskuju hindamine üle kõige.

Võime julgesti öelda, et kogu Dobroljubovi teadlik elu ise kujutab endast pedagoogilist poemi, säravat jutustust sellest, kuidas saada tõeliselt haritud inimeseks.

Jääb peatuda veel tema tegevuse ühel võrdlemisi vähe tuntud tahul. Üsna laialt levinud veendumus, nagu oleks ta paljukannatanud vene rahvast vabadusvõitluse vastu ainult ette valmistanud, on ühekülgne. Dobroljubov oli ka tegelik revolutsionäär ning seotud nõrandaaluse liikumisega. Dobroljubovi üks unistusi oli näha Venemaal samasugust vabadusvõitlust, nagu oli puhkenud Itaalias ja mille etteotsa oli asunud rahvuskangelane Giuseppe Garibaldi (1807—1882). Tsaari-Venemaa kõikvõimsale poliitilisele salapolitseile polnud see päriselt teadmata. Täiesti põhjendatult on avaldatud arvamist, et ainult varajane surm päästis Dobroljubovi Tšernõševski saatusest — sunnitööst ning asumisest Siberis.

Oma vaimse isa Tšernõševskiga võrreldes jäi Dobroljubovi talent mõnevõrra ühekülgseks. Kui esimene oli hämmastavalt kodus kõigis teadustes, siis viimane hiilgas põhilselt humanitaaraladel. Kohati avaldunud järskus tema iseloomus vajaks samuti äramärkimist. Aga... kas saab moraalselt kristallpuhtale noormehele seda pahaks panna, kui pidada silmas kibestumist, milleni võis viia rängalt õnnetu isiklik elu?

*

Meie ajal on vene revolutsiooniliste demokraatide, sealhulgas Dobroljubovi elu muutunud ajalooks ja legendiks. Mahajäänud pärand kujutab endast osa vene rahvuskultuuri paremikust, mis on leidnud tee meiegi mõtte maailma. Ning just seetõttu on Dobroljubovi looming vajalik eesti koolile, pedagoogikale ja õpetajale inimlikkuse õpetamise ühe allikana.

Kirjandus

1. L e n i n V. I. Teosed 5. Tallinn, 1951.
2. Enciclopedia Italiana XIII. Milano, 1932.
3. Meyers großes Konversations-Lexikon V. Leipzig und Wien, 1903.
4. N e k r a s s o v N. Valik luuletusi. Tallinn, 1952.
5. История русской литературы VIII. Москва—Ленинград 1956.
6. Краткая литературная энциклопедия II. Москва 1964.
7. Педагогическая энциклопедия I. Москва 1964.
8. Русский биографический словарь IV. С. Петербургъ 1905.

KOOLIJUHI VEERUD

Koolijuhtide töö tunnustamine asjaosaliste pilguga nähtuna*

JÜRI VENE,
M. Härma nim Tartu 2. keskkooli
direktor, Eesti NSV teeneline õpetaja,
ÕPUI liige

Üldharidus- ja kutsekooli reformi põhisuundades on märgitud: «Noorsoo õpetamise ja kasvatamise keerukate ülesannete edukas lahendamine on olnud otsustaval määral õpetajast, tema ideekindlusest, kutsemeisterlikkusest, eruditsioonist ja kultuurist. Õpetaja on noore isiksuse vaimse maailma kujundaja ning ühiskonna usaldusmees, kellele ühiskond usaldab oma kõige kallima ja kõige hinnalisema — lapsed, oma lootuse, oma tuleviku... Oma ennastsalgava ja sangarliku tööga on õpetaja sirgivate põlvkondade kasvatamisel pälvinud rahva sügava tänu ja lugupidamise... Partei hoolitseb väsimatult selle eest, et tõsta õpetaja rolli ühiskonnas, tema autoriteeti ja prestiiži.»

* Koolijuhtide täiendusteaduskonna lõputöö.

Ja edasi samas: «Rahvasaadikute nõukogud, haridusorganid, ametiühingu- ja komso-moliorganisatsioonid on kohustatud võtma vajalikke meetmeid pedagoogilise kaadri kinnistamiseks ja selle volavuse vähendamiseks... Tuleb laiendada parimate pedagoogide moraalse ergutamise ja materiaalse stimuleerimise praktikat.» (10.)

Toodust ilmneb, et õpetaja nagu iga teinegi töötaja vajab stiimuleid ja motiive, mis ergutavad inimesi paremini töötama, ta vajab oma tööle tunnustust, sest «tunnustus toob rõõmu, rõõm loob jõu, jõud — uue tegevuse... Kui me tahame, et inimest kasvatataks positiivse mõjul, tuleb eelkirjeldatud rakendada kõigepealt kasvataja enda suhtes. Inimene, kellele on osaks saanud ebaõiglane hinnang, ei ole positiivse tunnustusega eriti lahke. Kui õpetaja elab karistuste ja laituste atmosfääris, siis vaevalt küll suudab ta klassis kiitusega sädeksa» (3, lk 112).

Õpilaste ja õpetajate mõjutamise probleemidest on kirjutanud paljud pedagoogid ja uurijad. Koolijuhtide positiivse mõjutamise probleeme ei ole senini uuritud, kuigi koolijuhtidest — direktorist, tema asetäitjatest, klassi- ja koolivälise töö organisatorist — sõltub küllaltki suurel määral kooli mikroklima, õpetajate positiivne meelestatuse ja järelikult ka see, kuidas suhtuvad kooli ja õppetöösse õpilased. On ilmne, et kui koolijuht on nõrkinud ebaõige kriitika tõttu või ebaõiglaselt määratud karistuse järel, kandub selle negatiivne mõju sõltuvalt koolijuhi enesekontrolli ja pidurduse suuruselt suuremal või vähemal määral edasi õpetajaile ja nendelt õpilastele ning vastupidi, kui koolijuht leiab vajaliku tunnustuse oma tööle kolleegidelt ja kõrgemate haridusorganite töötajailt, loob see positiivsema meeleolu ka õpetajatele ja õpilaskonnale.

Selleks et saada ülevaadet koolijuhtide tunnustamisest (ja ka karistamisest), korraldati aastail 1983—1984 Tartu linna koolijuhtide ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi koolijuhtide kvalifikatsiooni tõstmise teaduskonna kursustele küsitlus, milles koolijuhtide formaalse tunnustamise (riiklikud, kohalikud, ametkondlikud ja koolisisised autasud) kõrval püüti välja selgitada ka suusõnaliste tunnustuste olemasolu ja sagedust. Ühtlasi esitati küsimusi koolijuhtide karistamise kohta kõrgemal tasemel haridusorganite ja teiste süsteemide poolt ning püüti hankida teavet koolijuhtide töö kohta tehtavatest kriitilistest märkustest. Ankeedid grupeeriti koolijuhtide tööstaaži põhjal (eraldi nii koolijuhina kui ka pedagoogina) ja nende järgi püüti teha järeldusi koolijuhtide formaalse ja moraalse stimuleerimise sõltuvuse kohta tööstaažist ning erinevatest stimuleerijatest. Analoogiliselt toimiti kriitiliste märkuste ja karistamise faktidega.

Ankeetidele vastas 121 koolijuhti, neist koolijuhi staažiga alla 5 a 57, 5—10 a 20, 11—15 a 17, 16—20 a 6 ja üle 20 a 21 inimest. Neist naisi

oli 79 ehk 65,3 % ja mehi 42 ehk 34,7 %. Sealjuures on staažiga üle 20 a ankeeditute hulgas mehi üle 70 %, staažiga 6—20 a ca 35 %, kuid staažiga alla 5 a vaid 19,3 %. Nähtub, et koolijuhtide autasustamine riiklike autasudega kasvab koos koolijuhi staaži kasvuga märgatavalt (50,9 % nendel, kellel staaži alla 5 a, üle 95 % nendel, kellel staaži üle 15 a), kohalike autasude arvu kasv on märgatav juba pärast 5 aastast tööd koolijuhina (alla 5 a — 66,7 %, üle 5 a ca 95 %). Samal ajal ametkondlike autasude hulk on suurem 0—10 a koolijuhi staaži korral (ca 60 %), kuid 11—20 a staaži juures väheneb (ca 20 %-le) ja üle 20 a staaži korral kasvab uuesti (üle 50 %). Kooliseste autasude protsent on 0—2 a staaži puhul üle 65 %, üle 20 a staaži korral aga langeb 33 %-ni. Viimane on tingitud ilmselt ka asjaolust, et enamik ankeeditud suure staažiga inimesi olid ise kooli tippjuhid, väiksema staaži korral oli suurem nende asetäitjate osakaal.

Noorte koolijuhtide (1—10 a koolijuhi staažiga) formaalne tunnustamine sõltub kõige enam pedagoogilisest tööstaažist ja kasvab koos sellega väga suurel määral. Nii on alla 10 a pedagoogilise staažiga koolijuhtidest riiklike autasudega ära märgitud vaid 4,8 %, 10—20 a staaži korral 48,1 %, üle 20 a staaži puhul aga 93,1 %. Kohalike autasudega tunnustatute protsent kasvab tunduvalt vähem (48 % ja 96,6 %), kuid kooliseste tunnustuste protsent mõnevõrra kahaneb (85,7 %; 81,5 % ja 75,9 %).

Nii ordenite ja medalitega autasustatute kui ka NSVL haridustöö eesrindlase rinnamärgi ja Eesti NSV teenelise õpetaja nimetuse saanute protsent on koolijuhtide seas ca 1,5 korda kõrgem kui Tartu linna õpetajate hulgas ja meie vabariigis tervikuna, mis on ka üsna ootuspärane. Märgitud autasusid on ca 5—7 %-l ankeeditud koolijuhtidest. Ka Eesti NSV haridustöö eesrindlaste protsent on koolijuhtidel mõnevõrra kõrgem kui meie vabariigi ja Tartu linna õpetajatel (vastavalt 36,4 % ja 27 %), mis on samuti ootuspärane. Üllatav on, et linna/rajooni haridusosakonna ja kohaliku ametiühingukomitee aukirjade ning haridusosakondade juhatajate käskkirjadega (vastavalt 50,4 % ja 47,1 %) on koolijuhte vähem autasustatud kui Eesti NSV Haridusministeeriumi ja harukondliku vabariikliku ametiühingukomitee aukirjaga (51,2 %) või EKP linna/rajooni komitee ja linna/rajooni täitevkomitee aukirjadega (60,3 %). Positiivsena tuleb märkida premeerimiste küllaltki suurt hulka (52,1 %) ning selle osakaalu tõusu viimase 5 a vältel (37,2 %), võrreldes eespool käsitletud autasudega.

Ootuspäraselt avaldavad suusõnalist tunnustust enam kolleegid, sealjuures kollektiivi ees peaaegu 60 %-le ja individuaalselt üle 55 %-le ankeedituist. Samal ajal on kolleegide tunnustuseta üle 25 % koolijuhtidest, neist keskmisest tunduvalt enam (ca 47 %) üle 20 a

staažiga ja 11—15 a staažiga koolijuhid. Haridusosakonna juhatajalt on suusõnalist tunnustust saanud 28 % individuaalselt ja 25 % kollektiivi ees. Täiesti tunnustamata on haridusosakondade juhatajate poolt aga ca 55 % koolijuhtidest. Nimetatud protsent sunnib tege ma tõsiseid järeldusi haridusosakondade juhatajate paberitega hõivatusse või suhtlemisalase küündimatuse kohta. Küsimus väär ib ilmselt eraldi uurimist, sest ei saa pidada normaalseks, et enam kui 50 % koolijuhtidest ei ole saanud suusõnalist tunnustust oma otsest ülemuselt. Haridusosakonna koolide inspektorid on kollektiivi ees tunnustanud ca 40 % ja individuaalselt ca 30 % koolijuhtidest, kokku on nende poolt tunnustamata siiski liialt palju koolijuhtidest. Et linna/rajooni juhtkond ja Haridusministeeriumi töötajad on tunnustanud vaid ca 30 % ja 20 % koolijuhtidest, on mõistetav, sest küllalt on koo le, kus nad ei ole viibinud. Tundub siiski, et Haridusministeeriumi töötajate osa positiivse koolimeeleolu tõstmiseks võiks olla tõhusam — ilmselt tegeleb teatud osa Haridusministeeriumi töötajast peamiselt vigade otsimise ja fikseerimisega.

Küll aga paneb tõsiselt järele mõtlema, et üldse on suusõnaliselt tunnustamata tervelt 16,5 % koolijuhtidest, mis näitab, et iga kuues koolijuht töötab pidevalt rahuldamatuse õhustikus ja võib külvata sama ka enda ümber.

Ei selgu suusõnaliste tunnustuste olulist sõltumist juhi staažist, ilmselt on see enam seotud koolijuhi ja teda kontrollivate isikute isiklike omadustega.

Koolijuhina töötamise ajal on karistatud 28 koolijuhti, s. o 23,1 % ehk peaaegu 1/4 küsitletutest. Kõige enam on koolijuhte karistanud nende otsene ülemus, haridusosakonna juhataja — 20 isikut ehk 16,5 %, järgnevad rahvakontrolli jt organid — 14 isikut ehk 11,6 %, ning lõpuks Haridusministeerium — 4 isikut ehk 3,3 %. Sealjuures viimase 5 a jooksul ei ole Haridusministeerium karistanud ühtegi ankeeditud koolijuhti, kuid rahvakontroll ja teised organid on koolijuhte karistanud viimase 5 a jooksul 11 juhul 14st, mis moodustab 78,6 %. Kas on loomulik, et haridusosakonna juhataja on karistanud umbes iga kuendat koolijuhti?

Arvude suhtelise väiksuse tõttu ei saa teha piisavalt järeldusi koolijuhtide karistatuse ja tööstaaži vahel. 0—15 a tööstaaži korral on karistatud üldse 10,5—29,4 % koolijuhtidest, üle 20 a staaži korral on karistatud nendest enam kui pooli (57,1 %), sealjuures 42,8 % haridusosakondade juhatajate poolt.

Kriitilisi märkusi on tehtud 35,5 %-le ankeedituist. Neid on enam saanud üle 20 a staa-

žiga koolijuhid (52,4 %), kuid võrdlus näitab veel kord, et karistatud on suure staažiga koolijuhte isegi enam, kui tehtud kriitilisi märkusi. Teiste staažijärkude puhul on karistatud ca 40—60 % kritiseeritute arvust, mis on tõenäone ja ootuspärane. Koolijuhtide töö kohta kriitilisi märkusi on enam teinud haridusosakonna töötajad (33 isiku puhul ehk 27,3 %), järgnevad linna/rajooni juhtkond (15 isikut ehk 12,4 %) ja Haridusministeeriumi töötajad (13 isikut ehk 10,7 %). Sealjuures on iseloomulik, et Haridusministeeriumi töötajad on enamikul juhtudest teinud kriitilisi märkusi individuaalselt (9 13st, s. o 69,2 %), samal ajal kui haridusosakondade töötajad ja linna/rajooni juhtkonnad on eelistanud seda teha nõupidamistel (vastavalt 72,7 % ja 66,7 %).

Ajakirjanduses ei ole küsitletute töö kohta kriitilisi märkusi üldse teinud linna/rajooni juhtkond; minimaalselt on seda teinud haridusosakondade (9 %) ja Haridusministeeriumi töötajad (15,4 %); muud süsteemid aga eelistavad koolijuhtide töö kohta kriitilisi märkusi teha ajakirjanduses (60 %).

Mõnevõrra rohkem on kriitilisi märkusi tehtud suure staažiga koolijuhtide töö kohta, see on ca 1,5—2 korda enam kui 0—10 a staažiga koolijuhtide puhul, kuid see on ka mõistetav, sest töötamise aeg on olnud sageli enam kui 2—3 korda suurem.

Ankeetide analüüs ja koolijuhtide arvamusel võimaldavad teha järgmisi järeldusi ja ettepanekuid:

1. Koolijuht vajab tunnustust samuti nagu õpetaja ja õpilane, sest tema positiivne meelestatus nakatab õiges suunas kogu koolipe-ret.

2. Tervikuna võib koolijuhtide formaalse tunnustamisega rahule jääda, eriti suure staažiga koolijuhtide puhul. Noored koolijuhid (lühema pedagoogilise staažiga) vajavad tunnustamist senisest enam, neid tuleks operatiivsemalt ergutada nii kohalike kui ka riiklike autasudega.

3. Liiga vähene on koolijuhtide autasustamine linna/rajooni haridusosakondade ja kohaliku ametiühingukomitee käskkirjadega.

4. Vähe kasutavad suusõnalist tunnustamist linnade/rajoonide haridusosakondade inspektorid, eriti aga haridusosakondade juhatajad.

5. Et suure staažiga koolijuhte on karistatud enam kui tehtud nende kohta kriitilisi märkusi, näitab haridusosakondade töötajate formaalset lähenemist koolijuhtidele.

6. Viimasel viiel aastal on suurenenud koolijuhtide karistamine rahvakontrolli jt organite poolt, kusjuures teised süsteemid eelistavad koolijuhtide töö kohta kriitilisi märkusi teha ajakirjanduses (mitte individuaalselt või nõupidamistel).

7. Haridusorganitel on tarvis paremini tunda õppida koolide töö sisulist olukorda ja selle põhjal tunnustada koolijuhte.

8. Koolijuhte tuleks senisest enam stimulee-

rida materiaalselt, sealjuures ka tuusikute eraldamise teel.

9. Positiivselt tuleks lahendada koolijuhtide atesteerimine, arvestades nende tööd nii koolijuhtidena kui ka õpetajatena.

10. Kõikides haridussüsteemi asutustes peaks tegevusjuhiseks olema Pascali mõte: «Mida parem ja targem on inimene, seda enam märkab ta teises inimeses head!»

Kirjandus

1. Kurm M., Lillipuu E. Õpetajatöö tunnustamisest. TPEDI koolijuhtide kvalifikatsiooni tõstmise teaduskond. Lõputöö. Tln, 1978.

2. Osula A. Õpetajate tunnustamisest ja õpetaja isiksuse mõningatest iseärasustest. TPEDI koolijuhtide kvalifikatsiooni tõstmise teaduskond. Lõputöö. Tln, 1979.

3. Pedajas M.-I. Positiivse mõjutamise printsiip kasvatustöös. — Nõukogude Kool, 1972, lk 207—212.

4. Pedajas M.-I. Õpetaja vaimne tervis. — Nõukogude Kool, 1976, lk 995—1000.

5. Pedajas M.-I. Efektiivse suhtlemise ressursid. — Nõukogude Kool, 1975, lk 821—826.

6. Pinn V. Kiitmisest ja karistamisest. — Nõukogude Kool, 1972, lk. 100—102.

7. Türk V. Viljakas töö ja selle mõjurid. Tln, 1977.

8. Vaino L. Õpetajatöö tunnustamise võimalusi. TPEDI koolijuhtide kvalifikatsiooni tõstmise teaduskond. Lõputöö. Tln, 1978.

9. Vene J. Ka koolitöötaja vajab ergutamist. — Nõukogude Kool, 1984, lk 16—19.

10. Üldharidus- ja kutsekooli reformi põhisuunad. Tln, 1984.

Tõde ja vale viinast

HEINO TÖNISMÄGI,
Tallinna linna aseprokurör, vanem-
õiguspõhnik

*... erinevalt kapitalistlikest maadest, kes la-
sevad käiku niisugused asjad nagu viin ja
muud uimastusvahendid, meie seda ei luba.*

V. I. Lenin. Teosed, 32. kd, lk 403.

DIVERSANT NR 1

Unustanud meie riigi rajaja V. I. Lenini ette-
nägelikkuse ja hoiatuse, olime jõudnud (eriti
viimastel aastakümnetel) nii kaugele, et meie
tähtsamaks sisevaenlaseks oli muutunud al-
kohol. Kujutame ette, kui raske oli nii üksik-
indiviidil, kollektiivil kui ka riigil öelda täna
«ei», kui veel eile on poole suuga öeldud «ja».
See «ei» on aga elu nõue, mis aasta tagasi sai
seaduse vormi.

Võidu suuruse määrab ära vastase tugevus.
Alkoholi näol on meil tegemist aastatuhan-
dete kogemustega varustatud salakavala ja
maskeeritud vaenlasega. Teda alahinnata
oleks juba pool kaotust. Selleks aga, et tema
vastu välja astuda ja võita, tuleb teda kõige-
pealt seletada, tunda.

Milles siis seisneb viina tarvitamise võlu-
jõud? Miks on ta olnud nii kõitev, kuigi tema
vastu on sajandeid tehtud kihutustööd, raken-
datud isegi väga karme karistusi (kauges
minevikus Hiinas ja Indias kuni surmanuht-
luseni)? Alljärgnevas püüame anda ühe tahu
vastusest, käsitledes joomise psühholoogilist
aspekti.

Alkoholiuim on nagu omalaadne teine, illu-
soorne elu, tegelikkusest põgenemise üks vor-
me (nagu uskki). Sinna on aastasadu peidetud
olnud viina tõmbejõud. Alkoholi valerüüga
on peibutatud kõigepealt nõrku ja kergeusk-
likke. Nimetada võib seda vaesus- või viletsus-
alkoholismiks. Alkoholi tarvitamise sotsiaal-
seid põhjusi kapitalismimaades analüüsis
F. Engels oma töös «Töölisklassi olukord Ing-
lismaal». Ta kirjutab: «Väsinud ja kurnatud
tööline pöördub töölt koju. Ta tuleb oma eba-
mugavasse, niiskesse, ebameeldivasse ja musta
elamusse. Talle on hädavajalik meelelahutus,

talle on vaja midagi, mille heaks tasuks töö-
tada, mis pehmendaks talle homse raske päeva
perspektiivi... Kuid peale nende füüsilist
laadi põhjuste, mis sunnivad töölist jooma,
mõjub siin veel enamiku eeskuju, halb kasva-
tus, võimetus noori inimesi kiusatusest kõrva-
le hoida; paljudel juhtudel nende joomisele
andunud vanemate otsene mõju, kes ise anna-
vad lastele viina...» Sellesarnaseid stseene
on kujutanud hiljem M. Gorki oma romaanis
«Ema» ja meie olustikus O. Luts «Tagahoo-
vis». Seda kurba ajalugu meenutame täna see-
tõttu, et kunagise vaesusalkoholismi asemele
on asunud meie tänapäeval nn **heaolualkoho-
lism**. Muretus homse päeva ees, tööga kindlus-
tatus, ainele heaolu, tasuta haridus, arstiabi
ja pensionid vanaduspõlveks on järsku elu
kergeks teinud. Nii paradoksaalne kui see ka ei
ole, aga osal elanikest on just nüüd raskused
käes, n-ö mõistus otsas. Asjata ei ütle vanasõ-
na — «just kerget elu on raske elada». Vaba
aeg, mida on loetud ühiskonna rikkuse näi-
tajaks, on saanud paljudele komistuskiviks,
mõnedele nuhtluseks. Miks?

Inimese käitumise, tema aktiivsuse tõuke-
jõuks on vajadused. Olles rahuldanud esmava-
jadused (toit, riietus, elamistingimused), kus
probleem seisnes lihtsas äraelamises ja tagant-
tõukajaks oli elu ise, tuleb nüüd esiplaanile
seada vaimsed ja esteetilised tarbed. See nõuab
uut taset, keskendusjõudu ja tahtepingutust.
Aga kui ollakse harjunud hoolitsemise ja tar-
bimisega, võib sellise isiku vajaduseks kujune-
da hoopis absoluutne jõudeolek ja eneseunus-
tamine. Siit viinani on vaid üksainus samm.

Mida huvitavam ja mitmekülgsem on inime-
se vaba aeg, seda suuremal määral saab iga-
üks arendada oma vajadusi ja soove, seda vä-
hem jääb ruumi igavlemisele ja selle univer-
saalsele peletamisvahendile — viinale. Kehali-
se tööga oma vabal tahtel sisustatud aeg
(aiandus, majapidamine jm) on isiku olemas-
olu teadvustamise paremaid vorme. Seetõttu
peab jõukohane keheline töö kuuluma juba
lapse arengu juurde (uus koolireform). Kuid
enamikul õppivast noorsoost puuduvad keha-
lise töö vilumused. Nüüd oleks ootuspärane,
et nad on omandanud vaimse töö oskused ja
harjumused. Alati see aga nii ei ole, sest va-
nematel endil puuduvad need oskused. **Inim-
isiksus ei kujune mitte tarbimises, vaid toot-
likus töös, töötegemises.** Tähtis ei tohi olla
ainult töö tulemus (mida saab, palju maks-
takse), vaid tööprotsess ise peab olema rahul-
dust pakkuv, loominguline. Selline töö köidab,
sellises töös rakendub soov iseennast reali-
seerida. Igav ja üksluine (eriti väljamõeldud
ning praktilise kasuta) töö on nuhtluseks
tegijale endale. Seega ootab elu üksluisus ja
ühetoonilisus osal elanikkonnast sisustamist
huvitavate harrastustega, vaheldusega.

Nii nagu planeeritakse ja sisustatakse toot-
mist, tuleb planeerida ja sisustada ka vaba
aega. Elu näitab, et joomise ulatus on pöörd-
võrdelises sõltuvuses vaba aja sisuka ja huvi-

tava veetmise võimalustega. Joomise intensiivsust ei tingi sugugi jookide sortimendi kiirevus ega joomakohtade käepärasus, vaid vajadus igavuse peletamiseks ja rakendamata aja surnukslõõmiseks. Üeldu kinnituseks esitan alkoholimüügi intensiivsuse geograafia uurimise meie vabariigis (vahetult enne uue alkoholivastase seaduse kehtestamist).

Statistika võimaldab järeldada, et alkoholi tarbimise määr ühe elaniku kohta ka meie väikse vabariigi tingimustes regiooniti suurelt erineb. Tallinnas, kus oli rohkesti baare, restorane, varieteesid (ning kust ostavad pudeleid ka arvukad turistid), on vägijookide läbimüügi koefitsient elaniku kohta madalam vabariigi keskmisest. Pealinn oli alkoholi müügi levikult ühe elaniku kohta alles 13.kohal! «Pingerida» juhivad hoopis väikesed maaraajoonid — Põlva, Võru. Palju juuakse ka Hiiu- maal, Valgas, Kohtla-Järvel.

Mitte juhuslikult ei olnud NLKP Keskkomitee otsuses näidatud alkoholismist jagusaamise teedena just klubeid, kultuuripaleede ja -majade ning spordirajatiste ehitamise laiendamise ning olemasoleva parem kasutamine. Seda tuleb arvestada ning mitte hinnata üle sõna jõudu alkoholismivastases võitluses. Moraalilugemise ja häbistamisega asja ei paranda (seda kuulavad need, kes niigi ei joo). Tugevate pärast ei maksa muretseda. Tugev on seesmiselt aktiivne, tegutseb olukordade kiusete. Nõrk läheb aga kaasa meeleolude ja kõikumistega, otsib viinas enese- ja meelekindlust. Sellele petlikule «joobeõndsusele» tuleb pakkuda alkoholi viirastusliku ilu asemel reaalse elu meeldivust ja sära. See peab saama tulevikus alkoholivastases võitluses alternatiiviks viinahimulisele kontingendile.

ALATARBIMISE PSÜHHOLOOGIA JÄRELKAJA

Joomise põhjuste selgitamiseks ei piisa kaugeltki hetkesituatsiooni analüüsist. Inimese elu on küllalt lühike. Et iseendaski selgusele jõuda, tuleb vaadata endast taha- ja ettepoole, rääkimata sellistest globaalsetest sotsiaalsest probleemidest nagu alkoholism. («Me kannatame mitte ainult elavate, vaid ka surnute pärast» — K. Marx «Kapital» I). Ühesõnaga eilne, tänane ja homme on tihedas dialektilises seoses.

Esitan veel ühe argumendi mitte joomise õigustamiseks, vaid selle mõistmiseks. See on töötava rahva varem aastatuhandeid kestnud alatarbimise tagajärg, nälgiva ja puudustkannatava rahva psühholoogia, kus elu mõte ja ideaal on enamikul seotud täissöödud kõhu ja rikkaliku lauaga. Alati oli olnud vähe! Primitiivse elukorralduse ja ahtakese silmaringi juures oli enamikul pärisorjadest nende viiremise ja vaeblemise vastandiks mõisniku priiskav ning pillav elulaad. Piisab kapitalismi arengu meenutamise eesti külas Kassiaru Jaska ning Oru Pearu kujul, kus elu käis laias kaares kõrtsileti ümber. Ükskord

võis ka eilne vaene endale midagi lubada! Siia ongi peidetud ühe osa elanikkonna trallitamise psühholoogilisi juuri: mida rohkem (süüa, juua), seda uhkem! Seda võiks tänapäeval nimetada omamoodi peapöörituseks edusamudest. Osa rahvast unustas end laua taha ega tihka sealt üles tõusta. Asuti elult võtma, seda nautima. Viina viljad on aga mõrud.

KOHUSTUS TERVIST HOIDA

Joomine pole kellegi eraasi. Juba omaenese elu nurjamine, selle kahjustamine on ühiskonna seisukohalt hukkamõistetav ning ebakõlbeline (nagu enesetappki). Alkoholism indiviidi tasandil on enda poolt esilekutsutud häda, vabatahtlik haigus, oma elu hävitamise üks vorme. Tihti unustatakse, et inimesel ei ole mitte ainult õigus tervise kaitsele (tasuta arstiabi jne), vaid ka kohustus tervist hoida. Pealegi jäävad üksikisiku mõtlematuse ja kergemeelsuse tagajärjed ühiskonna kanda kas tema ravimise või kahjustatud järglaste näol. Lõunamaades, kus rahvalike pidustustega kaasneb rohke alkoholitarvitamine, on psüühiliste puuetega sündinute kohta levinud väljend «karnevalilapsed». Viimaste saatus on vaevarikas ja täis muret. Ometi pole laps ise oma õnnetuses süüdi. Viinakütkes vanemate arengupuuetega laste eluks ettevalmistamiseks teeb ühiskond suuri pingutusi ja kulutusi. Nende kergemeelsed vanemad aga looritavad oma õnnehetki veiniaurudega. Võib loota, et riik leiab ka selliste perekondade ohjeldamiseks lisaabinõusid. Laste kasvu juured peavad ammutama elumahlu rikkumata allikatest! Seega võitlust alkoholismiga ei saa jätta jookide endi hooleks. Samas tuleb aga vahetuid süüdlasi häbimärgistada ning nõuda neilt ranget vastutust. Viinavastased sanktsioonid tunduvad karmid ainult nende rikkujatele, siiski on nad õiglased ning olemuselt sügavalt humaansed.

PURJUS KURITEGEVUS JA KAINED ARVUD

Sotsiaalseid nähtusi iseloomustavad keskmised arvud ning nende uurimine rajaneb statistikal. Nagu eeldada võiski, kärpis praegusaaja kõrgendatud distsipliinõue ja alkoholivastase võitluse aktuaalsus oluliselt ka kuritegeliku kontingendi aktiivsust ning vähendas nende tegutsemisjulgust.

Kuritegevus linnas vähenes, eriti 1985. a I poolaastal (22,6 %). Kui 1984. a I poolaastal oli kurjategijatest alkoholijoobes 31,3 %, siis 1985. a I p. a — 30,9 % ja 1986. a I p. a juba 24,9 %. Alaealiste puhul oli see vahe veelgi märgatavam (meenutagem vanusekitsendust viina ostmisel), vastavalt 27,6 %; 16 % ja 17,2 % (juba teatud vale kohanemine uute tingimustega sellel aastal).

Mis salaside valitseb siis joomise ja kuritegevuse vahel? Alkohol kui tugev närvimürk halvab pidurdust ja põhjustab tingreflekside langust. Pikaajalise kasvatus ja kogemuste

varal kujundatud väärtuslikud omadused, mis aitavad inimesel konkreetsetes olukorras orienteeruda ja käituda, nõrgenevad või kaovad. Seetõttu kaotab alkoholi tarvitane oma tavalise korrektsuse.

Statistika võimaldab järeldada, et alkoholi-joobe sagedus ning kuriteo raskus on võrdelises sõltuvuses. Nii oli salajastest varastest kuriteo toimepanemise ajal alkoholi-joobes 27,7 %, avalikest varastest — 46,2 %, huli-gaanidest — 54,3 %, röövlitest ja vägistajate-st — 90 %.

Seega: mida raskem ja ohtlikum kuritegu, seda rohkem purjus kurjategijaid. Viin oli neile vajalik selleks, et lämmatada veel säilinud südametunnistuse riismeid, maha suruda hirm vältimatu karistuse ees ning suuta võtta vastu otsus, mis vajab inimpalge minetamist.

On iseloomulik, et alaealised kurjategijad tegelevad grupis (nt kui kõigest kurjategijate-st Tallinnas 1986. a I p. a pani toime grupi-kuriteo 27,6 %, siis alaealiste puhul oli see näi-taja 63,5 %). Alaealisi seob gruppi ühise saa-tuse jagamisest tulenev solidaarsustunne, grup-piline vastutamine, kus iga üksiku vastutus nagu taandub grupivastutuse ees (ega mina üksinda, teised ka!), samuti ei suudeta üksi ületada hirmutunnet võimaliku paljastamise ja karistuse eest (vastastikune moraalne toet-us, julgustamine), ning pahatihti lihtsalt kaasajooksmine kambakaaslastega «prestiiži» ja «mehelikkuse» pärast. Ilmaasjata ei toonita kurjategijad ise, et karta tuleb just esimest korda, pärast on juba hilja; esimene kuritegu on kõige raskem ja ka kõige otsustavam, bar-jäär on ületatud ning tehtut korrata ei ole nii raske.

Alaealiste kurjategijate kontingent näitab, et enamikku neid noorukeid (õpilasi oli nende hulgas 72,8 %, kokku nii üldharidus- kui kut-sekoolidest) oli võimalik suunata ja jälgida, nad viibisid meie vaateväljas ja mõjusfääris. Ei tule unustada, et kuritegevusele haua kae-vamine algab kooli nooremas vanuseastmes (et uusi peale ei kasvaks). Seega võitlust alko-holi kuritarvitamisega eriti noorukite hulgas tuleb kahtlemata tõhustada. Alkoholi hukat-slik mõju alaealistele ilmnes järgmistest andmetest. Meie uuritud suuremast kontin-gendist raskeid kuritegusid toimepannud isik-utest oli 24,4 % hakanud alkoholi tarvitama väga noorelt. Joomisel kestuse järgi («joomud kuni kuriteoni») on kõige ohtlikum periood 4—5a (27 %). Seega nõuab kuriteo toimepa-nek teatud moraalse allakäigu etappi, n-ö küp-semist raskemaks üleastumiseks, millele val-mistatakse teed varasemate joomiste, valede, näppamiste jm ebakõlbelisega. Moraalse rik-tutuse aste peab süvenema, enne kui suude-takse otsustada kuriteo kasuks. Ühele ohtli-kule retsidivistile oli õlavarrele tätoveeritud tekst: «С малых лет счастья нет». Nimetatus peitub tätoveeritu kurb kogemus, kust alates tema elus kõik viltu kiskuma hakkab. Eel-toodu teeb võitluse alaealiste joomise ja teiste õiguserikkumistega äärmiselt aktuaalseks.

Abikaasade suhted sugulastega*

AITA TAVIT,
TRÜ perekonnauurimise labori vanemteadur

Suhete dünaamika seoses põlvkondade struktuuri muutumisega perekonnas

Traditsioonilises laiendatud perekonnas elasid sageli koos kolme põlvkonna esindajad ning vanema põlvkonna osa laste perekonnaelu suunamisel ja juhtimisel oli märgatavalt suurem kui praegu. Laiendatud perekonnas etendasid (etendavad ilmselt ka praegu) sageli juhtivat osa abielupaari suhted vanema põlvkonna esindajatega (isa-ema või äia-ämmaga), kes olid perekonna varanduse valdajad ja käsutajad. Neist sõltus suurel määral noorte abikaasade isiklik heaolu ning ainelised võimalused oma elu korraldamiseks tulevikus.

Nüüdisajal on selliste perekondade osatähtsus suhteliselt väike, rõhuv enamik praeguse-perekondadest on nukleaarsed, koosnedes ühest või kahest põlvkonnast. Sellistes peredes on abikaasade omavahelised suhted perekonnaelu peamised regulaatorid ja sõltuvad suhteliselt vähe sugulussidemetest (suhetest vanematega). Täiskasvanud laste suhted oma vanematega rajanevad nüüd sagedamini vastastikusel emotsionaalsel kiindumusel ja moraalsel (vahel ka ainelisel) abil ning toetusel.

Abikaasade suhted vanematega

Vanemate ja laste suhted ning vastastikune mõjutamine jätkuvad ka siis, kui lapsed elavad vanematest eraldi. Nende vastastikused suhted realiseeruvad nüüd mittel eri tasandil, mis võivad olla omavahel tihedalt seotud. Need on: emotsionaalne või aineiline toetus, nõuanded olme korraldamisel ning osavõtt laste kasvatamisest.

Nimetatud tegurite osa on laste ja vanemate seisukohalt võetuna ilmselt erinev ning sõltub nii laste kui nende vanemate perekonnaelu iseloomust ja etappidest. Noorele abielupaarile (eriti veel lastega), kel puudub majanduslik iseseisvus ja küllaldane emotsionaalne küpsus, on vajalik vanemate igakülgne abi. Sotsiaalselt küps ja majanduslikult kindlustatud paar seevastu vajab eelkõige vanemate osavõttu laste hoidmisest ja kasvatamisest ning

* Abiks perekonnaõpetuse õpetajaile.

emotsionaalsed toetust. Viimast eriti siis, kui tekivad perekonnasisesed raskused (konfliktid abikaasade vahel jms). Vanematele on aga tähtsam lastepoolne emotsionaalne ja moraalne toetus. Iseäranis vajatakse seda siis, kui tõmbutakse tagasi sotsiaalsest elust või kui jäädakse üksi pärast abikaasa surma.

Laste ja vanemate olustikulis-majanduslikud suhted

Laste ja vanemate kontaktide tihedus ning vastastikuse abi iseloom ja ulatus pärast laste abiellumist sõltub suurel määral sellest, kui kaugel nad üksteisest elavad. Kui elatakse koos või lähestikku, on vastastikune abi ilmselt regulaarsem ja kontaktid tihedamad.

Moskvas 1973. aastal tehtud uurimusest (6, lk 95—104) selgus, et kui lapsed elasid vanematest poole tunnite kaugusel, peeti 60% juhtudel tihedat sidet — abistati majapidamistöodes, haiguse ajal jne. Eriti tihedad olid kontaktid siis, kui peres olid väikesed lapsed. Lähedal elavad vanemad toetasid lapsi sagedamini ka aineliselt. Kaugemal elavate, samuti lasteta ja täiskasvanud lastega abielupaaride suhted oma vanematega on sagedamini psühholoogilist laadi, kuigi vanemad osutavad ka neile perioodilist olme- ja majandusabi (ühe pereliikme haiguse, komandeeringu või puhkuse ajal jms). Rahalist toetust aga antakse sagedamini kinnisvara muretsemiseks või hinnalised ostudeks (kooperatiivkorterit või suvila ehitamine, auto, mööbli jne ost).

Analoogilist pilti vanemate ja laste olustik-ainelistes suhetes kohtasime ka Eesti NSVs tehtud uurimuste puhul. Meie küsitlused lahutajatest umbes 50%, abielupaaridest 60% sai abielu algul nii oma kui abikaasa vanematelt ainelist toetust. Rohkem toetasid need vanemad, kellega elati koos või lähestikku. Vanemate abi oli tavaliselt suurem siis, kui üks abikaasadest mingil põhjusel ei töötanud (õppis, kasvatas last, oli jäänud lastega üksinda vms). Samal ajal lapsed osutasid vanematele märgatavalt vähem abi. Pidevalt toetas oma vanemaid 6%, abikaasa vanemaid 2%, aeg-ajalt toetas aineliselt umbes 28% vastanud abielupaaridest.

Mis puutub vanemate abisse olme korraldamisel ja nõuannetesse, siis ligi 75% meie uuritud abielupaaridest leidis, et seda oli parasjagu; umbes 10% oleks soovinud vanemate suuremat osavõttu oma kodusest elust, 15% aga kurtis vanemate liigse sekkumise üle oma perekonnaellu. Viimast juhtus sagedamini siis, kui elati ühe katuse all või ühes leibkonnas. Liigset sekkumist noorte ellu esines nii oma kui abikaasa vanemate poolt, kuid viimast tuntu mõnevõrra rohkem. Samal ajal aga tunti rohkem puudust oma vanemate nõuannetest ja abist, kusjuures vajadus vanemate järele suurenes mõnevõrra koos abielustaažiga (ilmselt laste eest hoolitsejatena, sest enamikul 5 aastat koos elanud paaridest olid väikesed lapsed). Sellise tendentsi olemasolu märkis

ka Z. Jankova oma uurimuste (6) põhjal, mis näitas, et laste vajadus vanemate abi ja toetuse järele on kõige suurem siis, kui neil endil on väikesed lapsed.

Kõigest eelöeldust järeldub, et paljud vanemad tunnevad vastutust oma laste heaolu eest ka pärast nende abiellumist ning püüavad neid jõudumööda aidata. Ning lapsed on meeleldi nõus vanematelt vastu võtma «ande», kui need ei hakka piirama nende isiklikku vabadust ja eneserealisatsiooni.

Vanemate osa lastelaste kasvatamisel

Laste sünniga kerkib noorel perekonnal vajadus vanavanemate kui laste hooldajate ja kasvatajate järele. Seda perekonna vajadust ei suuda vanavanemad sageli rahuldada, sest lastelaste sündimisel ja kõige suuremat hoolt vajaval ajal on nad tihti veel noored (40—45 a) ja käivad tööl. Kuid mitte ainult noorus ja töölkäimine pole põhjus, miks vanaisad ja vanaemad järjest vähem osalevad lastelaste kasvatamises. Olulisemat osa paistavad siin etendavat hoopis psühholoogilised tegurid. Moskvas aastail 1973—1975 tehtud 1400 pensionäri küsitlusest selgus, et lastelaste kasvatamine oli nende väärtusorientatsioonis alles 10. kohal. Sellest eespool asusid meelepärane töö, laste perekonna heaolu ja edukus, soov olla kasulik inimestele ja ühiskonnale, hea tervis, rahulik elu, aineeline kindlustatus, täisväärtuslik ja aktiivne elu, suhtlemine inimestega, ümbritsevate inimeste lugupidamine ja tähelepanu. Kõigist küsitlused töötavatest pensionäridest avaldas positiivset hoiakut lastelaste kasvatamiseks 34%, mittetöötavatest 15% (5, lk 105—130).

See näitab esiteks seda, et tänapäeva vanaisad ja vanaemad püüavad sobiva võimaluse korral (hea tervis, meeldiv ja jõukohane töö jms) säilitada oma iseseisvust ja sõltumatust lastest. Teiseks aga seda, et vananev inimene vajab peale perekonnasisese tegevuse ja perekonnasuhete (ka siis, kui need on väga konjunktiivsed) kindlasti veel perekonnavälisest suhtlemisringi ja tegevust, mis võimaldab tal säilitada vanu sotsiaalseid rolle (pensionärina) ning ennast teostada. Loomulikult on ka teistsuguseid vanavanemaid, kes meeleldi või siis paratamatusest tegelevad laste majapidamises. Palju on neid, kes on konkreetsest olukorrast (väike pension, meeldiva või jõukohase töö puudumine, oma endise töökoha prestiiž ühiskonnas, lapse ühiskondliku tegevuse prestiiž jne) ja subjektiivsetest faktoritest, milledest olulisemaks peetakse inimese enese hoiakuid, väärtusorientatsiooni ja individuaalseid psühholoogilisi iseärasusi. V. Vodzinska ja arvates võtavad kaks viimati nimetatud regulaatorit osa «käitumisprogrammi» koostamisest, mis määrab inimese valmisoleku tegutseda kindlal viisil antud sotsiaalsete tingimuste raames (vt 6).

Hoiaku mõju tegelikule käitumisele ilmnes V. Sapiro (5, lk. 105—130) uurimusest: las-

telaste kasvatamisse positiivselt suhtuvatest vanavanematest 58 % katkestas töökäimise pärast pensioniikka jõudmist, negatiivse hoiakuga vanavanematest tegi seda ainult 25 %.

Vaatamata sellele, et paljud vanavanemad hindavad töötamist pensionieas kõrgemalt kui lastelaste kasvatamist ja laste majapidamise juhtimist (tegelikult on see vananevale inimesele füüsiliselt küllaltki koormav), on nad (isegi tööl käies) võtnud oma õlgadele tähelepanuväärse osa lastelaste kasvatamisel. Kui nooremad vanemad teevad seda periooditi (puhkuse ajal, vabadel päevadel jne), siis vanuse tõustes, eriti pärast abikaasa surma üksi jäädes lülituvad nad üha rohkem oma laste perekonnaellu.

Vanemate tagasipöördumist laste juurde oma elu lõpustaadiumis põhjendatakse mitte niivõrd ainelise abi (kuigi ka see on mõnikord oluline), kui võrd emotsionaalse toetuse otsimisega. Ei suuda ju perekonnavälised suhted kompenseerida vanale inimesele seda, mida võib talle anda laste või lastelaste perekond. Laste annid oma vanematele (aga ka vanavanematele) seisnevad D. Bossardi (4) arvates perekonnasiseste suhete rikastamises, perekonna huvideringi laiendamises, emotsionaalses rahuldatuses, võimaluses veel kord läbi elada möödunud eluetappe, kontrollis uue inimisiksuse arengu üle, elu ja «elu mõtte» sügavamas mõistmises.

Vanaisa ja vanaema on lastelastele samuti väga vajalikud. Nad aitavad neil täielikumalt tutvuda nii inimese enda kui ka sotsiaalse elu eri külgedega; on neile soojuse ja helluse allikaks ning kaitsjaks vanemate närvilisuse ja tusatujude eest. Kuid vanavanemad siiski ei suuda olla lastelastele ema ja isa asendajateks. Igas perekonnas on vaja leida tasakaal vanemate ja vanavanemate kasvatusfunktsioonide vahel, sest isa ja ema koos vanavanematega suudavad lapsi kõige paremini ette valmistada sotsiaalse iseloomuga ülesanneteks ja emotsionaalseteks suheteks teiste inimestega.

Vanemate ja laste emotsionaalsed suhted

Pärast abiellumist laste ja vanemate emotsionaalsed suhted tõenäoliselt mõnevõrra muutuvad, sest lastel tuleb nüüd oma emotsionaalset energiat jagada rohkem abikaasale ja lastele. Kui ulatuslikuks need muutused osutuvad ja millises suunas nad toimuvad, sõltub väga mitmesugustest teguritest. Kaalukamateks tuleb lugeda laste ja vanemate emotsionaalsete sidemete tugevust lapsepõlvkodus ja laste perekonnaelu õnnestumist.

Meie uuritud lahutajatest ja abielupaaridest umbes 75 % väitis, et nende emotsionaalsed suhted vanematega on jäänud samale tasemele, mis valitses lapsepõlvkodus, ligi 15 % kinnitas, et suhted on isegi paranenud ning ülejäänud, et halvenenud. Siit järeldub, et vaatamata kontaktide vähenemisele lapsed ja vanemad säilitavad kord kujunenud emotsio-

naalseid suhteid. Suhete halvenemist vanematega rõhutasid sagedamini need pojad ja tütre, kelle suhted vanematega enne abiellumist olid eriti kiindumuslikud ning kelle isiklik perekonnaelu osutus õnnestunuks. Need vastajad aga, kelle suhted vanematega olid kõikumavad ja kelle abielu ei kujunenud harmooniliseks, nentisid sagedamini vanematega suhete paranemist.

Siit järeldub, mida kiindumuslikumad on abikaasade omavahelised suhted, seda tõenäolisemalt nõrgenevad emotsionaalsed sidemed vanematega ja vastupidi. Loomulikult ei ole need ainukesed põhjused, mis suhteid mõjutavad. On igati alust arvata, et vastu vanemate tahtmist sõlmitud õnnelikus abielus olev laps ei kontakteeru oma vanematega (või ühega neist) üldse või säilitab nendega ainult formaalsed suhted. Ka vanemate soovil sõlmitud abielu viib sageli emotsionaalsete sidemete nõrgenemisele lapse ja vanema vahel. Analoogset olukorda võib täheldada ka siis, kui suhted abikaasa vanematega on väga konjunktiivsed. Samuti võib vanemate mittelugupidav käitumine tütre või poja elukaaslaste suhtes hävitada lapse positiivsed tunded vanemate vastu ja seda just siis, kui abielu on harmooniline, vastupidisel juhul aga tavaliselt kaldub liitma lapsi ja vanemaid.

Vanemate ja laste suhete paranemine võib tulla ka vanemate poolt, eriti siis, kui viimaste omavahelised suhted on halvad, mis tõukab neid otsima lastelt emotsionaalset toetust. On ka vanemaid, kes ei suuda üle elada oma lapse (iseäranis tütre) armastuse ja kaasuse vähenemist seoses tema abiellumisega ning püüavad sidemeid temaga tugevdada. Ka sotsiaalselt väheküpsed ning abieluks halvasti ettevalmistatud tütar ja poeg võivad abieluraskustega kokku põrgates otsida vanematelt senisest suuremat emotsionaalset toetust. Seevastu sotsiaalselt ja emotsionaalselt küpsed abikaasad ning vanemad püüavad kohaneda oma uute rollidega, leida uusi suhtlemisvorme ja säilitada oma tundeid üksteise vastu.

Mitmed uurijad (1) on seisukohal, et pärast abiellumist tütre emotsionaalsed sidemed vanematega jäävad tugevamaks kui poja omad. Tütred peavad koduga rohkem sidet kui pojad ja ka vanemad pöörduvad abi saamiseks rohkem tütarde kui poegade poole. Tütarde tugevamad sidemed koduga on tingitud eelkõige nende emotsionaalsemast kasvatuses, mistõttu nad on paremini ette valmistatud ekspresiiivsete rollide (suhete loomise, säilitamise) täitmiseks. Seda kinnitas ka Z. Jankova (6, lk 95—104) uurimus, millest selgus, et tütreil on oma vanematega tihedamad sidemed kui pojal oma vanematega.

Vanemate poolt on lastega sidemete hoidjaks sagedamini ema. Isad sekkuvad laste probleemidesse üldiselt vähem või teevad seda siis n-õ ema kaudu.

Kiindumussuhted vanemate ja laste vahel peaksid olema iseenesestmõistetavad. Toob ju

nende puudumise raskusi mõlemale poolele. Noor abielupaar, kes on lahti ütelnud vanematest, võib kogeda väga suuri raskusi oma isiklikus elus, eriti veel siis, kui mõlemal puudub küllaldane emotsionaalne ja sotsiaalne küpsus (pole õiget eriala, teenistus väike, tunded kõikuvad jms). Loomulikult võib vanematest lahku löönud paar saada emotsionaalset toetust, abi ja nõu olme korraldamisel ning laste kasvatamisel ka väga headelt sõpradelt. Elu aga näitab, et meie mobiilses ühiskonnas on sõprussuhted sageli liiga pinnapealsed, et nad võiksid kompenseerida vanemate abi ja toetust. Ka vanematel on kergem, eriti vananedes ja tervise halvenedes, kui nad võivad arvestada oma laste abiga. Seepärast peaksid mõlemad pooled püüdma luua juba algusest peale sellised suhted, mis lubaksid neid ka eraldi tunda end ühtse tervikuna.

Abikaasade suhted äia-ämmaga

Oma vanematega on üldjuhul kergem suhelda kui abikaasa vanematega, sest hoiakud, väärtused, käitumis- ja mõtlemislaad on lähedased, asju ja olukordi nähakse ning hinnatakse sarnasemalt, mistõttu üksteist ka paremini mõistetakse. Vanemaid ja lapsi seovad veresidemed ning ühtekuuluvustunne (omainimese tunne), nad on enamasti üksteisele lähedased ja ka soovivad inimesed. Lähedase ja soovitud inimese käitumisse ning sõnadesse aga suhtutakse heatahtlikumalt, neile andestatakse kergemini; vastastikused suhtumised on aastatega juba kindlaks kujunenud, teatakse, mida üksteiselt võib oodata.

Äi-ämm, väimees või minia on aga üksteisele «võõrad» inimesed, kelle iseloomu, mõtlemis- ja käitumisviisi, reageeringuid eri olukordades (ka sõnades) tuntakse üldjuhul vähe või üldse mitte. Ilma inimese neid omadusi tundmata on raske edukalt suhelda. Et vastastikune adaptatsioon oleks positiivne, peavad mõlemad pooled üksteise suhtes üles näitama mõistatavust ja heasoovlikkust ning mitte peale suruma oma põhimõtteid ja elustiili. Seda on aga suhteliselt raske teha, sest arvestada tuleb kolmiku suhtega: noore abielupaari omavahelised suhted, suhted vanem(ad)-laps ning äi ja ämm — minia või väimees. Moskvas aastail 1973—1974 tehtud uurimusest (3, lk 95—104) selgus, et paari kooselu naise vanematega on vähem konfliktohtlik kui kooselu mehe vanematega. Naise vanematega kooselavatest abielumeestest 71,4 % oli rahul oma abieluga, oma vanemate pool elavatest aga ainult 58,2 %. Naistest, kes elasid oma vanemate juures, oli oma abieluga rahul 78,5 %, mehevanemate juures olijatest 54,1 %. See näitab, et konfliktid noore abielupaari vahel tekivad sagedamini mehevanemate pool elades.

Ämma ja minia probleem on igivana ning selle põhjused sageli keerulised. Konflikti teket soodustavate objektiivsete tegurite (erinevad harjumused, kombad, suhtumised, mis tulenevad põlvkondade erinevusest) kõrval

paistab siin olevat väga palju psühholoogilisi momente, mida kumbki pool ei oska täpselt formuleerida ja mida uurijalgi on raske selgitada.

D. Kieren, J. Henton jt (1) põhjendavad ämma ja minia suhteid kui võitlust poja ja abikaasa tähelepanu ning kiindumise saavutamise pärast. Mehe ema, kes leiab, et on oma poja eest senini küllalt hästi hoolitsenud, soovib seda teha ka edaspidi, eriti veel siis, kui minia on noor ja kogenematu abikaasa ning perenaise rollis. Noor naine näeb ämma sellises käitumises ohtu oma prestiižile abikaasa silmis, muutub armukadedaks ämma suhtes ja püüab teda pojast eemale tõrjuda. Paljud emad aga ei suuda leppida teisejärgulise rolliga oma poja elus; nad püüavad täiskasvanud poja kaudu säilitada oma endist prestiiži ühiskonnas. Seetõttu on nad häälestatud mitte niivõrd minia kui inimese vastu, vaid neile on soovimatu tema roll ema osa vähendajana poja elus. Meie arvates on selline situatsioon tõenäosem, kui poja ja ema suhted enne viimase abiellumist on olnud väga kiindumuslikud ja ema ei suuda näha üheski teises naises endale võrdväärset asendajat poja heaolu tagamiseks. Eriti südamlikuks luges oma suhteid emaga umbes 41 % meie küsitatud meestest.

Loomulikult on mees (poeg) väga raskes olukorras, kui tema ema ja abikaasa ei suuda leida ühist keelt. Tõenäoselt soovib ta säilitada sõbralikkust ema suhtes, kuid samal ajal püüab vabaneda tema eestkostest alt ning võita naise lugupidamist ja austust. Enesestmõistetavalt ootab ka naine oma abikaasalt kiindumust ning arvestamist tema seisukohtadega. Selle tulemusena võib perekonna sees kujuneda klassikaline kolmnurk, kus kaks naist — ämm ja minia — võitlevad ühe ja sama inimese (poja ja abikaasa) poolehoidu pärast. Selline situatsioon on vähem tõenäoline, kui elatakse eraldi. Kooselu puhul tuleks aga emal siiski taanduda ja püüda leida võimalusi koopereerumiseks miniaga. Ka minia peaks üles näitama omapoolset head tahet koostööks ämmaga, milles abikaasal tuleks teda igati toetada, eelkõige kiindumuse ülesnäitamise teel.

Ämma ja väimehe suhted võivad samuti kujuneda konfliktseteks, kui viimane ei vasta ämma «nõudmiste» või kui tütar on emast liiga sõltuv ega suuda iseseisvalt otsustada või korraldada oma perekonnaasju. Ka ämma liigne domineerimine oma tütre üle võib saada väimehega konflikti allikaks. Kui aga väimees on kõrge ühiskondliku prestiižiga, töökas, oma naist ja kodu hoidev inimene, ei liialda alkoholiga ja kui ema on veendunud, et tütar on «heades kätes», võivad ämma ja väimehe suhted muutuda väga konjunktiivseteks, isegi paremaks kui oma tütreaga.

Äiad tavaliselt jäävad tagaplaanile ja püüavad vältida konflikte minia või väimehega, välja arvatud juhud, kui need käituvad häbi-väärselt ja julmalt poja või tütre suhtes.

Vältimaks vanemate negatiivset mõju oma-

vahelistele suhetele, peaksid noored püüdma oma asju võimalikult ise lahendada. Vanemate appikutsumine oma probleemide lahendamiseks ainult alandab abikaasat, hävitab usalduse ning komplitseerib abikaasa suhteid äia-ämmaga. Noored kalduvad ka kergesti liialdama ja olema ülikriitilised äiade-ämmade (ka oma vanemate) suhtes. Tuleks siiski arvestada, et äiad ja ämmad soovivad noortelt sama mida noored neiltki: lugupidamist ja austust.

Paljud vanemad ei suuda samuti rahulikult pealt vaadata, kuidas noored oma perekonna-asju ajavad; nad püüavad neid «aidata», mõistmata, et see võib asja sageli ainult halvendada. Vanem, suutmata jääda erapooletuks, tihti kaldub kaitsma oma last ning nägema «süüdlast» minias või väimehes (ka siis, kui see pole nii). See võib tekitada solvumise ja sallimatuse tunnet, mis vastastikust mõistmist halvendab.

Kord tekkinud konfliktide lahendamine nõuab mõlemalt poolelt tasakaalukat ning läbimõeldud käitumist. Ühe poole allaandmine või allasurumine asja ei lahenda; see võib konflikti küll varjutada, kuid mitte lahendada. Seepärast peaksid mõlemad pooled juba algusest peale arvestama konflikti tekkimise võimalusega ning püüdma seda igati vältida. Parim tee selleks on vastastikuse sõltumatuse säilitamine, üksteise asjadesse mittevahelesegamine, kui see pole hädavajalik, ning vastastikune lugupidamine ja aktsepteerimine.

Ületamiseks erinevate põlvkondade vahelisi arusaamatusi on vaja, et nad omavahelises suhtlemises püüaksid säästa üksteise tundeid ja katsuksid küsimusi lahendada vastastikuse mõistmise vaimus, arendaksid omavahel eelarvamustest vaba arutelu probleemiks olevates küsimustes, eesmärgiga saada teadlikuks neist asjadest, mis suhtlemist häirivad. Et põlvkondadevahelised arusaamatused perekonnas (laste ja vanemate, ämma-minia jne vahel) on sageli tingitud vanuselistest iseärasustest, erinevatest hoiakutest, väärtustest ja huvidest, siis ilma selge kommunikatsiooni, hea tahte ja taktitundeta siin läbi ei saa.

Kirjandus

1. Kieren D., Henton J., Maroz R., Hers & HIS. A Problem Solving Approach to Marriage. Hinsdale: The Dryden Press, 1975.
2. Итоги Всесоюзной переписи населения 1970, Т. VII. М., 1974.
3. Родзинская И. Ю. Влияние старшего поколения на стабильность молодой семьи. — В сб.: Взаимоотношения поколений в семье. М., 1977.
4. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР. М., 1964.
5. Шапиро В. Г. Установка пожилых людей на воспитание внуков (опыт эмпирического изучения). — В сб.: Взаимоотношения поколений в семье. М., 1977.
6. Янкова З. А. Взаимоотношения нуклеарной семьи со старшим поколением и родственниками. — В сб.: Взаимоотношения поколений в семье. М., 1977.

PSÜHHOLOOGIAVEERUD

Noorsoo psühhohügieenist I

HANS VÄRE,
Vabariikliku Jämejala Psühhoneuroloogia Haigla peaarst, meditsiinidoktor, professor

Haiguste profülaktikas on kehalise tervishoiu reeglid laialdaselt tuttavad. Hügieeniharjumusi kasvatatakse juba maast-madalast käte puhtuse pidamisest kuni tervisejooksuni. Iga tööala kohta on olemas põhjalikud ohutustehnika eeskirjad kaitsmaks töötajate kehalist tervist vigastuste ja kutsehaiguste eest. Kas me aga pöörame samavõrra tähelepanu vaimse tervise kaitsmisele ja inimest ümbritsevale psühhosfäärile, milles toimub tema areng ning kasvamine ja õpetamine? Kas ei esita teaduse ja tehnika progress järjest uusi ning täiendavaid nõudeid vaimsetele võimetele? Õppeprogrammid, järgides tänapäeva vajadusi, täienevad pidevalt. Mõneski lõigus tundub programmi maht ja ulatus üle jõu käivana nii õppijale kui õpetajale. Et õpetamise eesmärk on omandatu rakendamine isiku sotsiaalses tegevuses või tööprotsessis, siis mälusse talle-

tatud informatsiooni maht ei saa olla õpetamise efektiivsuse aluseks. Millega saavutada, et õppeprotsessis omandatud informatsioon muutuks vaimseks potentsiaaliks? Probleemistiks on ulatuslik, ülesanded vastutusrikkad. Käesolev artikkel saab anda vaid ülevaate vaimse tervise psühholoogiieeni põhitõdedest ja inimorganismi vaimse arengu seaduspärasustest ning seda kahjustavatest teguritest.

ARENGU PERIOODID PSÜHIKAHAI-RETE GENEESIS

Indiviidi kasvuprotsessis on perioode, mil lapsed on rahulikud ja tasakaalukad, ning perioode, mil kergesti arenevad konfliktid kasvatajate ja vanematega. Esimeseks kriitiliseks faasiks loetakse ajavahemikku, mil lapsel tekib kõne ja kõndimise õppimisel raskusi, millest tal sugeneb pinge ja norutunne. Sel puhul säilitatagu kannatust ning välditagu aktiivset treeningut.

Esimene trostsifaas kujuneb 4. eluaastal. Seni sõnakuulelik ja rahulik laps võib muuta kangekaelseks, jonnakaks ning vasturääkijaks. Vanemate, õdede-vendate soovid ja nõudmised kutsuvad esile eituse, tõrjuva hoiaku, keeldumise söömisest, magama minekust jne. Enamasti kestab selline periood aasta, mille järel enamikul lastel möödub see ilma eriliste vapustusteta. Mõningatel lastel on selles perioodis võimalik psüühikahäirete kujunemine neurootiliste seisunditena. Lasteaia-perioodi 5. eluaasta paiku on lapse vaimne tasakaal taastunud, lisandub sotsiaalne suhtumine mängudesse ning küsimuse «miks?» tüütuseni kordamine. Erakordseks muutub fantaasia ja vaimustusega elatakse kaasa muinasjutudele.

Suuremad nõudmised lapsele seab kooliiga. Tuleb väljuda perekonna keskelt ning kohustama hakkavad õppimisülesanded, tekivad uued ja rohked kontaktid kaasõpilaste, õpetajatega. Kohanemine ning suhtlemine ümbruskonnaga sõltub sellest, kui täisväärtuslikult lapse kesknärvisüsteem funktsioneerib. Ealiste iseärasuste tõttu ei kulge kohanemine sotsiaalse keskkonna muutustega igas vanuses ühtemoodi.

7—18kuusel väikelapsel toimuvad adaptatsiooniprotsessid raskemini närvisüsteemi ebaküpsuse tõttu. Situatsiooni järsul muutusel kaotab laps turvalisustunde ning sugenevad tundeelu ja psüühika häired. Tekivad ka unehäired, pidurdub kõne areng. Raskenenud adaptatsiooni korral sagenevad respiratoorsed haigused, vaimne areng pidurdub, arenevad käitumishäired ning neurootilised seisundid. Üle poolteiseaastase lapse adaptatsioon toimub juba kergemini.

Suur sotsiaalne muutus on lapse kooliminek. G. Serdjukovskaja andmeil (5) ei olnud aga keskmiselt 20% 7aastastest lastest oma funktsionaalsetelt võimetelt selleks küpsed. Nende adaptatsioon kollektiiviga on häiritud, mille tõttu sageli sugenevad neuroosid.

Neil täheldatakse vegetatiivseid häireid (unetus, higistamine), emotsionaalset labiilsust. Sage puudumine võib viia õpiedukuse halvenemisele, koolikartuse tekkimisele.

Adaptatsioonis on lisaks vanusele erilise tähtsusega närvisüsteemi tüüp: tugeva ja tasakaalustatud närvisüsteemiga lapsel on adaptatsioon hõlpsam, nõrga närvisüsteemi tüübi korral tekivad raskused eriti siis, kui organism on kahjustatud pre- või postnataalses perioodis, s. t enne või pärast sündi. Eelesitust nähtub, et indiviidi psüühika kõigis inimlikes omadustes ja tema sotsiaalne olemus kujuneb postnataalses perioodis mitmekesiste (nii soodsate kui kahjustavate) tegurite toimel. Nii psüühilised kui ka kehalised tunnused, mis edasi antud pärilikult, on ainult tooraine, mida kujundab meie keskkond. Selle tõttu on noorukite vaimse tervise tase määratud tema arengust.

Organismi arenguprotsess võib pidurduda (retardatsioon) või kiirenedada (aktseleeratsioon). Retardatsioon mõningates funktsioonides ja aktseleeratsioon teistes funktsioonides annab asünkroonse arengu pildi. Asünkroonse arengu avaldusvormideks on nn ealised kriisid, mis on tingitud indiviidi psüühika uute funktsioonide tekkimisest. Lapsea kriitilised perioodid olid esitatud eespool. Asünkroonse arengu äärmusliku näitena on kirjeldatud 12aastast poissi, kes arvati koolist välja mitteedasiõudumise tõttu. Poisi omapära oli see, et ta suutis nimetada peast õige nädalapäeva talle antud daatumi kohta (kuupäev, aasta) mis tahes aastal või sajandil, kuid ei tulnud toime lihtsamate matemaatikaülesannetega.

Noorukieas on kriitiline periood puberteediiga. Seda aega on nimetatud ka raskeks. Isiksuse kujunemine, iseseisvustumine teravdab isiksuse nõrku külgi ja teeb ta keskkonna ebasoodsatest tingimustest kergesti haavatavaks. Siin võivad tekkida mitmesugused käitumishäired: vargused, valetamine, kodust lahkumine jne.

Noorukite aktseleeratsioon on muutunud tänapäeva iseloomulikuks nähtuseks, mis ilmnes käesoleva sajandi II poolel. Tekib küsimus, kas kiire kasvamine on hea või halb näitaja. Seda probleemi on meie vabariigis põhjalikult uurinud R. Silla (4). Tema uurimistulemustest selgus, et mida kiirem on pikkuskasv, seda disharmonilisemalt kulgeb paljude muude näitajate suurenemine, seda rohkem ilmneb mahajäämusi muudes näitajates. Järelikult on aktseleeratsioon oma olemuselt asünkroonne areng. R. Silla andmetest selgub, et suuremad ja varaküpsamad on eelneva elu jooksul rohkem põdenud mitmesuguseid haigusi, nende liikumisaktiivsus on väiksem, väljas viibivad tunduvalt vähem, haigestumus ägedatesse respiratoorsetesse viirushaigustesse suurem kui pisematel ja aeglasemalt arenevatel. Ka vaimse arengu näitajate ja väiksema kehamassi vahel oli olemas positiivne korrelatsioon. Nimetatud autori andmetest järeldub, et aktse-

leratsiooni soodustab ühelt poolt sotsiaal-majanduslike tingimuste paranemine, teiselt poolt kehalise tegevuse puudumine ning organismi vastupanu nõrgenemine ja õhu saastumise suurendamine.

EKSOGEENSED FAKTORID PSÜHIKA-HÄIRETE PATOGENEESIS

Tänapäeva tsivilisatsiooni üks tunnusjooni on kiirelt arenev kemiseerimine. Juba on teada 5 miljonit sünteesi teel saadud või loodusliku päritoluga keemilist ainet, millest 60 000 on leidnud laiaulatuslikku kasutamist eri majandusharudes. Ainuüksi pestitsiidide on 1500, enamtarvitatavaid ravimeid 4000, toiduainetetööstus kasutab ligikaudu 5000 kemikaali. Keemiatooted kasutatakse laialdaselt olmes (sünteesilised pesemisvahendid, putukatõrjevahendid) (2). Kuigi töötingimuste parandamiseks kontrollitakse toksiliste ainete sisaldust, ei määrata töötsooni ja ka eluruumi õhus kõiki võimalikke toksilisi aineid (heitgaasid, tahm, kemikaalid jne). Seetõttu on piisavalt võimalusi toksiliste ainete pääsemiseks organismi ning organismisiseseks toksilise ballasti kasvamiseks kriitilise piirkõrmutumise küllaltki reaalne. Ka putukamürkide kasutamise senised kogemused on näidanud, et putukad muutuvad resistentseteks kasutatavate mürkide suhtes. Nii näitasid USAs ja Jaapanis tehtavad uuringud, et 224 putukaliigil oli tekkinud resistentsus insektitsiidide suhtes ning majakärbes oli resistentsus kõigi nelja põhiinsektitsiidi (DDT, deldriin, fosfororgaanilised ained ja karbamaat) suhtes. Samal põhjusel on muutunud probleemiks prussakaja lutikatõrje. Paljud kemikaalid, putukamürgid lülituvad taimede ja pinnase kaudu ka inimorganismi ainevahetusse ning hakkavad organismis kuhjuma, häirides normaalset elutegevust.

Evolutsioonis on inimesel arenenud väga diferentseerunud koed ja elundsüsteemid, mis on tundlikumad ja täiuslikumad, samal ajal aga vähem taastumisvõimelised. Kõige diferentseeritum ja tundlikum kude on kesknärvisüsteem. Seega on seaduspärane, et nii mürgid kui ka tarbekemikaalid kahjustavad eeskätt ja kõige enam just kesknärvisüsteemi. Toksiline aine võib toimida kas ema kaudu lootele või otseselt inimorganismile.

Oluliselt arvestatav toksilise aine toime avaldusviis on saastunud õhk, mis asetab organismi kroonilise intoksikatsiooni tingimustesse. H. Kahn (2) esitatud andmetest selgub, et plii sisaldus tööstuslikult arenenud piirkondade ja magistraalide läheduses on suurenenud pinnases 80—400 korda, õhus aga 40 000 korda. Plii on tuntud aine, mis kutsuv esile närvisüsteemi kahjustusi ja entsefalopaatia arengu. R. Silla arvates on õhu saastumine sel sajandil globaalses mastaabis üks noorsoo aktseleratsiooni põhjusi. Saastumise edasisest suurendamisest võib aga sugeneda juba arengu

pidurdus ja tervise järsk nõrgenemine. Ka meie hormonaalse regulatsiooni uuringud näitasid, et kehakaalu ja pikkuse näitajail oli seoseid hemoglobiini sisalduse ja türeotropse hormooni kontsentratsiooniga, millest võib arvata, et välishingamise funktsiooni nihked, mõjustades hormonaalse regulatsiooni mehhanisme, põhjustavad kasvuprotsessi intensiivistumise. Aktseleratsioonist esilekutsutud asünkroonne areng tingib mõningate organismi funktsioonide arengu pidurduse ning sageli keemiline aine toimib toksiliselt närvi-koesse, mille tulemusena kujunevad psüühikahäired. Sellepärast on nüüd tähtsam kui kunagi varem teadlikult hoiduda lisamast organismile täiendavaid mürgiannuseid kas põhjendamatu ravimite ning alkoholi kasutamise või suitsetamise teel. Eelnimetatud kahjulikud harjumused oma laialdase leviku tõttu noorsoo seas vajavad eraldi peatükki.

Ravimite kuritarvitamine. Ravimite kuritarvitamiseks tuleb lugeda ravimite kasutamist, kui selleks puudub arsti ettekirjutus, kasutatud ravimiannused ohustavad tervist või toovad kahju kasutaja sotsiaalsele tegevusele. Kuritarvitamise põhjusi on rohkesti: elanikkonna vähenenud teadlikkus, moeravimite pruukimine, haigestumise kartus jne. Praegu on maailmas ravimite arsenalis ligi 6000 keemilist ühendit, farmatseutiliste preparaatide üldarv ulatub üle 100 000. 1950. aastatel võeti maailmas kasutusele aastas 250—300 uut ühendit, alates 1962. aastast ravimite juurde-tulek vähenes (1). Meie vabariigi elanike ravimilembesusest räägib paljude ravimite defitsiitsus, mis mujal liiduvabariikides ei ole nõutavad, kui ka ühe elaniku kohta tarbitud medikamentide maksumus.

Lapsed kuritarvitavad ravimeid ainult vanemate kaasabil. Üks põhjusi on vanemate väärarvamus, et iga haigusnähtu (nohu, külmetust jne) tuleb kohe ilma arsti ettekirjutuse ta arstida kodus olevate ravimitega. Sage-dased on ka juhud, et ravimeid hoitakse lastele kättesaadavas ja lukustamata kohas. Sellisest ettevalmistusest on olnud raskeid mürgistusjuhte, mis jätaavad jälje laste vaimsele tervisele.

Tõsise probleemi on tekitanud noored, kes kasutavad orgaanilisi lahusteid ja mõningaid ravimeid. Lääneriikides on levinud mitmete narkootiliste ainete kuritarvitamine noorsoo hulgas. Range kontroll narkootiliste ainete hoidmise ja väljastamise üle on NSV Liidus pidurdamud narkomaania arengut. Mõnedes noortegruppides aga leidub orgaaniliste lahustite kasutajaid. Selliste ainete kuritarvitajatel kutsuv pruugitav esile meeldiva enesetunde, võimekuse kasv illusiooni, mis ongi kasutamise psühholoogiline motiiv.

W. R. Martin jt (3) on uurinud ravimite kuritarvitajate psühhopatoloogiat. Nad leidsid, et nendel isikutel on järgmised karakteristikud; impulsiivsus, kogemustest ja karistustest mitteõppimine, egotsentrism, arvestata-

vate interpersonaalsete suhete puudumine, abieluga raskelt kohanemine (pealiskaudsus, empaatia puudumine, labane seksuaalelu), pidurdamatud afektiivsed reaktsioonid, vähene eneseväärikus, madal frustratsioonilävi ja kõrge vajadused. Tugevalt väljenduvad antisotsiaalsed käitumisjooned, mille tõttu neid isikuid on nimetatud ka sotsiopaatideks. Võrreldes neid kriminaalse kontingendiga, on neil sama psühhopatoloogiliste nähtude profiil. Nendele on omane valelikkus, agressiivsus, hulkumine, töökuse, moraaltunde ja häbi puudumine.

Enamasti on tegemist pärilikult koormatud lastega. Sotsiaalne konflikt areneb kõrgendatud nõudlikkusest ning puudulikust reaali-teeditundest. Mõningatel juhtudel edasises arengus kuritarvitamine lakkab, teistel juhtudel sotsiaalsuse kasvades psühhopatisatsioon süveneb, tekib areng alkoholismi suunas.

Kirjandus

1. Allik mets L. Kliiniline farmakoloogia ja farmakoterapia ülesanded tänapäeva meditsiinis. TRÜ rotaprint. Tartu, 1981.
2. Kahn H. Meditsiiniline toksikoloogia ja selle arenguprobleemid Eesti NSV-s. TRÜ rotaprint. Tartu, 1985.
3. Martin W. R., Haertzen C. A., Hewitt B. Bb. Psychopathology and pathology of narcotic addicts, alcoholics, and drug abusers. In: Psychopharmacology. A generation of progress. Ed. M. A. Lipton, A. DiMascio and K. F. Killam. Raven Press. New-York, 1978. 1591—1602 pp.
4. Silla R. Eesti noorsoo tervisest. TRÜ rotaprint. Tartu, 1983.
5. Сердюковская Т. Н. Проблема изучения состояния здоровья школьников в СССР. Афориф. дисс. доктора мед наук. М., 1970.

MEILT JA MUJALT

■ Vilniuse 24. keskkooli õpilaste tunniplaani on ilmunud uus õppeaine — filmikunsti aluste fakultatiivne eksperimentaalkursus. See sai teoks ühingu «Znanije» ja kino «Draugiste» eestvõttel ning Leedu NSV Kinoliidu šefluse all. 9.—11. klassi õpilased on kuulunud loenguid kinokunsti osast ühiskonnas ja väljapaistvatest filmiloojatest, analüüsinud filme ning kohtunud nende autoritega, käinud ekskursioonil Leedu Kinostudios.

Ajakirjast «Narodnoje Obrazovanie»

UURIMUSI, ÜLDISTUSI

Realse tegevuse modelleerimine on aja käsk kõrgkoolile õpetajate ettevalmistamisel*

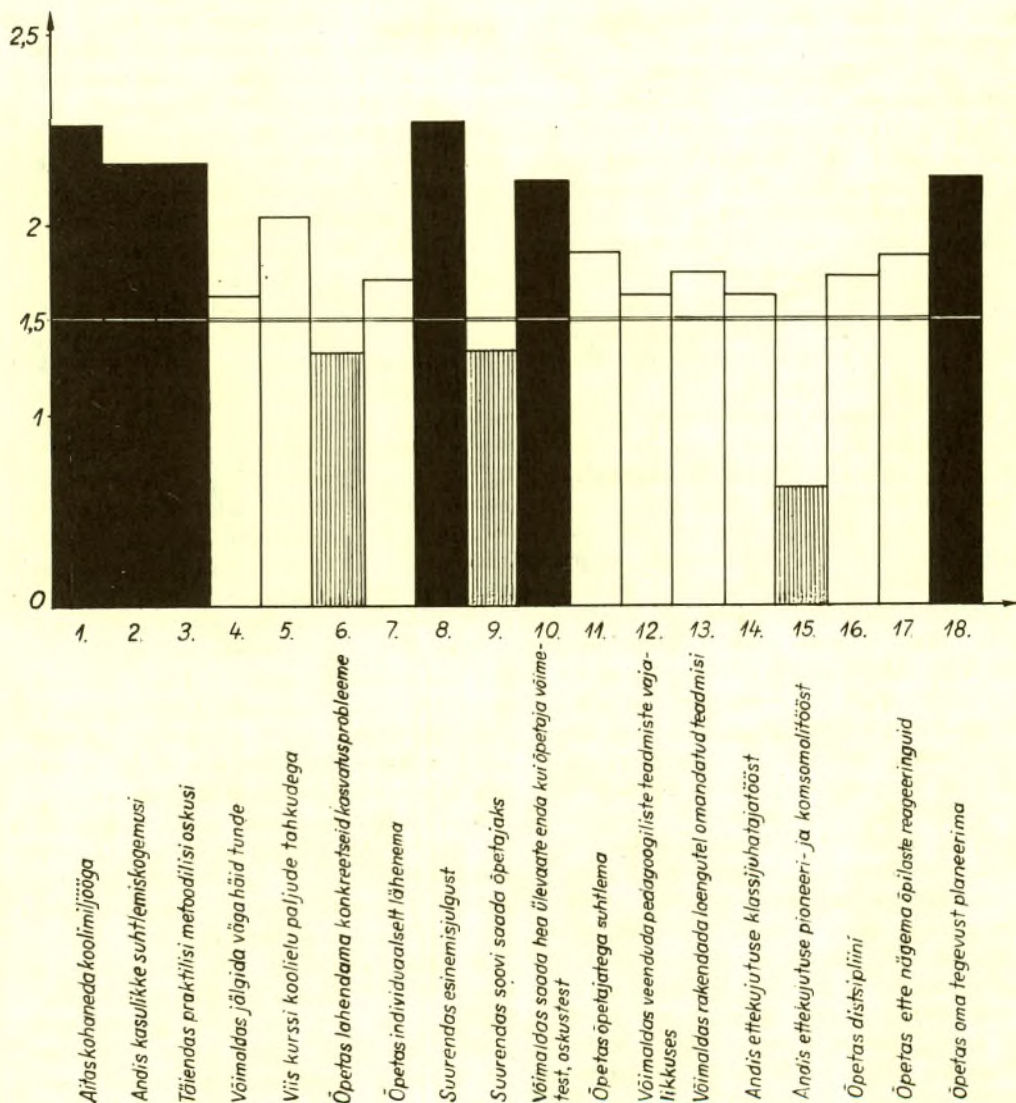
KANNI INDRE,
TRÜ pedagoogika ja metoodika ka-
teedri vanemõpetaja, pedagoogilise
praktika üldjuhendaja

Pedagoogilise praktika ajal peab üliõpilasele omaseks saama ka õpetaja kutse-eeetika ning distsipliinitunne. Nõudmistes distsipliinile, täpsusele ja korrale samastame praktika õpetajaga ning esitame talle niisama rangeid nõudmisi. Selles osas on õpetajaamet vahest kõige nõudlikum — pedantsuseni, formaalsuseni. Üliõpilaseni peab jõudma teadmine, et õpetajatöös maksavad distsipliin-nõuded üksnes kategoorilises vormis: ei tohi hilineda, ei tohi tööle tulemata jätta ette teatamata, ei tohi töölt puududa juhtkonna loata, ei tohi ülesandeid täitmata jätta. Ei ühtki hinnaalandust — sanktsiooniks on praktika-hinde alandamine või praktikalt kõrvaldamine. See on lõpptulemusena positiivse suhtumise kujundamine: täpsus töös, tähtaegadest kinnipidamine, nõudmiste arvestamine toovad kaasa eneseusalduse ja väärikuse, mis omakorda annab õiguse olla nõudlik õpilaste suhtes (kas või ainuüksi eeskujuga!).

Pedagoogilises praktikas näeme vahendit tulevase õpetaja kohanemisevõime arendamiseks. Peamine on üliõpilase võime sisse elada kooli pedagoogilisse kollektiivi ning tajuda ühtsete nõudmiste väärtust kasvatuses. Seepärast ongi praktilik ette nähtud osaleda oma klassi teiste aineõpetajate tundides.

Meie ülesanne on anda koolile õpetaja, kelles ühinevad last armastav kasvataja ja aktiivne organisator. Aktiivse eluhoiakuga noor õpetaja ei lähe kooli ootama korraldusi

* Algus «Nõukogude Koolis» nr 10.

ja juhendeid. Demokraatliku juhtimisstiiliga õpetaja on ise algataja, püüab toetada õpilaste initsiatiivi ning osaleda noorte ettevõtmistes. Aktiivsust kui isiksuseomadust aitab kujundada ühiskondlik töö ülikoolipäevil. On seaduspärane, et aktiivne üliõpilane suudab anda ka häid tunde: tal on vaba ja kindel esinemine, oskus organiseerida lapsed enda ümber, kiire reageerimine jne.

Üliõpilane peab praktilal osa saama ka õpilaste omavalitsusest, ÜKTst, kooli kogu õppekasvatustöö korraldamisest kooli juhtkonna ja õpilasorganisatsioonide poolt. See on väga keerukas, esmapilgul isegi tabamatu süsteem, mida on võimalik tervikuna tajuda üksnes ise sellesse sukeldudes, aktiivselt kaasa tehes. Seepärast peabki praktikant osa võtma kooli kõikidest üritustest ning täitma kõiki

kasvatusülesandeid oma klassis **klassijuhatajana**.

Et õpetaja on eelkõige ideoloogiatöötaja ning propagandist, siis on üks praktikakohustusi esineda vähemalt ühe **populaarteadusliku loenguga** õpilaste, õpetajate või lastevanemate ees. Häid hinnanguid on antud just nende üliõpilaste loengutele, kes julgelt kasutasid võimalust esineda lastevanematele. Suurte kogemustega emad-isad võtavad heameelega vastu värskeid teaduseuudiseid ning ununenud teooriat.

Ideoloogiatöötaja peab oskama sugereerida, mõjustada ning suunata teiste mõtteid, vae- teid ja hinnanguid. Sel otstarbel on talle antud kohustus klassijuhatajatund pidada **vestlusmeetodil**, mis eeldab oskust küsimusi esitada, õpilaste vastuseid ära kasutada mõt-

tekäigu arendamiseks, jõuda üheskoos järelduste ning üldistusteni. Hästi juhitud vestluses peab õpilane väljendama oma seisukohati ja arvamusi, peab neid põhjendama. Üliõpilasest tunniandja annab neile omapoolse hinnangu. Väljaõelduna saavad nad mõlemale poolele omaseks, muutuvad veendumuseks.

Et põhjalikumalt tundma õppida iseloomustatavat õpilast, on üliõpilasel kohustus tundma õppida tema kodu, vestelda vanematega. Ühtlasi on see suhtlemise kool, hea võimalus proovida võita vanemate usaldus, et sellele rajada lapse kohta informatsiooni vahetamine.

Mida kriitilist oli üliõpilastel öelda praktikaülesannete kohta? Selleks pidid ankeeditäitjad vastama küsimusele, mida pedagoogiline praktika andmata jättis.

Peaaegu täielikult eitatakse kogemuste saamist komsomoli- ja pioneeritöös, ka ei võimaldanud praktika lahendada konkreetseid kasvatusprobleeme, vähe saadi distsiplineerimiskogemusi. Järelikult on koolides õpilasorganisatsioonide tegevus loid, mida kahjuks ka üliõpilased ei oska elustada. Paistab ka, et sageli pole üliõpilastele usaldatud igapäevaseid «pisiülesandeid», mille täitmisel saaks tunda oma mõjukust. Tunduvalt rohkem soovitakse praktilisi kogemusi ja oskusi klassiväliseks ning klassijuhatajatööks, eriti koostööks teiste õpetajate ja lastevanematega. Leiti, et koolidokumentatsiooni tundmaõppimine oli juhuslik. Suhteliselt vähe on üliõpilased saanud näha häid tunde ja tajunud õpilaste ealiste erinevuste arvestamist õppetöös.

Praktika puuduste analüüs näitas, et koolipraktikat peetakse ajaliselt (8 nädalat) liiga lühikeseks. Ei olda ka rahul vähese iseseisvusega praktilal: ei võimaldata õpilastega ja tunnis üksi olla (arvatakse, et just niiviisi saaks kõige paremini ennast tundma õppida). Üliõpilane tahaks ise proovida õpilasi tööle panna ning neid distsiplineerida.

Muret tekitab ühe osa üliõpilaste ülestunustus, et praktika ei suurendanud soovi saada õpetajaks. Kus on negatiivse kutsehoiaku tegelikud põhjused? Mingi osa võib olla praktika juhendamisel (vähene-liigne-segav) või eelneval auditoorsel õppetööl. Põhjused võivad olla ka varasemates hoiakutes, millele pole senine pedagoogiline ettevalmistus positiivset mõju suutnud avaldada.

Eelnevast tulenevad otsesed järeldused praktika juhendamisele, reservidele, mida saavad arvestada kõik õpetajaid ettevalmistavad osakonnad, kateedrid ja koolid.

Praktilise tegevuse mudeli tagab hea juhendamine

Praktika tihe programm ning vajadus praktika kaasajastamisele räägib sellest, kui oluline on praktika pidev, asjatundlik ja nõudlik juhendamine. Üliõpilane peab oma õpetajatöö esimestel sammudel tundma heatahtlik-

kust, innustust ja abi: kordaminekud leidku kinnitust, esimestel vigadel ei tohi lasta korduda!

On selge, et pedagoogilise praktika kvaliteedi kindlustab metoodiliselt tugev juhendajate kaader. Juhendamise tulemuslikkus oleb sellest, kui võrd täpselt on piiritletud erinevate juhendajate ülesanded ning kuidas on organiseeritud koostöö nende vahel. Kui välistaksime ülikooli juhendamise (mida mõnikord soovitatakse) ning saadaksime üliõpilase kooli kõike «ise läbi tegema» (kuigi heade õpetajate juurde), kujuneks praktika liiga praktitsistlikuks, seos teooriaga jääks teadvustamata, teadusandmete väärtus tundmata.

Juhendajate ülesanne ongi aidata mõtestada ja analüüsida iga pedagoogilist ettevõtmist. Peame andma üliõpilasele võimaluse just tema arenguperioodil tunnetada teooria tähtsust ja mõju praktilisele tegevusele. Selleks on tunnieelne **konsepti analüüs** õpitud teooria valgusel ning tunnijärgne **kollektiivne analüüs**. Tundide arutelude kaudu arendatakse üliõpilase kriitikameelt ning oskust näha tunni väärtusi ja puudusi perspektiivis, et see kajastuks tema järgnevas töös — uute tundide ettevalmistamisel. See on hinnatav meetod üliõpilase arengu tagamisel. Analüüsimisel ei fikseerita üksnes vigu ja kordaminekuid tunnis — vaatluse alla tulevad ka üliõpilase võimed ja arengutendentsid (kõige tähtsam!).

Seda laadi juhendamine eeldab õppejõududele head psühholoogiatundmist, eriti teadmisi isiksusetooria ja arengupsühholoogia valdkonnast. Juhendaja ülesanne on viia üliõpilane välise tegevuse kaudu äratundmiseni, et peamine edasise edu tagatis on eneseanalüüs ja enesekasvatus. Üliõpilane tuleb suunata oskuse ni e näha oma tegevust: hinnata oma tegevuse struktuuri, õpilase psüühilist seisundit, hinnata perspektiivis seda informatsiooni, mida ta saab õpilase vastusest. Pedagoogilised ettevõtmised peavad leidma niisuguse analüüsi, et üliõpilase teadvusse tõuseks õppeprotsess kui tähtsaim vahend õpilase isiksuse kujundamisel. Seejuures peab üliõpilane tunnetama 1) õppetunni keskset osa õpetegevuses ning vajadust selle täiustamiseks, efektiivsuse tõstmiseks; 2) didaktiliste vahendite optimaalse kasutamise nõuet; 3) omandama individualiseerimise alused, et esitada nõudmisi vastavalt õpilaste teadmiste ja arengu tasemele. Seega tuleb arvestada praktika **komplekssust**, nii et üliõpilane õpib mõistma õppekasvatustöö terviklikkust ja **ühtsust** ning nende teadliku ühendamise vajadust.

Oma olemuselt on pedagoogiline praktika **probleemõpe** — igas situatsioonis tuleb suunata üliõpilast nägema probleemi, mida saab lahendada põhjuste uurimise, nähtuste omavahelise seostamise ja teoreetiliste teadmiste tundmise varal. **Praktika peab panema lahendusi otsima.**

Juhendamise tulemusena peaksid kujunema järgmised õpetajale vajalikud omadused: ot-

sustusvõime, enesekriitilisus, hoiak enesekasvatuseks, valmisolek anda hinnanguid oma tegevusele vastavalt seatud eesmärkidele ja kujunenud situatsioonile, ettenägemisvõime koos tagasivaatava analüüsiga, oskus hinnata, missugused on dominantmõjurid — kas jätkata või muuta oma tegutsemisstiili. Pidades nimetatud oskusi ja omadusi tulevases õpetajatöös äärmiselt oluliseks, on põhjendatud meie nõue — mitte suunata üliõpilasi üksikult koolipraktikale (optimaalne on 5—6liikmelised rühmad), sellisel juhul puudub kollektiivne töö, võimalus ühisaruteludeks ning pole garanteeritud seostamine teooriaga. Praktika analüüs viitab võimalusele täiustada praktika juhendamist.

Meie lähim ettevõtmine ongi psühholoogia-seminaride korraldamine praktikaid juhendavatele õppejõududele. Kavatsime muu hulgas lahendada probleemsituatsioone, välja töötada tunni jälgimise ja analüüsimise detailsed juhendid.

Loomulikult ei saa õpetajaks koolitamine piirduda üksnes kõrgkoolipoolse tegevusega. Kooli osa on praktilise tegevuse modelleerimisel kahtlemata suurem. Oluline on kaadri valik praktikabaasides. Õpetaja nõuab, näitab, annab võimalusi, suunab tähelepanu piisajadele. Tundes oma klassi õpilasi, oskab ta juhtida õigele lähenemisviisile, soovitada sobivaid näiteid. Õpetaja saab üliõpilast usaldades sisendada temale eneseusku ja julgust. Siin peitub suur varuvõimalus kujundada soovi saada õpetajaks. Sellepärast peab ülikool oma ülesandeks pidada koolidega tihedat sidet ja korraldada vastastikust abi.

Teooria koolilähedasemaks

Ankeetide analüüs näitas, missugune on praktika seos pedagoogilis-psühholoogilise auditoorse ettevalmistusega, kuivõrd teooriat oli võimalik rakendada praktilal. Kindlasti saab teha palju rohkem, selleks et üliõpilane tunnetaks teoreetiliste teadmiste vajalikkust praktilises tegevuses, tunnianalüüsiski peak-sid toimuma laiemal teoreetilisel taustal.

Analüüsist ja ettepanekutest õppetöö kohta koorus põhilisena soov saada tunduvalt suuremal määral psühholoogiat, eriti suhtlemis-, lapse- vanusastmete, isiksusepsühholoogiat, teadmisi isiksuse mõjutamise võimalustest, grupi juhtimisest, perekonnaõpetusest. Isegi loogika järele tuntakse vajadust, et tunda end kindlamalt defineerimisel, liigitamisel, mõis-teõpetuses jne.

Samas soovitakse vähendada auditoorses töös teoreetilist materjali, mis tundub tudengile abstraktse ja eluvõõrana. Ilmselt on valdavalt tegemist sellega, et elu pole noort inimest veel seadnud probleemide ette, kus teoreetilise orientatsiooni vajalikkus oleks selgesti tunnetatav. Seepärast oodatakse loengutel ja seminaridel suuremat konkreetsust, elu-

liste situatsioonide lahendamist, näiteid tege-likkusest. Tehakse ettepanekuid siduda auditoorne töö enam praktikaga — kooliga, tunnide kuulamisega, kutsuda esinema spetsia-liste ja huvitavaid õpetajaid.

Õpetajadiplom peab tõendama eeldusi loo-vaks õpetajatööks, vajadust pidevalt edasi õppida, valmisolekut kutsetöös paremaid tulemusi saavutada. Kui noor õpetaja pöördub oma töös teooria poole, et saada mõtteid uuteks iseseisvateks otsinguteks, siis oleme kindlusta-nud tema pideva arengu ka tulevikus. Õpi-lase arengule suunatud õpetamissüsteem nõuab tulevikuõpetajalt vajadust ja valmis-olekut pidevaks eneseteostamiseks ning pro-duktiivsuseks.

Kirjandus

1. Bloom B. S. Human Characteristics and School Learning. N. S., Mc Graw-Hill, 1976.
2. Kreitzberg P. Õpetamise eesmärkide mõiste ja konkretiseerimine. — Nõukogude Kool, 1982, nr 2.
3. Lieberg H. Õpetaja töökultuuri külbe-lisi külgi. — Nõukogude Kool, 1984, nr 4.
4. Индре К. М. Роль и место педагогичес-кой практики в системе подготовки учителей. — Когумик «Üliõpilasest õpetajaks». TPedI õppematerjal II, Tln, 1983.

LASNAMÄE KILDE

LÕPETANUTE KARTOTEK

Kohtla-Järve 1. keskkooli lõpetanute kartotek võimaldab parendada kutsesuunitlustööd koolis:

- annab suuna õpilaste uurimise parendami-sele kutsesuunitluse programmi läbivõtmisel, et soovitada kooli lõpetajatele õiget ja põhjenda-tud kutsevalikut;
- annab ülevaate õpilaste kutsesoovide düna-mikast;
- võimaldab uurida kutsealase rahulolematuse ja tööjõu voolavuse põhjusi;
- annab ülevaate polütehnilise tööõpetuse mõ-just õpilaste kutsevalikul;
- võimaldab teha järeldusi süvaklassi (vene keel) osast õpilaste kutsevalikul;
- annab ülevaate reaal- ja humanitaarainete valiku suhtest edasiõppimisel;
- annab ülevaate kooli kutsesuunitlustööst pe-dagoogilise kaadri ettevalmistamisel;
- võimaldab analüüsida kooli osa huvi ärata-mises teadusliku töö vastu;
- annab vajalikku materjali kooli ajaloo uurimi-seks;
- annab ülevaate õpilaste tegevusest pärast keskkooli lõpetamist;
- annab ülevaate tegevusest pärast elukutse omandamist;
- võimaldab kontakte vilistlastega, et organi-seerida kohtumisi eri elukutsete esindajatega.

Kartoteegi täpsustamine ja täiendamine toi-mub vilistlaste kokkutulekute registreerimisand-mete põhjal, isiklike kontaktide alusel jne.

LAINA KÄRSTEN,
Kohtla-Järve 1. keskkooli direktori
asetäitja õppe-kasvatustöö alal

Tehnikaainete metoodikast

KALJU ALEKSIUS,
TEMTi autode tsüklikomisjoni esi-
mees, Eesti NSV teeneline õpetaja,
õpetaja-metoodik

NLKP Keskkomitee peasekretäri M. Gorbatšovi poliitilises ettekandes NLKP XXVII kongressile märgiti, et viimastel aastatel ei ole spetsialistide väljalaske suurenemisega kaasnenuid nende ettevalmistuse kvaliteedi küllaldast tõusu. Tarvis on tagada põhjalike teoreetiliste teadmiste ja praktiliste vilumustega spetsialistide ettevalmistamine tänapäeva tasemel. NLKP programm näeb ette arendada edasi keskeri- ja kõrghariduse süsteemi, mis peab õigeaegselt reageerima tootmise ja teaduse nõudmistele. Järelikult tuleb pidevalt muuta nii tehniliste õppeainete sisu kui ka nende õpetamise meetodeid, nagu kõrg- ja keskerihariduse uutmise projekt ka ette näeb.

Olukorra ülevaade. Tehnikaainete õpetamine toimub komplitseeritud olukorras, sest puudub ajakohane õppekirjandus, sama aine õpetajaid on vähe ja neid ei varustata metoodiliste soovitusetega. Ekspertmeetodil koostatud programmid jätvavad selgusetuks oodatavate teadmiste taseme ja sügavuse. Tehnika järjest kiirema arengu tõttu tuleb pidevalt muuta programme ja tundide jaotust teemade vahel. Seetõttu jääb nii õppematerjali komplektide koostamine kui ka metoodika kavandamine täielikult õpetajate ülesandeks. Et kirjeldatud tingimustes kõigi töödega toime tulla ja ennast eriala saavutustega kursis hoida, läheb vaja ratsionaalseid tööviise ja optimaalset metoodikat.

Õppetundideks valmistumisel on kolm üksteisega seonduvat külge: õppematerjali ettevalmistamine, metoodika kavandamine ja kutseoskuse täiustamine. Tehnikaainete puhul kulutatakse suurem osa aega teabe hankimisele ja süstematiseerimisele ning entusiastlikule õppevahendite valmistamisele, mille tulemuseks on eriala tundmine ja kabinetide tehniline varustatus on enamasti hea või väga hea. Metoodika uurimise ja kavandamise suhtutakse kui lisakohustusse. Seda võib seletada ajanappuse ja väheste pedagoogiliste teadmistega, kuid peamine põhjus on arvatavasti metoodika täiustamise vähene vajadus olukorras, kus tehnikumide töötulemusi hinnatakse väljalaskeplaanide täitmise järgi ja asutused tööpõu defitsiidi tõttu igasugustele lõpetajatele rakenduse leiavad. Kujunenud olu-

korda peaks muutma keskerihariduse ümberkorraldus, mille üks eesmärk on keskeriõppeasutuste ja rahvamajandusharude ühishuvi suurendamine kaadri õpetamise ja tootmistöös kasutamise põhjaliku parandamise vastu.

Tunnikülalistustest järeldub, et tehnikumides on ülekaalus traditsiooniline tunnistruktuur, mis koosneb küsitlemisest, uue materjali esitamisest ja selle kinnistamisest. 120 vaatluse all olnud tunnist algas 40 % teadmiste kontrollimisega, sealhulgas 25,8 % suulise küsitlusega. 92 tunnis (76,7 %) esitati uut ainet kooliloenguna. Iseseisvat tööd kohtas vaid 8 ja kordamist 17 tunnis. Asjaolu, et paljude tundide algusest küsitlemine ära jäetakse, ei muuda traditsioonilise õpetamise olemust. Sisuliselt ei muutu õpetamine isegi sel juhul, kui osa tunde jäetakse kordamisele, osa uue materjali esitamisele ja osa teadmiste kinnistamisele. Alles jääb peamine viga: õpilaste tunnetusprotsessi arvestamise asemel lähtutakse tundide kavandamisel õpetaja tegevusest. Õpilast vaadeldakse subjekti asemel objektina. Peale selle ei kasutata efektiivselt õppimiseks sobivamat aega, tunni algust, ning pikaleveniv suuline esitus muudab õpilased passiivseks.

Traditsioonilise tunni valdaval ülekaalul on loogilised põhjused: oma endise kooli eeskujul, lihtne ettevalmistus ja noorte õpetajate suur ajakulu aine põhjalikuks tundmaõppimiseks. Oleks siiski loomulik, et koos erialataseme ja professionaalsuse tõusuga muutub ka tehnikaaine metoodika üldainetega samades suundades. Selleks on vaja, et õpetaja muutuks teabeallikast õpilaste tegevuse juhtijaks, et kõik tegevused tunni algusest lõpuni oleksid eesmärgistatud ja õppemetoodika optimeeritud. Tuleb töötada vastuvõetava pingega ja suure kasuteguriga.

Metoodika kavandamine. Metoodika kavandamisel on loogiline lähtuda kogu aine õpetuslikest, kasvatuslikest ja arendavatest eesmärkidest, seejärel töötada välja teema üldine metoodika ja alles siis mõelda detailselt üksikutele tundidele. Vastupidise teguviisi korral takerduks üksikasjalik plaanimine väljakujunemata üldseisukohtadesse. Tehnikumides takistab tundide pikemaks ajaks ettevalmistamist üksik- ja paaritundide vaheldumine, mis ei ole paralleelrühmades ühesugune. Kavandanud teemad õpetamise põhijooned, jääb õpetajale loominguvabadus metoodikavõtete ja õppevahendite valikuks vastavalt tunnis kujunevale olukorrale.

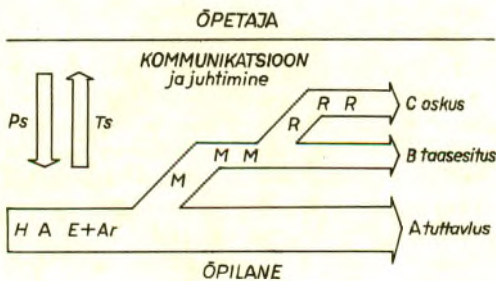
Nüüdismetoodika väljatöötamisel peetakse silmas loogilist, psühholoogilist ja didaktilist struktuuri. Allpool eeldan, et aine loogiline struktuur on korrrastatud õppematerjali ettevalmistamisel ning õpilaste aktiveerimise võtteid rakendatakse kutseoskusena. Järelikult saab teema metoodiliseks aluseks olla ühtne didaktiline struktuur.

Lühiajaliste kursuste korraldamiseks (2) esitatakse nüüdistunni struktuur reana: hää-

lestamine, uute teadmiste vastuvõtmine, meeldejätmise ja kasutusoskuse omandamine ning kokkuvõte. Akadeemik M. Mahmutov (3) on esitanud probleemõppe tarvis didaktilise struktuuri, eristades selles 3 osa. Need on teadmiste aktualiseerimine, uute mõistete ja tegevusviiside kujundamine ning vaimsete oskuste ja vilumuste kujundamine. Mõlemal juhul on lähtunud didaktika üldkehtivatest ülesannetest, mille hulka kuuluvad tugiteadmiste meeldetuletamine, uue materjaliga tutvumine, selle vastuvõtt ning oskuste ja vilumuste kujundamine. Et kursustele järgneb teadmiste vahetu rakendamine töö, tõstetakse seal esile meeldejätmise. Probleemõppe korral on eraldi nimetatud häälestamine, sest aktualiseerimisena mõeldakse tugiteadmiste sellist meeldetuletamist, mis viib probleem-situatsiooni tekkimiseni.

Oppematerjali kompleksse ettevalmistamise huvides on otstarbekas käsitleda psüühilist ettevalmistust teadmiste meeldetuletamisest lahus. Seepärast loetakse allpool häälestamiseks (H) igasugust huvi äratamist ja koostöösoovi tekitamist ning aktualiseerimiseks tugiteadmiste eesmärgikindlat meeldetuletamist olenemata sellest, kas see viib probleemsituatsiooni tekkimiseni või mitte. Tundide käigus võib häälestamine kuidagi meeldetuletamisega ühte sulada. Kui häälestamisele ja aktualiseerimisele liiga vähe tähelepanu pööratakse, hakkavad vastuvõttu segama eelarvamused ja ekslik või vähene eelteave.

Joonis 1

Joonis 1. H — häälestamine, A — aktualiseerimine, E — esmane tutvumine, Ar — arusaamine, M — meeldejätmise, R — rakendamine, Ps — päriside, Ts — tagasiside.

Didaktilise rea (vt joonis 1) ülejäänud elemendid tagavad teadmiste taseme, mis peaks olema programmis fikseeritud. Tehnikaainete puhul sobib tasemete piiritlemiseks õpilaste suutlikkus. Tuttavluse taseme (A) puhul eeldatakse, et õpilane on materjali arusaamisega kuulanud, lugenud või vaadanud ja tunneb terminoloogiat. Reproduktseerimise ehk taasesituse (B) all mõeldakse siinkohal nii faktide kui ka arusaamisest põhinevat protsesside meeldejätmist. Selle taseme korral suudab õpilane seletada läbivõetud osa oma sõnadega,

teha loogilisi järeldusi, tuua näiteid ja lahendada tüüpülesandeid. Oskuste tase (C) on rakendusliku väärtusega. Selle taseme omandab õpilane mõtestatud tegevuses, kus ta saab kogemusi. Oskuste tasemel suudetakse lahendada probleeme ja uusi ülesandeid, kasutada käsiraamatuid, koostada tehnoloogiaid ja teha praktilisi töid ilma juhendit jälgimata.

Tuttavluse tasemel on tehnikaaine seisukohalt eriti oluline nõuda terminite täpset tundmist ja arusaamist. See-eest võib meeldejätmise jääda tagasihoidlikumaks kui kursuste korraldamisel, sest tehnik kasutab kutsetöös käsiraamatuid. Oskuste taset ei saavutata ilma praktilise tegevuseta.

Joonis on mõneti tinglik. Tegelikult sisalduvad järgmised elemendid kõiki eelmisi, häälestamine ja aktualiseerimine võivad korduda ning teadmiste tase aja jooksul langeb. On ka mõeldav, et teadmiste rakendamiseni jõutakse pärast mitme alateema meeldejätmist, kuigi kohene rakendamine on ajaliselt ratsionaalsem. Skeemi peamine mõte on aga selles, et meetodika kavandamisel ühtki etappi vahele ei jäetaks ega plaanitaks kõrgemat taset kui valitav meetodika võimaldab.

Didaktilise rea kõiki elemente võib käsitleda mitmesuguste meetoditega, sõltuvalt olemasolevatest vahenditest, metoodiliste võtete valdamisest ning nende õpilastele ja õpetajale sobivusest. Näiteks võib häälestada rakendusliku ülesandega, et tekiks huvi teooria vastu, mis aitab lahenduseni jõuda. Senisest rohkem tähelepanu väärub iseseisev töö raamatuga. Kui projektitunnid ja laboratoorsed tööd välja arvata, siis rakendati seda 14,3 % kulusatunud tundides. Kogemused on näidanud, et seletuste abil kergelt omandatud teadmised ei osutu püsivaks. Seepärast tasub iseseisva töö osa tundides suurendada, kuigi selleks kulub rohkesti aega. Siinkohal ei mõelda iseseisva tööna õpilaste omapälist jätmist. Mõõdukas abi on tingimata vajalik, sest ilma juhendamisetähelepanu puuduvad selged eesmärgid ega leida aine omandamiseks kõige sobivamaid võtteid.

Tundide andmiseks on vajalik didaktilise struktuuriga kooskõlas olev metoodiline kava. Selle võib vormistada tabelina, mille kõrvuti asetsevatesse lahtritesse kirjutatakse lühidalt didaktilise elemendi tähis, tegevuse sisu ja meetod ning sobivad näit- ja tagasisidevahendid.

Õpetaja tegevust tunnis saab vaadelda kahest aspektist. Ühest küljest on ta kommunikatoor, kes edastab õpilastele vajalikku teavet, teisest küljest aga õpilaste tegevuse juhtija, muutes vajaduse korral õppimise tempot ja meetodeid. Juhtimine on seda edukam, mida rohkem eelnevalt kavandatud plaanid asendatakse vahetu tagasisidega.

Näitlikustamine. Näitlikkus kergendab ja rikastab tunnetust. Niisugusel alusel loodud assotsiatsioonid säilivad kaua mälus. Näitlikkus aitab abstraktseid mõisteid konkreti-

seerida, soodustab üldistuste teket, õppimishuvi ja teadmiste teadlikku omandamist. Loetletud ja muudel koolipedagoogikast tuntud põhjustel on kõiki näitlikustamisviise soovitatud kasutada järjest rohkem.

Tehnikaainete kabinetide omapära on esemeliste ja tehniliste näitvahendite küllus. Seejuures kiputakse neid ühekülgsele üle hindama, seades eesmärgiks õpilastele jõudva teabe mahu kasvu ja nende töö kergendamise. Tegelikult saab nähtava teabe mahu tõus suurendada omandamisvõimet vaid teatava piirini.

Et näitvahendite ettevalmistamiseks kulutada aeg ennast paremini ära tasuks, tuleb neid vahendeid kasutada eesmärgistatult ja mõdukas tempos. Tehnifitseeritud näitlikkus, mis asendab lihtsat tahvlijoonist, ei tarvitse omada muid eeliseid peale vahelduse. Halb on, kui keeruka joonise valmimise käik jääb õpilasele jõudmata. Mitmeti kujundatud valmisjoonised õigustavad end kordamisel ja teadmiste süvendamisel.

Liigne näitlikkus vähendab õpilaste aktiivsust, suurendab väsimist ja loob petliku ettekujutuse aine tundmisest. Näiteks pärast seda, kui TEMTi autokabinetidesse paigutati arvukalt agregaatide lõikeid, tõusis hinnetes väljendatud õppeedukus märgatavalt. Kuid diplomitööde kaitsmisel osutusid samade õpilaste teadmised pealiskaudseks. Langes ka jooniste lugemise võime.

Tehnifitseeritud kabinetis omandatud kogemuste põhjal võib soovitada järgmisi seisukohti.

1. Näitvahendid olgu nende kasutamiseni varjatud. Nii säilib huvi ja välditakse tähelepanu hajumist esemetele, mida parajasti vaja ei lähe. Tühjana näivas meeldiva kujundusega kabinetis väsivad õpilased vähem ja nende tähelepanu koondub õpetajale.

2. Keerukaid skeeme ja aparate võib näidata huvi äratamiseks, kuid teadmiste omandamine alaku lihtsast skeemist.

3. Tehnilise mõtlemise ja jooniste lugemise arendamiseks eelnegu piltlik näitlikustamine esemelisele.

4. Kui piltlikku näitlikustamist kasutatakse esmase meeldejätü huvides, siis ei maksa demonstreerida kujutisi vahetult üksteise järel ega üle viie ühes tunnis.

5. Kordamiseks ja teadmiste hindamiseks läheb vaja mitmesuguse vormistusega skeeme ja jooniseid, et kontrollida sisulist arusaamist ja arendada mõtlemise paindlikkust.

6. Ei tasu liialdada lihtsustava näitlikustamisega. See pärsib õpilaste huvi aine põhjalikuma omandamise vastu.

7. Ülenäitlikustamine vähendab teadmiste püsivust ja killustab tunni.

8. Liigne sõnaline näitlikkus ei soodusta põhivara omandamist. Parem lasta õpilastel endil näiteid otsida kui neid korduva kuulamisega väsitada.

Tagasiside. Õpilaste tunnetustegevusele orienteeritud tundide andmise suurimaks ta-

kistuseks osutub puudulik tagasiside. Harilikud tagasisidevõtted on vaatlus, küsitlus, test, tunnikontroll, kontrolltöö ja konspektide hindamine. Üksi neist võtetest ei taga kahjuks nii operatiivset sidet kõigi õpilaste ja õpetaja vahel, et selle alusel tunni käiku õigeaegselt muuta. Enamikus tundides jääb selgusetuks, kui paljud õpilased seletusi kuulavad, kaasa mõtlevad ja õpetajast õigesti aru saavad. Süstemaatiliselt jälgivaid õpilasi ei ole harilikult üle seitsme, mis seab kahtluse alla probleemõppe rakendatavuse harilikes tingimustes.

Tõhusaimaks tagasisidevahendiks on osutunud küsitlusaparaat «Rütm 2M». See programmõppeks ja teadmiste kontrollimiseks mõeldud aparaat võimaldab esitada kuni 15 valikvastusega küsimusi. Õpilaste valitud vastuste numbrid sisestuvad aparadi mällu, kus need säilivad 8 küsimuse ulatuses tunni lõpuni. Oluline on see, et tabloolt võib otsekohe teada saada, mitu õpilast on küsimusele vastanud ja mitu nende hulgas õigesti. Üksikute õpilaste vastuste ja hinnete vaatamine võib seejuures edasi lükkuda.

Väärtusliku aparadi kasutamine üksnes kontrollivahendina enda olemasolu ei õigusta, sest valikvastustega saab teadmisi kontrollida vaid äratundmise ja mõnes osas ka arusaamise tasemel. Pealegi kulub küsimuste mitmes variandis koostamiseks, aparadi koodide vahetuseks ja küsimuslehtede paljundamiseks rohkem aega kui hariliku testi läbi vaatamiseks.

Katsetuste põhjal on välja kujunenud võtted aparadi jooksvaks kasutamiseks eesmärgiga kõik õpilased tunni algusest saadik tööle rakendada ja kindlaks teha need, kes ainst aru ei saa. Selleks esitatakse loengu või vestluse käigus küsimusi, millele saab vastata näiteks 1=jah, 2=e-i või 1= suureneb, 2= vähe- neb. Õpilasi on eelnevalt informeeritud, et ekslike vastuste eest puudulikke hindeid ei panda. Kes ei tea, võib jätta vastamata, kes vastab, peab suutma vastust põhjendada. Aparadi tabloole ilmuvate vastuste arvu põhjal on kerge otsustada, kuidas tööd jätkata.

Kirjeldataud tööviisiga selgus, et õppemethodi tõhusat kestust ette näha on peaaegu võimatu. Õppimiseks soodsal perioodil kuulatakse aktiivselt tunni lõpuni, teisel korral suudetakse vaid mehaaniliselt konspektierida. Keskmiselt võib tehnikumi III kursusel üht meetodit rakendada 20 minutit, meetodite vaheldumisel suudetakse pingsalt töötada keskmiselt 30 minutit.

Eriti hinnatav on aparadiga saavutatav tagasiside keerukate elektriskeemide õpetamisel. Lihtsat skeemi järk-järgult täiendades võib jõuda täieliku skeemini, olles kogu aeg veendunud, et enamik õpilasi kaasa töötab. Järeleaitamist vajavate õpilaste andmed säilivad aparadi mälus. Harilikult on neid kolmekümneses õpperühmas 3... 5.

Kui küsitlusaparaadiga on paar kuud töötatud, siis vajadus selle järele väheneb. Võimalik, et õpilased harjuvad aktiivselt kaasa töötama, kuid usutav on ka põhjus, et õpetaja hakkab neid paremini ilme järgi mõistma. Õpilaste huvi ja ausus aparaadiga vastamisel on osutunud arvatavast suuremaks. Oma tulemuse kohese teadasaamise tõttu tekib võistlusmeeleolu: õigesti vastaja ei jäta oma rõõmu varjamata, eksliku vastuse märgutuld püütakse aga varjata. Õpilasi stimuleerib ka õpperühma ulatuses saadud õigete vastuste arvu teatamine. Ilmselt pakuvad elektroonilised tagasisidevahendid lähitulevikus õpilaste aktiveerimiseks rohkesti võimalusi.

Suuline esitus. Raamatute kirjutamiseks kuluba pika aja tõttu jääb suulise esituse osatähtsus moodsa tehnika õpetamisel paratamatult suureks. Ei ole ka mõeldav, et tehnikakäsiraamatud vastaksid õpikutele esitatavatele nõuetele. Seetõttu osutub õpetaja sõnastusoskuse osatähtsus aine omandamisel suureks. Erinevused läbimõtlema sõnastuse ja keerukate lausetega kõnekeele ning lühikeste lausete ja korrastatud sõnastuse vahel võivad muuta arusaamist ja meeldejättu kuni 4 korda.

Katsetused küsitlusaparaadiga kinnitavad, et mida lühem on sõnade ja lausete keskmine pikkus, seda kergem on sisu mõista. Lause ei tohiks olla pikem sõnade hulgast, mida suudetakse vaevata öelda ühe hingetõmbega. Teksti rütmile tuleb kasuks, kui laused on eri pikkusega ning lihtlauseid vahelduvad liitlauseetega. Viimased koosnevad tervikliku mõttega lausungitest. Nende optimaalseks pikkuseks võib pidada 7 sõna. Küllastatud tundides oli aga enamiku lausungite pikkus üle 10 sõna. Kõige kergem on mõista lauset, milles on vaid üks mõte. Tegelikult pole harvad juhud, kus lauseis on 4...5 lausungit.

Jutustavat teksti saab esitada ja korrata mitmesuguses järjestuses. Kui ettekande tähtsamad ja vähemtähtsad osad jätta süstematiseerimata, siis võib tekst muutuda müraks, mis jääb muude mõtete varju. Ekslik oleks arvata, et mida rohkem ühest asjast rääkida, seda targemaks õpilased saavad. Tegelikult on hoopis kasulikum öelda kõige olulisemad mõtted alguses välja. Kõik järgnev täiendagu öeldut väheneva tähtsuse järjekorras, kuid seletuse lõpp olgu võimalikult tähendusrikas.

Tagasiside küsitlusaparaadiga tõendas ka, et lisateabe järgnemine tähtsaimale teabele soodustab meeldejättu olenevalt tema sisust. Kui kordamised ja ümbersõnastused puudusid, jäi ühe korraga meelde keskmiselt veerand sellest, mida seletati. Võrdlemisi kerge oli parandada fakte meeldejätmist sellise kordamisega, mis seostus nende kasutamise-ga, kuid ainelõiku tervikuna mäletati sejuures puudulikult. Kogu õppematerjali meeldejätt tugevnes märgatavalt siis, kui kokkuvõtvalt rõhutati põhjusi ja tagajärgi. Ühtlasi

jäid paremini meelde üksikasjad, millele eraldi tähelepanu ei juhitud. Kahtlus muutuda lühikordamiste ja ümbersõnastustega liiga igavaks osutus põhjendamatuks.

Väljendusoskuse arendamiseks on kasulik tunde lindistada ja kirjutada paljundatavaid jaotusmaterjale. Nii saab kontrollida, kas keeles ei ole liiga palju passiivse olema-verbiga ja verbita lausungeid. Tuleks vältida igava umbisikulise tegumoe kasutamist, üldsõnalisust ja abstraktsust ning tarvitada rohkem tegevusi väljendavaid verbe.

Enamikus õppetundides osutuvad kasulikuks veel järgmised kommunikatsiooniteoorial (1) põhinevad seisukohad.

1. Mida harilikumalt sisu esitatakse, seda rohkem väljakujunenud seisukohad ja hoiakud vastuvõttu mõjutavad.

2. Nii poolt- kui ka vastuargumentide esitamisel räägitagu enne positiivsest.

3. Järeldused tuleb selgelt välja tuua.

4. Õpetaja väljanägemine, miimika, žestid, intonatsioon jms võivad osutada kasvatusliku mõju kujundamise seisukohalt tähtsamaks sellest, mida räägitakse.

5. Liiga tugevate negatiivsete emotsioonide esilekutsumine pidurdab vastuvõttu.

6. Mida aktiivsem on õpilane, seda kergemini saab teda mõjutada ja seda väiksemat mõju avaldavad väljakujunenud hoiakud.

7. Vastuvõttu soodustab usalduslikkus.

8. Õpilase ja õpetaja seisukohtade sarnasused ja erinevused näivad tegelikult suuremana.

9. Kasvatuslikust seisukohast pole nii oluline üksikteade kui üht laadi teadete kordumine. See on tõenäoliselt õppeaine isiksuslikku mõju määrav faktor.

10. Kui aine loogika lubab, paigutatagu oluline osa tunni algusesse ja lõppu.

Kokkuvõtteks. Käesolev artikkel on kirjutatud selleks, et tehnikaainetate meetoodikale pöörataks rohkem tähelepanu. Kuna nende ainete õpetajatel kulub palju aega õppematerjalide ettevalmistamiseks ja ainete sisu järjest muutub, ei ole võimalik tundideks valmistada nii, nagu seda teevad üldainete õpetajad. Seepärast on mõistlik kavandada teemade meetoodika didaktilise struktuuri alusel ja vaadelda tunde lõiguna teema arengus, mis antakse vastavalt kujunevale olukorrale. Esitatud soovitused näitlikustamiseks, tagasisideks ja aine suuliseks esitamiseks ei saa artikli piiratud mahu tõttu olla ammendavad ning neis võib leiduda subjektiivseid eelistusi. Kogemused ja andmed pärinevad töötamisest Tallinna Ehitus- ja Mehaanikatehnikumis autode hooldamise ja remondi erialal.

Kirjandus

1. Lauristin M., Vihalemm P. Massikommunikatsiooniteooria. Tartu, 1980.
2. Purje H. Nüüdistund. Meetoodiline juhend. Tallinn, 1984.
3. Махмутов М. М. Современный урок и пути его организации. М., Знание, 1975.

NLKP XXVII kongressi materjalide käsitlemine kutsekeskkoolis

MILVI VALTS,
V. Klementi nim kutsekeskkooli nr 32 ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja, õpetaja-metoodik

NLKP XXVII kongress seadis meie ette revolutsioonilise ülesande — otsustavalt kiirendada nõukogude ühiskonna sotsiaalset, majanduslikku ja vaimset arengut.

Kõikjal on hakatud rohkem rääkima inimesest kui isiksusest. Inimese tööalane võimekus ei sõltu ainult erialateadmistest. Sageli oleneb see suuremal määral tema isiksusest — väärtushoiakutest, ideaalidest, püüdlustest.

Karl Marx on öelnud, et tootlike jõudude kasv on otsesõltuvuses indiviidide igakülgsest arengust. Inimene ei ela tootmise jaoks, vaid tootmine teenib inimese huve. Kõik algab ja lõpeb inimesega. Seepärast peabki partei praegu eriti tähtsaks töötajate algatusvõime arendamist ning nende kaasatõmbamist tootmise juhtimisse.

Kõrgtehnoloogia eeldab oma eriala põhjalikult tundvaid, avara silmaringiga, haritud, suure sisemise kultuuri ja kohusetundega töötajaid. Selliste töötajate kasvatamine on kutsekeskkoolide kõige olulisem ülesanne.

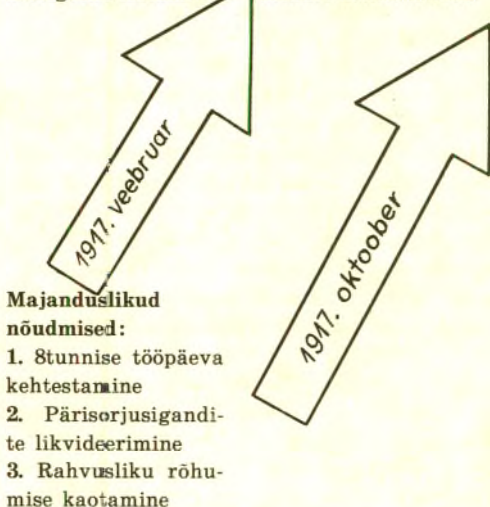
Kongressi dokumentidesse on konsentreeritud partei kollektiivne kogemus. Kongressi materjale peavad õpilased põhjalikult tundma õppima, omaks võtma nende vaimu.

NLKP juhindub oma tegevuses kahest põhidokumendist — programmist ja põhikirjast. V. I. Lenin kirjutas: «Programm on lühike, selge ja täpne teadaanne kõigest sellest, mida partei taotleb ja mille eest võitleb» (V. I. Lenin. Teosed. 6. kd, lk 359).

Et NLKP XXVII kongress võttis vastu partei III programmi uue redaktsiooni, tuleks meelde tuletada ka eelmisi partei programme. Seda võiks teha lihtsa skeemi varal:

Tuleks korrata ka I ja II programmi ülesandeid ning rääkida sellest, millal need programmides seatud eesmärgid täideti. Selleks võib valmistada kahe- või kolmekordseid grafoprojektoreid lüümikuid. Näiteks:

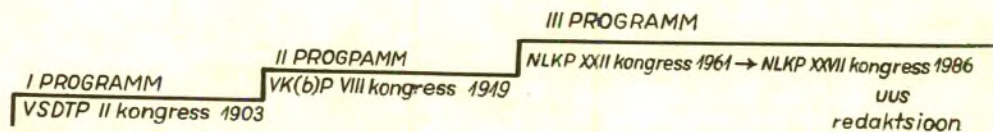
VSDTP I PROGRAMM	
Miinimumprogramm	Maksimumprogramm
Poliitilised nõudmised:	
1. Tsaari kukutamine	1. Kodanluse võimu kukutamine
2. Demokraatliku vabariigi kehtestamine	2. Proletariaadi diktatuuri kehtestamine

Õpilastele tuleb rõhutada, et partei II ja III programmi vastuvõtmine oli tingitud eelmises programmis seatud ülesannete täitmisest. 1986. a vastuvõetud partei III programmi uus redaktsioon jätab jõusse partei põhiülesanded sotsialismi arendamisel ja kindlustamisel. Partei III programmi vastuvõtmisest on möödunud palju aega ja elus on rohkesti muutunud. Talletatud on uusi ajaloolisi kogemusi, kõik hinnangud ja järeldused pole aga leidnud kinnitust. Partei programmi uues redaktsioonis on partei strateegia ja taktika vastavuses praeguse murrangulise hetke iseärasustega ja selle programmi täitmine ulatub üle käesoleva aastasaja piiride.

V. I. Lenin on rõhutanud, et programm peab olema rangelt teaduslik, lähtuma absoluutselt tuvastatud faktidest, paistma silma majandusliku täpsusega ega tohi lubada ülearust.

«Peab olema võimalikult ettevaatlik ja täpne... Kui me aga avaldame vähemaidki pretensioone sellele, mida me anda ei saa, nõrgendab see meie programmi jõudu. Nad (tööinimesed) hakkavad kahtlustama, et meie

programm on ainult fantaasia.» (V. I. Lenin. Teosed. 27. kd, lk 27.)

Partei põhikiri on partei organisatsioonilise ehitus, tema elu põhiprintsiibid ja normid, mis kindlustavad seatud ülesannete lahendamise. Võrreldes programmiga on põhikiri paindlikum ja operatiivsem.

Meie partei on vastu võtnud 3 programmi ja 12 põhikirja.

Osalisi muudatusi põhikirjas on tehtud NLKP XXIII ja XXIV kongressil. Muudatuste tegemist on tinginud meie ühiskonna areng.

Seni kehtinud põhikiri oli vastu võetud NLKP XXII kongressil 1961. Meie elu tormiline areng ja meie ees seisvate ülesannete keerukus tingis mitmeid põhimõttelisi muudatusi:

1966 NLKP XXIII kongressil	Täiendati oluliselt partei liikmeskonda puudutavat osa, samuti partei siseelu korraldust.
-------------------------------------	---

1971 NLKP XXIV kongressil	Korraldati partei kongresside ja konverentside pidamise tähtsust, laiendati juhtkonna tegevuse kontrollimise õigust.
------------------------------------	--

NLKP XXVII kongressil vastuvõetud põhikiri on viidud vastavusse partei programmi uue redaktsiooniga. Muudatused puudutavad parteielu keskseid küsimusi.

1. Parteisisese demokraatia edasine laiendamine. Edaspidi hakatakse üldjuhul parteisse vastu võtma lahtisel parteikoosolekul. Kindlustamiseks komsomoli osatähtsuse suurenemist partei ridade formeerimisel astuvad nüüd kuni 25aastased (kaasa arvatud) noored parteisse ainult ÜLKNÜ kaudu.

2. Sisenest täielikumalt sõnastatakse partei liikme kohustused.

NLKP XXVII kongressil ütles meie partei peasekretär M. Gorbatšov, et mida helgemaks ja puhtamaks muutub elu partei enese katuse all, seda kiiremini me tuleme toime nende keerukate ülesannetega, mis iseloomustavad murrangulist aega. Kongress tähtsustas iga kommunisti vastutustunnet selle eest, mis toimub meie maal.

Nõukogude seaduste rikkumise puhul kannab kommunist partei põhikirja kohaselt (nii nagu V. I. Lenini eluajal) kahekordset vastutust — riigi ja partei ees. Köhklemata vabaneb NLKP isikutest, kes oma käitumisega kompromiteerivad kommunisti kõrget nimetust.

3. Märkimisväärne uuendus on see, et parteiorganisatsioon valib jooksvaks tööks büroo varasema ühe aasta asemel kaheks-kolmeks aastaks, mis võimaldab korraldada tööd pers-

pektiivitundega ja aitab kaasa parteibüroo kui kollegiaalse juhtimisorgani autoriteedi kasvu-
le.

Leninlik mõte — me vajame alati ja kõigis olukordades tõe —, mis läbis NLKP XXVII kongressi tööd, seab kooli ja õpetajate ette vastutusrikkad ülesanded. Meie väga vastuolulises, dialektiliselt arenevas ühiskonnas ei ole alati kerge tõeseni jõuda.

Viimasel aastal räägime palju distsipliinist, kohusetundlikust suhtumisest oma tööülesannetesse. Õpilane näeb aga baasettevõttes praktilisel viibides (TK «Kommunaar») korralagedust. Praktikante ei suudeta kindlustada tööga, ei pakuta erialast tööd jne. Arukas õpilane esitab küsimuse: miks me nüüd, tööliste riigi 69. aastal peame nii palju rääkima distsipliinist ja halvast töökorraldusest?

Koolipingis peab õpilane selgeks saama, et inimene vastutab oma tegude eest. Tööle asudes peab see arusaam süvenema. Vastutust endalt teiste kaela veeretada ei saa. Aga kas ikka ei saa? Keskkooliõpilase käitumise ja õppeedukuse eest vastutab ju kõige vähem õpilane ise!

Õpilane peab jõudma arusaamiseni, et ta vastutab mitte üksnes enese, vaid ka selle eest, mis ta ümber sünnib. Kahjuks on ka palju täiskasvanuid, kes vastutuse nõuet nõnda avaralt mõista ei taha.

Paljudki hädad ja kitsaskohad meie elus, töös ja tegevuses on seepärast kaua püsinud ja isegi süvenenud, et niisugune mentaliteet on liiga laialt levinud. Selliselt mõtlevad inimesed ei vii elu edasi.

Pahede fikseerimine on lihtne. Tuleb aga selgusele jõuda nende negatiivsete nähtuste sotsiaalsetes ja psühholoogilistes põhjustes. Koolil tuleb kasvatustöös peatahelepanu pöörata õpilase mõtte- ja tundemaailma, tema väärtushoiakute ja käitumise tõukemotiivide väljaselgitamisele.

Sõna jõudu kasvatustöös ei saa üle hinnata. Kui õpilane õigetele õpetussõnadele tegelikkuses kinnitust ei leia, siis sõnade väärtus devalveerub ning õpilane suhtub õpetajasse ettevaatlikkuse ja eelarvamusega. Määrav on ikkagi reaalne tegelikkus.

NLKP Keskkomitee poliitilises ettekandes XXVII kongressile märkis peasekretär M. Gorbatšov, et kommunistide partei on sõna ja teo ühtsuse partei ning selle järgi otsustab rahvas meie töö üle.

Kutsekeskkoolides on saanud traditsiooniks igal õppeaastal korraldada õpilaskonverentse. NLKP XXVII kongressi materjalide ja XII viisaastaku ülesannete süvendavaks käsitlemiseks sobib konverents teemal «NLKP sotsiaalpoliitika põhisuunad XII viisaastakul».

Õpilasreferaatide ja baasettevõtete esindajate teemad:

1. NLKP sotsiaalpoliitika põhisuunad.
2. Meie baasettevõtted (TK «Lembitu» ja «Baltika») XII viisaastakul.
3. Minu ülesanded ja kohustused NLKP XXVII kongressi otsuste valgusel.

NLKP XXVII kongress pani erilist rõhku sotsiaalpoliitika küsimustele. Sotsiaalpoliitika peatükk kuulub NLKP programmi uue redaktsiooni selle osa hulka, mis 1961. a programmi tekstis üldse puudus. Sotsiaalsfääri suurenev tähendus hakkas selgeks saama 1970. aastatel.

1983. a alates on järjest suuremat tähelepanu pälvinud sotsiaalse õigluse probleemid. Neid probleeme tuleks käsitleda diskussioonitunnina.

Partei käsitleb sotsiaalpoliitikat kui vahendit riigi sotsiaal-majandusliku arengu kiirendamiseks. Inimeste heaolu eest hoolitsemine tõstab nende ühiskondlikku tööalast aktiivsust, aitab kinnistada sotsialistlikul elulaadil, muuta ühiskond poliitiliselt stabiilseks. Sellised sotsiaalpoliitika põhiülesanded seati NLKP programmi uues redaktsioonis.

Õpilastele tuleb näidata, et meie eesmärk pole mitte «jõukas elu», vaid isiksuse iga-külgne areng. Ainelise heaolu tase ei tohi sotsialismi tingimustes takistada isiksuse arengut. Kui noor inimene ei tunne piisavalt huvi poliitika, kunsti ja kirjanduse vastu, siis pole meil tegemist harmooniliselt arenenud inimesega. Partei programmi väljendub soov, et esteetiline alge hingestaks üha rohkem tööd, ühendaks inimest ja kaunistaks tema elu.

Sotsialistlike jaotussuhete rikkumine võrdustamise suunas mõjutab üldist arengutem-pot ja heaolu taset ühiskonnas tervikuna. Töötasu on meil kasvanud kiiremini kui tööviljakus. Sügavaim vastuolu on aga tootmise võimaluste ja tarbimise vajaduste mittevastavuses. Siit tuleneb ka defitsiidiprobleem. Kujuneb «võimalustega inimeste» kiht, kes pääsevad ligi mingile defitsiitsele kaubale või teenusele. Selle tagajärjel üks grupp inimesi saab rohkem kui ühiskonnale annab, teine grupp loovutab osa oma ausa tööga teenitud tasust. Seega ainelise heaolu tase ei vasta kummalgi juhul inimese tegelikule tööpanusele.

Illustreeriva näitena õpilastele võib tuua hoiuste dünaamika meie vabariigis: 1970.—1980. aastatel kasvasid meil põhiliselt hoiused, mille suurus oli üle 5000 rbl. Hoiuste üldsum-mast oli 40 % koondunud 8%le hoiuarvetest (Aja Pulss, 1986, nr 9, lk 7).

Ainelise kindlustatuse erinev tase mõjub negatiivselt ühiskondliku teadvuse arengule, eriti kui on tegemist varjatud tuluallikatega. Selliseid näiteid, kus varaline seisund on karjuvas vastuolus tõiste tuludega, oskavad õpilased oma kogemuste varal tuua. Noorte seas on selle kohta levinud väljend «oskus elada».

Eelöeldust tulenevalt on ka noorte hulgas tugevnenud soov asuda tööle mitte materiaalse väärtuste loomise, vaid nende jaotamise sfääri. Aga palgatase on ju materiaalses tootmises kõrgem!

Üks tee nõudmise ja pakkumise tasakaalustamiseks on ideoloogiatöö, s. o eelkõige mõistlike vajaduste kujundamine.

Üleliidulised uurimused kinnitavad, et toidukaupade tarbimisest on produktidega kaetud 85 %, nõutavate riietusesemetega 66 %. Ainuõigeks tuleb pidada nõutavate kaupade tootmise suurendamist ja uute teenuste loomist. Otsustava murrangu toob tarbekaupade tootmise ja teenindussfääri arendamise kompleksprogramm, millele NLKP programm omistab esmajärgulist tähtsust. Ammendava vastuse saab sellele NLKP XXVII ja EKP XIX kongressi materjalidest.

Sotsiaalpoliitika ülesannete käsitlemisel peaks jääma kõlama mõte, et rahva heaolu kasvab sedamööda, kuidas kasvab ühiskonna rikkus. Aus töö peab muutuma iga õpilase ja tulevase töölise sotsiaalse prestiiži kriteeriumiks.

Partei esmane programminõue meie välispoliitikale on — tagada nõukogude rahvale võimalus töötada rahu ja vabaduse tingimustes. NLKP XXVII kongressil kinnitas seltsimees M. Gorbatšov, et 15. jaanuaril 1986 esitatud pikaajalise desarmeerimisprogrammi elluviimine jääb eelseisvatel aastatel meie välispoliitika keskseks suunaks.

Õpilastele tuleb partei välispoliitilise strateegia põhieesmärke tutvustada nii klassivälise üritustega kui ka õppetundides. Viimase vormi puhul peaks olema tegemist paaris-tundidega, mis võimaldaks organiseerida rühmatööd. Otstarbekas on ühendada need tunnid poliitilise plakati konkursiga «Sõadeta ja relvadeta maailm!» Õpilased, kes ei koosta referaati, valmistavad õppevahendeid, millega ettekandeid illustreerida. Iga rühm esitab teemaatilise plakati, milledest saab korraldada kabinetis näituse ja lasta kõigil õpilastel neid hinnata. Paremaid autasustatakse.

Õpilasreferaatide teemad rühmadele võiksid olla järgmised: **I rühm.** «NLKP võitlus rahu eest». Õpilastele võib soovitada kasutada G. Hazaki kirjutist «Rahuprogrammi elluviies», mis ilmus ajakirja «Aja Pulss» 1986. a jaanuarikuu teises numbris. **II rühm.** «NLKP Keskkomitee peasekretäri M. Gorbatšovi avaldus 15. jaan 1986 ja NSV Liidu viimased ettepanekud selle desarmeerimisprogrammi elluviimiseks.»

Õpilane rõhutab oma esinemises, et ÜRO on kuulutanud 1986. a rahvusvaheliseks rahu-aastaks. NLKP Keskkomitee Poliitbüroo ja Nõukogude valitsuse nimel pöördus meie partei peasekretär M. Gorbatšov kõigi maailma riikide ja rahvaste poole tuumarelva täieliku likvideerimise programmiga.

Kuidas tuumarelvade likvideerimise programmi etapiivisiliselt ellu viia, selgitab skeem:

NSVL ja USA vähendavad ka I etapp
hekordselt oma tuumarelvastust, 1986—1990
mis võib tabada teineteise terri-
tooriumi.

Ühinevad ülejäänud riigid ja kül- II etapp
mutavad oma taktikalise tuuma- 1990—1995
relvastuse. Kõik tuumariigid lõ-
petavad tuumakatsetused.

Viiakse lõpule kõigi veel järele- III etapp
jäänud tuumarelvade likvideeri- 1995—2000
mine. Jõustub universaalne lep-
pimus tuumarelvataassünni väl-
timiseks.

III rühm. «Maailma arstid võitluses rahu
eest». Rahvusvahelisele liikumisele «Maailma
arstid tuumasõja vältimise poolt» pandi alus
1980. a Genfis. Arstid peavad oma kohustu-
seks tutvustada maailma rahvastele tuumasõ-
ja tagajärgi. See liikumine on muutunud
järjest populaarsemaks, mida näitab arstide
rahvusvahelistest kongressidest osavõtivate
maade arvu suurenemine:

1981 Washingtonis — I rahvusvaheline arsti-
de kongress, 30 meedikut 11 maalt;
1982 Cambridge'is — II kongress, 250 arsti
31 maalt;
1983 Amsterdamis — III kongress, 400 arsti
44 riigist;
1984 Helsingis — IV kongress, osavõtjaid
50 maalt;
1985 Budapestis — V kongress, 500 riigist üle
1000 rahupooldaja.

Järgmised rahvusvahelised arstide kongres-
sid: 1986 Kölnis. Põhiteemana tuleb arutusele
kosmose militariseerimise ärahoidmine; 1987
Moskvas — VII kongress.

Maailma arstid on kutsunud tuumariike
üles lõpetama tuumavõidurelvastumist ja kos-
mose militariseerimist.

1982. a Inglismaal toimunud II rahvusva-
helistel arstide kongressil näidati võimalikke
tuumasõja tagajärgi Euroopas: 100 miljonit
inimest saaks kohe surma, 70 miljonit sureks
kiiritustõppe. 150 miljonit jääks põdema.

Pärast kongressi ilmus ühes inglise ajalehes
artikkel «Ellujäänud kadestavad surnuid».

Rahvusvahelist liikumist «Arstid tuumasõ-
ja vastu» on kõrgelt hinnatud kogu maail-
mas. Kongressidel võtavad sõna mitte ainult
meedikud, vaid ka teiste erialade teadlased ja
tuntud riigitegelased. 1984. a anti sellele liiku-
misele UNESCO preemia, 1985. a aga Nobeli
rahupreemia. Harvardi ülikooli professor Ber-
nard Lown ja Moskva teadusliku kardioloogi-
akeskuse peadirektor akadeemik Jevgeni
Tšazov võtsid ühiselt vastu autasu — 224 999
dollarit. Nad teatasid üksmeelselt, et summa
kasutatakse tuumarelvastumisvastaseks te-
gevuseks. 17. mail 1986. a esitas Bernard Lown
üleskutse USA valitsusele ühineda NSV Liidu

ettepanekuga lõpetada tuumakatsetused 1986.
a 6. augustini. Seejärel pikendas NSV Liit
ühepoolselt tuumakatsetuste moratooriumi
1986. a lõpuni.

Õpilastele võib esitada ka järgmised faktid:
praegu on maailmas nii palju tuumalõhke-
ainet, mis võrdub miljoni Hiroshimale hei-
detud pommiga. Sellega saaks pidada 6000
Teist maailmasõda. Päevas kulutatakse relvas-
tusele üle 2 miljardi dollari. Kogu maailmas on
3700 elaniku kohta keskmiselt 10 sõdurit,
kuid ainult üks arst (Aja Pulss, 1986, nr 8,
lk 15).

Iga ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja mõt-
leb sellele, kuidas tõhustada tööd NLKP
XXVII kongressi materjalidega. Ülesanne on
suur ja vastutusrikas, mis nõuab õpetajalt
loomingulist lähenemist ja uute meetodika-
võtete kasutamist, et töö ei muutuks šabloo-
niks ning õpilastele igavaks faktide ja arvu-
de pähetuupimiseks.

NLKP Keskkomitee poliitilises aruandes üt-
les M. Gorbatšov: «Vaieldamatu on tõsiasi, et
targal ja õigal sõnal on tohutu mõjujõud. Kuid
tema tähtsus sajakordistub, kui see sõna ühen-
dada poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete
sammudega.» (NLKP Keskkomitee poliitiline
ettekanne, lk 98.)

MEILT JA MUJALT

■ Minski 15. keskkoolis avati muuseum «Noor
Kaardivägi». Kõigile on tuntud Oleg Koševoi,
Uljana Gromova, Ivan Zemnuhhovi, Ljubov
Ševtsova ja paljude teiste võitluses fašistidega
langenud Krasnodoni kangelaste nimed. Valge-
vene neiu Niina Startseva nimi on aga palju-
deks aastateks varju jäänud. Ta võitles vaenlase
vastu koos Krasnodoni pörandaalustega ning
jagas nende saatust 1943. a talvel. Niinat on
tema kangelaste eest autasustatud postuum-
selt Suure Isamaasõja I järgu ordeniga.

Niina Startseva hakkas pöranda all tegutsema
1942. a oktoobris. Ta täitis noorkaardiväelaste
staabi mitmesuguseid ülesandeid kuni areteeri-
miseni. Koos teiste krasnodonlastest kangelaste-
ga sai surematuks ka see tütarlaps.

Grupp Minski 15. keskkooli jäljekütte hakkas
huvi tundma Niina Startseva saatuse vastu. Pio-
neerid otsustasid ette võtta ekskursionsiooni mars-
ruudil Minsk—Taganrog—Rostov Doni ääres —
Krasnodon. Minski kooliõpilased käisid Ivan
Zemnuhhovi majamuuseumis, kohtusid Sergei
Tjulenini õe Nadežda Aleksejevnaaga. Nende
hüvastijätul jäid kõlama sõnad: «See, kes mäle-
tab minevikku, kasvab tõeliseks inimeseks. Olge
noorkaardiväelaste mälestuse väärilised.»

Ajakirjast «Narodnoje Obrazovanije»

Mõnda õpioskustest

ENN NURK,
Vändra keskkooli õpetaja-metoodik,
Eesti NSV teeneline õpetaja, ÕPUI
liige

Iga tööd õpitakse (õpetatakse) tegema. Õpilase töö — õppimine pole selles mõttes erand. Ratsionaalseid õppimisvõtteid saab kasutada edaspidises elus iga elukutse puhul. Võib arvata, et õpilaste töö (õppimise) efektiivsus on seni kaheldava väärtusega, kuni nad ei omanda õigeid töövõtteid — õpioskusi. Lootus, et õpilased ise suudavad ratsionaalseid töövõtteid välja mõelda, on ebareaalne. Uurimused näitavad (8), et keskastme nooremates klassides prevaleerivad tuim paljukordne lugemine, sõnasõnaline ümberjutustamine ja mehaaniline meeldejätmise. Sama tendents ulatub kahjuks ka vanematesse klassidesse, ainsa vahetega, et tavaliselt piirduakse õppematerjali ühekordse läbilugemisega. Õppeteksti arukat läbitöötamist võib kohata harva.

Oleks vääri konstateerida, et pedagoogiline kirjandus pole õpilaste õpioskuste kujundamise vajadusele tähelepanu juhtinud. Nii leiavad J. Babanski, V. Tsetlin ja L. Fridman (1; 5; 7), et õpioskuste arendamine on hoovaks õpiedutuse probleemide lahendamisel; J. Käis (3) aga peab seda vajalikuks aktiivsuspriintiibi realiseerimisel.

Ühe üldisema õpioskuste liigitelu annab I. Jakimanskaja (9). Ta eristab õpioskuste kujundamise kaheksa võtet: 1) need, mis kindlustavad praktiliste õpiülesannete täitmise; 2) need, mis on kasutatavad teoreetiliste teadmiste omandamisel. Esimese liigi võtete (kasutatakse näiteks ülesannete lahendamisel) õpetamine on koolides paremini organiseeritud, sest iga aine metoodika on need vähemalt osaliseltki läbi töötanud. Teise liigi võtteid (näiteks päheõppimine, teksti lugemine, vaatlus jms) tunnevad nii õpilased kui ka õpetajad vähem. I. Jakimanskaja (9) arvates peaks need võtted omandama kõigepealt õpetaja, et neid ka õpilastele õpetada, teha kindlaks, milliseid võtteid õpilane kasutab valesti (või ei kasuta üldse), milliseid omandab raskustega. Tuginedes sellisele teabele saab õpetaja anda konkreetset abi.

Ülalöeldust võib järeldada, et üks osa õpioskusi on kõigi õppeainete jaoks ühised ja nende arendamine on eranditult kõigi aineõpetajate kohustus. Õpetaja sellealase töö teeb aga ras-

keks asjaolu, et puudub ammendav õpioskuste loetelu ja nende kujundamise metoodika, samuti ei soodusta õppekomplektid õpioskuste arendamist. Kõigepealt mõned mõtted õppekomplektide osast õpioskuste arendamisel. Meie vabariigis kasutatavad töövihikud võiksid edukalt teenida kahte isandat — arendada üldisi ja ainele spetsiifilisi õpioskusi. Töövihiku muutmine harjutus- või lisaülesannete kogumikust õpioskuste arendajaks võimaldaks väljuda oma aine kitsastest piiridest ning aine spetsiifiliste õpioskuste kõrval arendada kogu õppetööks (ka tulevaseks eluks) vajalikke vaimse töö võtteid. Et see on vajalik ja võimalik, näitavad mitmete riikide (näiteks Ungari ja Soome) kogemused.

Mis puutub õpioskuste loetelu puudulikkusesse, siis see ei tohiks siiski põhjustada tegevusetust, pole ju peamised õpioskused õpetajatele tundmatud. Iga õpetaja peaks andma endale Hippokratase vande — teha kõik selleks, et iga õpilane saaks terveks, st õpiks õppima.

Järgnevalt peatugem põgusalt mõnedel tähtsamatel õpioskustel.

Vaatlus. Valikute tegemine. Seoste nägemine

Pole ühtegi õppeainet ja ühtegi vanuseastet, kus poleks võimalik õpetada eakohaseid vaatlusvõtteid või õpitud võtteid edasi arendada. Vaatluseks mõeldud tööülesannete andmisel juhib õpetaja õpilaste tähelepanu sellele, mida ja kuidas vaadelda. Kindlasti tuleks demonstreerida vaatlusülesande korrektset lahendamist. Uurimused on näidanud, et vähese vaatlusoskusega õpilased vaatlevad kaootiliselt, nende silmade liikumine meenutab Browni liikumist. Vaevast on siis vaatlustulemusedki juhuslikult paremad ja järeldused kaalukamad. Matemaatikud soovivad vaatlusoskuse arendamiseks eriti joonisülesandeid küsimusega: «Mitu kolmnurka (riskülikut jne) on joonisel?». Võib arvata, et igas õppeaines on oma «kolmnurkade» leidmise võimalus. Sellist vaatlust nimetatakse ka valivaks — vaatlusel eraldatakse objekti teatud elemendid kui peamised. Ungaris 1983. a väljaantud 3. kl matemaatika töövihikus on vaatlusele (ka ruumiobjektide vaatlusele) pööratud väga suurt tähelepanu.

Vaadelda tuleb osata mitte ainult jooniseid, ruumilisi kujundeid, looduslikke esemeid jms, vaid ka abstraktsemaid objekte — tehteid, sõnade rühmi, lauseid jms. Õpilaste pealiskaudsusest (oskamatuses) vaatlemisel annab tunnistust 4. kl lahendatud ülesanne:

1743	1743	1743
+ 36	+ 36	+ 36

Töökorraldus oli järgmine: «Valin tehte õige kirjapaneku, valed kriipsutan maha. Arvu-

tan.». Hoolimata töökorralduse ühisest lugemisest ja läbiarutamisest «lahendas» üle poolte õpilastest kõik variandid. Järgnevate samatüübiliste ülesannete lahendamisel õigete lahenduste arv suurenes, kuid tütarlaste üleolek poistest jätkus.

Näitena toodud ülesandes tuli õpilastel teha valik. Valiku tegemise oskus baseerub sageli vaatlusel, millega kaasnevad mõttelised operatsioonid. Valikuid tehakse kaartide, sõnarühmade, jooniste, graafikute jms vaatlemisel. Valikute tegemise oskust saab arendada ka teksti (ülesannete, harjutuste) baasil. Näiteks tuleb üleliigsete andmetega ülesandest valida ainult lahendamiseks vajalikud andmed.

Vaatlusega on otseselt seotud ka seoste nägemise (avastamise) oskus. Tundub, et seoste nägemise arendamiseks on palju ära teha töövihikute ja õpikute koostajatel ning õpetajatel. Seoste nägemise arendamiseks on igas klassis võimalik leida sobivaid tööülesandeid: arvujadade jätkamine, seoste leidmine ajaloo-sündmuste vahel jms. Näiteks matemaatika-ülesanne algklassidele. Antud on kaks arvude kolmikut: 9, 6, 24 ja 4, 12, 20. Õpilase ülesanne on leida seos kolmanda arvu leidmiseks kahe esimese abil. Seose avastamine võimaldab jätkata arvukolmikutes puuduvate elementide leidmist (näiteks 6, 8, x). Märkigem veel, et seoste nägemisele (äratundmisele) eelneb nende aimamine (ennustamine) — soodustagem ja õpetagem siis ka aimamiskunsti!

Teksti lugema õppimine. Iseseisva töö oskused

Oskus töötada õppetekstiga on olulisemaid õpioskusi. Selle oskuse kujundamiseks pakub didaktika üldiseid võtteid. Nimetagem mõned nendest: 1) õppematerjali mõtteline grupeerimine; 2) tugipunktide eraldamine; 3) plaani koostamine; 4) loogilise skeemi eraldamine. Need võtted on õpetatavad ajalises järgnevuses — esimese võtte omandamisele järgneb teise õpetamine jne. Iga aine metoodika konkretiseerib üldised võtted ja lisab spetsiifilisi. Näiteks 4. klassi matemaatikas (4) soovitakse selliseid võtteid (õpetamine toimub samuti ajalises järgnevuses); 1) kollektiivne töö õppetekstiga pärast uue õppematerjali selgitamist; 2) õpetaja loeb klassile teksti ja koostab loetu kohta plaani; 4) õpetaja esitab koostatud plaani põhjal vastuse näidise; 5) õpilane vastab õpetaja koostatud plaani järgi; 6) õpilane loeb teksti ja jaotab selle mõttelisteks osadeks; 7) õpilane loeb teksti ja koostab iseseisvalt loetu kohta plaani. Vajab rõhutamist, et toodud näites suurem osa õppeaastast kulub õpilase õpetamiseks töötama tekstiga, iseseisvat tööd on veel vähe. Meie vabariigis propageeritav tööjuhendite võte ja töövihikud võimaldaksid kirjeldatud näite üksikuid etap-

pe rohkem seostada õpilaste iseseisva töö elementidega.

Vaadelgem veel mõningaid konkreetseid võtteid, mida võiks kasutada teksti lugema õpetamisel ja ühtlasi ka tagasiside saamiseks võtete kasutamise kohta. Õppeteksti lugemisel tuleks olulised laused või üksikfaktid alla kriipsutada, leida tekstile või selle osadele pealkirjad, teha teksti põhjal joonised, graafikud ja diagrammid, täiendada neid või värvida, täita tabelid jms. Loetletud võtted ei sobi aga kokku fondeeritud õpikute kasutamiseeskirjadega. Väljapääsu saaksid pakkuda jällegi töövihikud. Töövihikutesse sobiksid ka ülesanded teatmeteoste ja õpiku sisunäitaja kasutamise õpetamiseks.

Kõik nimetatud võtted aitavad õpilasel tekstist olulist informatsiooni eraldada, seda õigesti mõista ja vajadusel meelde jätta. Katsetused 4. klassis näitasid, et õppetekstiga töötamise õpetamisel tuleb olla kannatlik, sest suur osa õpilastest piirub ühekordse lugemisega. Loobuti materjali sorteerimisest tähtsuse järgi, allakriipsutamistest, kuigi töökorraldus seda nõudis. Nagu võib arvata, suutsid tööülesande täita ainult need, kes ei piirdunud ühekordse pealiskaudse lugemisega.

Õppeteksti lugemine ja sellest olulise informatsiooni eraldamine on sisuliselt iseseisva töö oskused. Nende tähtsuse rõhutamiseks kirjeldati neid eespool pikemalt. Iseseisva töö oskuste alla kuulub veel hulk spetsiifilisi oskusi. Üheks selliseks on erinevate töökorraldustega tutvumine ja nende täitma õppimine. Meenutagem eespool kirjeldatud töökorraldust: «Vali tehte õige kirjapanek...» ja tulemusi. Õpilaste oskus täita erinevaid töökorraldusi jääb välja arendamata, kui tund-tunnilt saadakse töökorraldusi: «Arvuta kassa kaal», «Leia harjutusest nimisõnad». Ühekülgus on viinud selleni, et töökorraldusele «Arvuta avaldise väärtus ja leia, milliste naturaalarvudega see väärtus jagub», jätvad sageli vastamata ka tugevamad õpilased, kuigi mõlemat osa suudaksid eraldi edukalt lahendada. Töökorralduste mõistmise õpetamist tuleks alustada lihtsatest, nagu «Täida lüngad», «Kanna joonisele», «Vali õige tehete järjekord», «Kriipsuta alla», «Loe õpikust esimene lõik», «Värvi nelinurgad» jne. Aja jookkul töökorraldused muutuvad vähem detailseteks ja sisukamateks.

Töökorralduste mõistmine ja nende täpne täitmine loob soodsa pinna edaspidiseks iseseisvaks tööks tööjuhendite abil — on ju tööjuhend teatud töökorralduste süsteem. Samas arvestagem, et üksikelementide (töökorralduste) õpetamine ei tarvitse anda piisavalt oskusi tööks tervikuga (tööjuhendiga), järgnema

peaks tööjuhendiga töötamiseks vajalike võtete õpetamine. Seda võib realiseerida mitmeti: 1) kollektiivne töö õppetekstiga õpetaja jaoks koostatud tööjuhendite abil; 2) kollektiivne töö õpilaste jaoks koostatud tööjuhendite abil; 3) ülesannete lahendamine või praktiliste tööde tegemine lihtsate lüktööjuhendite abil. Õpetaja jaoks mõeldud tööjuhenditel on tegelikult kaks funktsiooni — nad aitavad õpetajat teksti lugema õpetamisel ja annavad õpilastele esimese kogemuse tööjuhendi asjalikust stiilist. Näitena toome mõne töökorralduse sellisest tööjuhendist: «1) Lugege õpikust kolm esimest lauset. 2) Jutustage oma sõnadega, millest le lugesite. 3) Tooge näide. 4) Lugege esimene lõik lõpuni . . .». Tööjuhend ülesande lahendamiseks võib olla näiteks järgmine: «1) Jaotan joonisel ringi kaheks võrdseks osaks. 2) Värvin ühe osa punaseks. 3) Värvitud on . . . kahendik ringist. 4) Värvimata on ringist.». Et iseseisvad tööd on sageli seostatud õpilaste praktilise tegevusega (mõõtmine, värvimine, lõikamine), siis on vajalik õpetada ka praktilise töö võtteid. Erilist tähelepanu tuleb sejuures pöörata õigete mõõtmisvõtete arendamisele.

Veel mõnest õpioskusest

Lõpetuseks puudutagem põgusalt veel mõnda õpioskust, mille puudumist või vähest valdamist kogeme iga päev. Esimesena nimetagem kuulamisoskust. Seejuures ärgem päris samastagem kuulamisoskuse puudumist ja distsiplineerimatust. Õpilane võib istuda tunnis kui talleke, kuid kõik läheb tal «kõrvust mööda». Olgem ausad, kuulamisoskusega pole kõik korras ka õpetajatel. Tehkem siis kõigepealt endale selgeks, kuidas tuleb end kuulamiseks häälestada ja mis kindlustab õige kuulamise ning õpetagem seda ka õpilastele.

Iga eespool kirjeldatud õpioskus on suuremal või vähemal määral seotud õpilase mõtlemise arendamisega, kuid nimetagem siiski ka eraldi mõtlemisoskuse vajadust. Puudujääke õpilaste mõtlemises näitavad vastused: «— 2,5s oinas kaalus 48 kg», «Inimese tähtsaim hingamiselund on magu». Sobivad tööülesanded õpilastele, õpetaja näidislahendused, aga muidugi ka õpetaja igapäevane esinemine tunnis võimaldavad arendada mõtlemise loogilisust, täpsust ja kriitilisust ning järelduste tegemise oskust. Nii mõnedki mõtlemise puudused jääksid vormistamata «avastuse-na», kui õpilased valdaksid paremini enesekontrolli võtteid. Kõrvuti ainele spetsiifiliste kontrollimisvõtetega peaks igas õpilases (algklassidest peale) juurduma harjumus tulemust hinnata — on see tõepärane või mitte.

Viimasena nimetagem oskust, mis oma tähtsuselt siiski viimane pole. See on töö vormistamise oskus. Selle oskuse õpetamisele pööratakse ilmselt tähelepanu, kuid midagi jääb

siiski puudu. Nii võib ühe õpilase vihikust leida ülesande lahenduse, mis meenutab Maja-kovski treppvärssi, teise vihikus pole tühjaks jäänud ühtegi ruutu ja kirjaneku dešifreerimine osutub õpilasele endalegi probleemiks, kolmanda vihikus jääb oluline õppematerjal esile toomata jne.

Vaevalt käesolev artikkel suudab rahuldada nõudlikku lugejat, ega artikli autorigi valda kõiki õpioskusi. Jääb loota, et lugeja ei pea paljuks oma teadmisi ja kogemusi ühe või teise õpioskuse kujundamise alal jagada teistega.

Kirjandus

1. Babanski J. Õppeprotsessi optimeerimine. Tallinn, 1984.
2. Erdesz E. ja Kovács V. Matemaatikamunkalapok. Altalános iskola. 3. osztály. Budapest, 1983.
3. Käis J. Isetegevus ja individuaalne tööviis. Võru, 1935.
4. Nurk E. Matemaatika töövihik IV klassile. Tallinn, 1985.
5. Tsetlin V. Õpilaste edutus ning selle vältimine. Tallinn, 1980.
6. Абрамова В. А. Метод работы с книгой при обучении математике. — Математика в школе, 1981, № 3, с 28—32.
7. Фридман Л. М. Учитесь учиться математике. Москва, 1985.
8. Концевая Л. А. Учебник в руках школьника. Москва, 1975.
9. Якиманская И. С. Развивающее обучение. Москва, 1979.

MEILT JA MUJALT

■ Leningradis oli üleliiduline koolimuseumi «Noor Kaardivägi» esindajate VIII kokkutulek. Külalislahked peremehed olid seekord 49. internaatkooli õpilased, kes on aastaid kogunud teavet krasnodonlaste kangelaste kohta.

Kokkutulekule oli saabunud õpilasi 39 liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide linnast, kus on olemas muuseum, mis teeb patriotilist kasvatustööd Krasnodoni kangelaste eeskujuläbi. Kokkutuleku 5 päeva vältel vahetati muuseumitöö kogemusi: kuidas otstarbekamalt eksponeerida süstematiseerida, arvele võtta ja säilitada, kuidas paremini juhtida ekskursioone jm.

Kokkutulekul osalesid ka põrandaaluse komsomoliorganisatsiooni «Noor Kaardivägi» staabi liikmed V. Levašov, O. Lvantsova, aga samuti Viktor Tretjakovi vend Vladimir Jossifovič, Ivan Zemnuhovi õde Niina Aleksandrovna ja Krasnodoni kirjanik V. Vassiljev — mitme legendaarsetest kangelastest kirjutatud teose autor.

Ajakirjast «Narodnoje Obrazovanie»

KOOLIEELNE KASVATUS

Sõimeealine laps ja perekond

TIIU MERILOO,
TPeDI koolieelse kasvatuse kateedri
dotsent, meditsiinikandidaat

Lapse vaimsele ja kehalisele arengule, samuti sotsiaalsele küpsemisele avaldab kõge otsesemat mõju tema oma perekond (9). Perekond määrab, missuguseks laps kujuneb, kuidas ta suhtub ümbritsevasse ja ümbritsetajatesse. Mida noorem on laps, seda enam on tema kujunemine mõjutatav nii heas kui halvast suunas.

Eriinternaatkoolide õpilaste ja alaealiste asjade komisjonides arvel olevate laste uurimisel on selgunud, et sageli on vanemad lastesse juba nende varases eas hoolimatult ja halvasti suhtunud, kuid ilmsiks on see tulnud palju hiljem, alles koolieas. Nende laste ümberkasvatamine on vaerikas ja mitte alati edukas. On tõenäoline, et perekondade ebasoodsate mõjude varasem avastamine võimaldaks paljusid halbu tagajärgi ära hoida.

Koolieelsete lasteasutuste kasvandike uurimisel tuli ilmsiks, et üsna sageli esineb laste arengut häirivat kodust kasvukeskkonda ja küllalt palju ka mitmesuguseid kõrvalekaldu mis arengus ja käitumises, mis on iseloomulik hoolimatult ja halvasti koheldud lastele. Need tulemused suunasid mõttele, et lapse arengule ebasoodsalt mõjuvaid perekondi tuleks avastada veelgi varem, siis kui lapsed on sõimeeas.

Neid lapsi, kellest vanemad ei ole hoolinud ja keda on halvasti koheldud, on süstemaatiliselt uuritud juba paarikümne aasta vältel. On kindlaks tehtud, et kõigis valdkondades, mis lapsel kiiresti arenevad, võivad sel puhul tekkida normist kõrvalekalded. Iseloomulikumat nendest on mahajäämus vaimses, kehalises, emotsionaalses, motoorses ja sotsiaalses arengus, mitmesugused käitumishäired, närvilisus jms (1; 4; 5). Uuringud on esile toonud

hulga nende laste perekondadele iseloomulikke jooni. Sageli koheldakse lapsi halvasti mittetäielikes või paljulapselistes perekondades, vanemate alkoholismi puhul või väga erinevatel põhjustel tekkinud vanemate stressiseisundite korral (6; 7; 8).

Andmed perioodikaväljaannetes osutavad vajadusele põhjalikumalt uurida laste arengu- ja käitumishäireid seoses perekondliku kasvukeskkonnaga. Viimastel aastatel on järjest rohkem ilmsiks tulnud juhte, kus perekonnad, eeskätt lapse edasise käekäigu huvides, vajaksid kõrvalabi (2; 3).

Et sõimeealiste laste hulgas on neid, keda hoolimatult ja halvasti koheldud, oletasime, et lastel peaks ilmneka ka halva kohtlemise tagajärgi ja näha olema last halvasti kohtlevatele perekondadele iseloomulikke jooni.

Saamaks selgust, kas sõimeealised lapsed ja nende perekonnad vajavad perekonnasuhete pahupoole laiemat ja põhjalikumat uurimist, võtsime ülesande kindlaks teha,

□ kui sageli esineb sõimeelaste arengu, käitumise jm hälbaid, mis võivad tuleneda halvast kohtlemisest,

□ kui sageli leidub perekondi, kus kasvukeskkond võib lapse arengule ebasoodsat mõju avaldada.

Andmeid kogusime sõimekasvatavate küsitlemisega. Sellise meetodikaga korraldatud uuring saab anda vaid suunava ülevaate olukorrast ning tõendada edaspidise uurimise vajalikkust.

Andmed laste ja nende vanemate kohta saime 11 rühmakasvatajalt, kelle tööstaaž ulatus 1 aastast kuni 10 aastani (keskmiselt 4,5 aastat). Uuritavatest rühmadest 4 olid linnadest, 7 rajoonidest. 9 rühma (208 last) olid päevased, 2 rühma (38 last) ööpäevased. Kokku oli uurimise all 246 last vanuses 1 aasta kuni 3 aastat 6 kuud.

Meie poolt uuritud häiretest esines arengus mahajäämust 20 lapsel 246st, s. o 9,8 %.

Kõige sagedamini märgiti mahajäämust kõne arengus — 18 lapsel (7,3 % uuritavatel), motoorikas oli mahajäämus märgata 9 lapsel (3,6 %). Neist viiel (24) esines üheaegselt mahajäämus nii kõnes kui motoorikas. 2 last olid debiilsed, kuid käisid üldrühmas, sest erirühmi polnud.

Käitumishäireid esines ligikaudu samasuguse sagedusega 23 lapsel (9,3 %). Neist 13 (5,3 % uuritavatest) olid agressiivsed, 9 (3,6 %) endassetõmbunud. Viimastest kaks muutusid elavamaks ja rõõmsamaks ema ilmunisel. Üks laps (2—3aastaste rühmas) koogas ja tal esines hospitalism.

Närvilisust märgiti 13 lapsel (5,3 %), küüsi näris 5 last (2 %).

Meie uurimus annab vastuse küsimusele, kui sageli esineb kasvatavate arvates üht või teist kõrvalekaldu mist uuritava kontingendi hulgas, kuid ei võimalda kindlaks teha, kuidas need nähud iga üksiku lapse juures kombineeruvad.

Eeltoodud andmete põhjal võib öelda, et meie uuritud hälbeid esines vähemalt 1/10 lastest (9,8 % — arengus mahajäänud lapsed). Võib aga arvata, et tegelikult on nende esinemise sagedus suurem, juba sellepärast, et esitasime küsimused vaid mõne üksiku kõrvalekalde kohta. Arvesse tuleb võtta ka seda, et arengu mahajäämus on märgitud kasvatajate arvamuse põhjal, mille aluseks on kasvatajate isiklikud kogemused ja võrdlus teiste lastega, mitte aga testid või muud uuringud, mis võimaldaksid laste arengutaset täpsemini diferentseerida. Sellepärast võib oletada, et arengus mahajäämust on nimetatud kõigil juhtudel, kui see oli ilmne. Tõenäoliselt on piirsituatsioonid märkimata jäänud. Iga üksiku lapse uurimine tooks ilmselt esile ka neid, kellel ei ole märgata arengu mahajäämust, kuid kellel esinevad kas käitumishäired või muud kõrvalekalded. Seega oleks uuritud laste hulgas hälvetega lapsed kindlasti rohkem kui 1/10 (võimalik, et ca 15 % või veelgi enam).

Nii suur hulk hälbeid laste arengus lubas oletada, et perekondade uurimine peaks esile tooma lapse arenguks ebasoodsaid perekondlike tegureid ning samuti vanemate halba ja hoolimatut suhtumist oma lastesse.

Andmed perekondade kohta näitasid, et mittetäielikke perekondi oli 34 (13,8 % uuritavatest): lahutatud ema juures kasvas 21 last (8,5 %), vallaslapse oli 11 (4,5 %); kahte last kasvatas isa üks. Paljulapselistes perekondades kasvas 9 last (3,7 % uuritavatest). Konkreetseid perekondi tundmata ei ole alust väita, et need mittetäielikud ja paljulapselised perekonnad avaldavad lapse arenemisele ja kujunemisele ebasoodsat mõju, kuid kirjanduse andmeid silmas pidades vajaksid need pered kindlasti suuremat tähelepanu.

Alkoholi kuritarvitamist märgiti 11 lapse perekonnas (4,5 % uuritud lastest). Kõigi 11 lapse isad olid alkoholi kuritarvitajad, mitmel lapsel olid alkohoolikud nii ema kui ka isa. Lisaks neile olid alkoholipruukijatena nimetatud veel 7 lapse vanemad (seega 11+7=18, s. o 7,3 % kõigist uuritavatest). Arvame, et neid lapsi, kes kodus vanemate purjutamisega kokku puutuvad, on tegelikult rohkem. Seda arvamust toetavad arvukad kirjutised alkoholi tarvitamise kohta.

Vanemate suhtumist lapsesse iseloomustavad paljud asjaolud. Meie esitasime mõned küsimused, mis meie arvates näitavad vanemate hoolimatust lapse suhtes ja millele lootisime kaudsel küsitlusel usaldatava vastuse saada.

Selgus, et laste arv, keda vanemad oma puhkuse ajaks lastesõime jätavad, on üsna suur — 27 last (10,8 %). Võimalik, et mõnel juhul on lapse jätmine lasteasutusse vajalik, kuid valdavalt on kasvatajad arvamusel, et vanemad jätavad lapse lasteasutusse oma isikliku mugavuse pärast. Sellest võib teha järelduse, et vanemad ei tunne lapse järele puu-

dust ega soovi temaga tegelda. Kasinate perekondlike kontaktide korral varases lapseas on ootuspärane, et juba koolimineku ajaks on lapse suhted vanematega üsna kaugeks muutunud.

Kodust hooldust pidasid kasvatajad ebarahuldavaks 9 lapse (3,7 %) perekonnas. Nendes peredes jättis soovida laste endi ja nende riiete puhtus, vanemad ei tegelnud lastega küllaldaselt, laps toodi haigena lasteasutusse, alkohoolikust isa kippus kodus skandaalitsema jne. Näib, et kasvatajad on koduse hooliduse hindamisel peamiselt puhtust silmas pidades (seda on lapse järgi kerge hinnata), kuid mõnevõrra vähem arvestanud lapsega tegelemist. Vastuste põhjal tekkis mitmel puhul mõte, et söimerühmade kasvatajad ei tunne laste koduseid olusid.

Esitasime küsimuse, kas rühmas leidub lapsi, kellesse suhtutakse halvemini kui perekonna teistesse lastesse. Selgus, et niisuguseid lapsi oli kolm: ühel juhul isa vihkas last, kes «ei olnud tema nägu», teisel juhul oli tegemist 3aastase lapsega, keda halvustati ja häbistati tema rumaluse pärast ja keda sageli karmilt karistati; kolmanda lapse puhul ei olnud olukorda täpsemalt iseloomustatud. Kolm kasvatajat olid üldse jätnud sellele küsimusele vastamata. Nendes kolmes rühmas käis aga 75 last. Ka muus osas pinnapealsed vastused lubasid arvata, et need kasvatajad ei tundnud laste kodust olukorda.

Kehalise vägivalda rakendamist laste kallal oli mainitud kahe lapse (0,8 %) puhul. Need olid samad lapsed, kellesse perekonnas suhtuti halvemini kui teistesse lastesse. Uuringud lubavad arvata, et niisuguseid lapsi on tegelikult rohkem. On kindlaks tehtud, et vägivalda all kannatavad kõige sagedamini alla 3aastased lapsed ja kui ei ole tegemist just igapäevase nähtavate jälgedega, jäävad need juhud sageli avastamata (4; 7). Pisisümptomaatika ja kaudsete tunnuste põhjal oskab neid juhte kahtlustada ja avastada ainult treenitud silm.

Tundsiime huvi ka laste alatoitluse vastu, sest paljude alatoitlust esilekutsuvate põhjuste hulgas tuleb arvesse võtta ka ema oskamatus või tahtmatust last õigesti toita (8; 10). Alatoitlust oli nimetatud vaid ühe lapse puhul. Võib arvata, et sellel juhul oli tegemist ilmse toitumuse languse ja kaaludefitsiidiga. Kui laste kaalu oleks hinnatud kaalutabelite abil, oleks mõõdukat kaaludefitsiiti vahest sagedamini ette tulnud.

Perekondade uurimisel saime andmed iga üksiku meid huvitava küsimuse kohta kogu uuritava kontingendi hulgas, kuid ei saanud ülevaadet lapse arengut ebasoodsalt mõjutavate perekondlike tegurite kombineerimise kohta ühes perekonnas. Oma andmete põhjal võime teha järelduse, et perekondade hulk, kelle puhul võib oletada lapse jaoks sobimatut kasvukeskkonda ja kes seetõttu põhjalikumalt uurimist vajaksid, on vähemalt 1/10 uurita-

vatest perekondadest (10,8 % peresid, kus söimelaps jäeti vanemate puhkuse ajaks lasteasutusse). Kui nendele lisaks arvata osa mitteäielikest ja paljulapselistest perekondadest, samuti need, kus kuritarvitatakse alkoholi, kus laste kallal tarvitatakse kehalist vägivalda, tõuseb nn riskiperede hulk suuremaks. Selliste perede rohkemat olemasolu lubavad oletada teadusuuringud, millest on selgunud, et laste halb kohtlemine on enne ilmsikstulekut mõnikord kestnud aastaid.

Meie uurimus näitas, et söimeealistel lastel esinevad käitumishäired, närvilisus, mahajäämus mitmes arengusfääris (kõne, motoorika jt). Nende häirete põhjuste kohta ei saa selgust. Osa neist on kahtlemata tingitud laste tervisehäiretest, osa sellest, et nii väiksele lapsele ei ole meeltemööda kodu vahetamine söimekeskkonna vastu ja kahtlemata on osa neist hälvetest tekkinud sobimatu kasvukeskkonna ja halva kohtlemise tõttu perekonnas. Perekondade uurimine näitas, et lapse arenguks ebasoodsat kasvukeskkonda esineb arvestatavalt sageli. Saadud andmete põhjal kujunes veendumus, et söimelaps ja tema perekond vajavad põhjalikumat uurimist. Lastel esinevate hälvete põhjuslike seoste kindlakstegemiseks on edaspidi vaja uurida lastel esinevaid häireid samal ajal nende tervisliku seisundi ja perekondlike tingimustega. Nn riskiperekondade varane väljaselgitamine annaks nii kasvatajatele kui ka lastekaitseinspektoritele paremaid võimalusi laste normaalse arengu huvides samme astuda.

Kirjandus

1. Blager F. B. The Effect of Intervention on the Speech and Language of Abused Children. — In: The Abused Child in the Family and in the Community/Ed. by C. H. Kempe, A. W. Franklin a. C. Cooper. Pergamon Press, 1980, p. 991—996.
2. Drikk I. Kaitske meid... — Edasi, 1982, 20. jaan.
3. Kadastik M. Lapse surmas süüdi. — Edasi, 1981, 3. sept.
4. Kempe C. H. Child Abuse — The Pediatrician's Role in Child Advocacy and Preventive Pediatrics. — American Journal of Diseases of Children, Vol 132, N3, March 1978, p. 255—260.
5. McCarthy D. Recognition of Signs of Emotional Deprivation: a Form of Child Abuse — In: The Abused Child in the Family and in the Community/Ed. by C. H. Kempe, A. W. Franklin a. C. Cooper. Pergamon Press, 1980, p. 423—428.
6. Martin H. P. Child Abuse and Child Development. In: The Abused Child in the Family and in the Community/Ed. by C. H. Kempe, A. W. Franklin a. C. Cooper. Pergamon Press, 1980, p. 415—421.
7. McNeese M. C., Hebel J. R. The Abused Child. A Clinical Approach to Identification and Management. Clinical Symposia, CIBA, Vol 29, N5, 1977.
8. Müller G. Zur Problematik der Kindesmisshandlung aus pädiatrischer Sicht. — Kinderärztl. Prax., 1976, 44, N3, S. 124—129.
9. Ohlsson A. Non-Organic Failure to Thrive. — In: The Abused Child in the Family and in the Community/Ed. by C. H. Kempe, A. W. Franklin a. C. Cooper. Pergamon Press, 1980, p. 449—459.

KOOLIMUUSIKA NR. 11

Millist teed edasi minna?

UNO UIGA,
Tartu 7. keskkooli muusikaosakonna juhataja, Eesti NSV teeneline kunstitegelane

Lähtudes NLKP Keskkomitee otsusest koolireformi kohta, seab alanud õppeaasta üldhariduskooli ette mitmeid uusi ja kiirendatud nõudmisi. Üks nendest on klassi- ja kooliläise kasvatustöö elavdamine. Seega seisavad uued aktiviseerivad ja süvendatud ülesanded ka meie koori- ja orkestrijuhtidest muusikaõpetajate ees. See lai tööpõld vajab arendamist nii massilisuse kui ka meisterlikkuse suunas. Meie päevil on eriti kasvanud meisterlikkuse nõudmised. Ei taheta enam kooliseinte vahel ega väljaspoolgi kuulata kesist koorilaulu, orkestrimängu, lõpuni viimistlemata taidlust. See pärast on väga vaja igas laste- ja noortekollektiivis tõsta töö teadlikkust ja intensiivsust, nii et oleks tagatud vanusekohane ja koolivõimalustele vastav kunstitase. Seejuures ei tohi hetkekski tagaplaanile jätta ka massilisust. Ainult hulkadest võrsuvad talendid ja eduakalt tegutsevad tippkollektiivid. Mida rohkem koolis laudatakse või pille mängitakse, seda kergem on talente avastada. Viimaseid on aga väga tõrvis. On ju ikka tipud need, kes kunstilatti aitavad nõudluse tasemel hoida ja seda üha kõrgemale tõsta.

Teoreetiliselt paistab see üpris lihtne olevat, kuid praktikast teame, et kõik ei laabu iseenesest. Sageli ei küüni kollektiivid koolis nõuete

tasemele, mõned koolivälisedki kiratsevad. Nõrk on sild kooli ja koolivälise õppesüsteemi vahel, nad ei taha kuidagi haakuda. Kool ei tunne huvi tema seinaga taga tegutseva kultuuriasutuse vastu ja see ei pääse kuidagi ligi koolile. Vähenen on tihti ka lastevanemate osa. Ja tulemused ongi kesised.

Et õpilaste esteetiline harimine kooli-, kultuuriasutuse ja lastevanemate koostöös siiski võimalik on ja isegi väga heade tulemustega, näitas veenvalt suvel Tartus asetleidnud kolmas poistekooride laulupidu. Selles oli omajagu massilisust ja meisterlikkust. Kogesime paljus, missuguste töövormide ja vahenditega kusagil töötatakse, missuguste tulemusteni nende kaudu jõutakse, kuidas õpilasi kasvatatakse selle sõna kõige laiemas mõistes.

Poistelaulupeo eesmärk meie traditsiooniliste laulupidude kõrval oli mitmeti eripärane. Eelkõige oli see sügavuti internatsionaalne. Osalesid ju kui võrdne võrdsega 6 vennisvabariigi poistekooreid, esitati nende kõigi kooriklassikat, nõukogude ja rahvalaule algkeeles. 3000 poisi ühendkooris laulsid kõrvuti eesti, vene, ukraina, valgevene, läti ja leedu lapsed. Et vennisvabariigid saatsid Tartusse ainult oma parimad kontsertkooreid, siis oli nii suure ühendkoori kui vennisrahvaste ühendkooride kõla ühtlane ja hea. Repertuaar seega meie laulupidude harjumustavast keerukam, huvitavam. Nii oli Tartus Tähtvere laululava täis ilusat ühendkoorilaulu ja lauluväljaku täis kuulajaid ülimalt tänuilikut.

Poistekooride laulupeole lisasid eripära proovipäevade õhtutel TRÜ aulais asetleidnud külaliskooride kontserdid. Iga koor sai esinemisega kuni 30 minutit ja võis kava valida oma tahtmist mööda. Õhtud TRÜ aulais kujunesid südamlikuks sõpruskooride festivaliks, kust osa saadi Nõukogudemaa nimekate tippkooride hetkeloomest, käibelolevast repertuaariparemkust, vennisrahvaste poistekoorilaulu mainest, interpretatsioonikunstist ja paljust muust. Oli võimalus kuulata, arutleda, võrrelda. Ametlikku festivalistatuuti me välja ei kuulutanud, auhinnalisi kohti ei jaganud, sest tegu oli ikkagi laulupeoga. Kooride võistlus laureaadi tiitlile oleks tunduvat häirinud päevaseid laulupeoproove, seega kahjustanud laulupeokontserdi kunstisaset.

Neil päevil kõlas vennisrahvaste koorilaul ka Tartu väljakuil, parkides, linnalähistes pioneerilaagrites. Esinesid need koorid, kes TRÜ aulais ei mahtunud. Tartu linn oli sõna otsest mõttes ilusat paljumeelset poistelaulu täis.

Seekord püüdisime ka noorte puhkpilliorkestrite mainet laulupeokontserdil tõsta ja arvan, et see õnnestus. Nimelt võttis laulupeo avatsermooniast osa ühendpuhkpilliorkester, kes süüdatud laulupeotuld tervitas P. Raiki palaga «Helge hommik».

Peol osales 11 nimekat meeskoori meie vabariigi eri paigust. Lauldi koos poistega ja iseseisvalt. A. Kunileidi (L. Koidula) lauluga «Sind surmani» meenutati esimest üldlaulu-

pidu Tartus, samuti luuletaja 100. surma-aastapäeva. J. Simmi (G. Suits) «Oma saar» kõlas meenutamaks helilooja 100. sünniaastapäeva. Üritasime laulupeo lavastust muuta värvikamaks, kooride liikumist ja laulude esitust väljenduslikumaks. Selleks oli Heiki Unt punased linikud laulu saatteks liikuma pannud ja Henn Tiivel poiste rahvatantsu lavale toonud.

Ka laulupeo üldjuhtide pere oli internatsionaalne. Eri rahvustest ühendkoori juhatasid meie vabariigi poistekooride patroonide (ENSV rahvakunstnik Venno Laul, ENSV teeneline kunstitegelane Uno Uiga) kõrval Vene NFSV rahvakunstnik Lev Sivuhhin, Leedu NSV teeneline kunstnik Vytautas Miškinis, Läti NSV teeneline kunstitegelane Janis Erenštreits ja Ukraina NSV teeneline kultuuritöötaja Nikolai Katsal. Ajujuhtidena kaunistasid pidu NSV Liidu rahvakunstnik Gustav Ernesaks ja ENSV rahvakunstnik Richard Riitsing.

Internatsionaalne oli ka laulupeo kava. Eks ole meil ju varemgi laulupidudel vennisrahvaste laule lauldud ja mõnda neist algkeeleki, kuid seekord lisas rahvuseripära neile veel see, et esitajad ise samast rahvusest ja üldjuhtki omalt maalt. Just nii sai laulude hinge kõige siiramalt ja väljendusrikkamalt avada. Harva kuuldava väljenduslikkusega kõlasid üle lauluväljaku vene rahvalaulud «Ilm-ilmake», «Kündis Zahhar põldu», ukraina rahvalaulud «Oi, minu maa», «Seal, mäe taga», «Dudarik», läti rahvalaulud «Mu lemmikhoobu», «Põllul öitseb tammeke» ja leedu rahvalaul «Ma nägin, kuulsin». Meeldiv oli tödeda, et ka eestikeelsete laulude esitusega (M. Lüdigi «Koit», G. Ernesaksa «Mu isamaa on minu arm» ja Eesti NSV hümn) tulid vennisrahvad kenasti toime. Kavas oli veel nõukogude autorite nüüdisloomingut. Tõeliseks rahvaste sõpruse ja rahubuketiks kujunes aga ülipopulaarne A. Ostrovski—L. Ošanini «Olgu jääv meile päike» esitus. Selle salmid kõlasid seekord eesti ja valgevene keeles, refrääni aga laulis igaüks oma emakeeles. Nii sai iga mees laulda rahust ja sõprusest täie rinna ja rõõmuga.

Senisest kindlamalt esinesid eesti poistekooreid ja noorte puhkpilliorkestrid. Oli head tooniandmist, kooslaulu ja -mängu. Kuigi meie koolide kõik koorid ei olnud suutelised ühendkoori kava miinimumi tervikuna omandama, ei kahjustanud see ühendkoori löögijõudu. Poisid siiski nägid, kuulsid, said edasiseks innustust. Peokava tervikuna oli täismööduline ja selle ettekanne nii kunstiliselt kui lavastuselt õnnestus.

Sellise tugeva kunstilise ja emotsionaalse laengu tagas laulupeole ja TRÜ aulais kontsertidele kooride hea ettevalmistus. See ei seisnud mitte ainult üheks peoks valmistumises, vaid tegu oli hoopis staažikate, pidevalt töötavate kontsertkooridega. Väga eredalt esinesid TRÜ aulais seekord Vilniuse ja Lvovi poistekoor. Tugev kava, viimistletud ja hästi

valitsetud vokaal, laitmatu kooslaul ja kunstiline interpretatsioon olid näitajad, mis need kaks koori eriti esile tõid. Vilniuse Haridustöötajate Maja poiste- ja noortekoor «Ažuoliukas» on komsomolipreemia laureaat, Leedu NSV teeneline koor, meil ammu tuntud kontsertesinemiste, heliplaatide jm kaudu. Seekord esitati Leedu NSV teenelise kunstniku Vytautas Miškinise juhatusel W. A. Mozarti «Kroonimise missa» C duur. Juba sellise maailmaklassikast 6osalise suurvormi kavvavõtmine kõneleb ise enda eest.

Väga tugeva mulje jättis ka Lvovi Õpetajate Maja poiste- ja noortekoor «Dudarik» Ukrainas NSV teenelise kultuuritöötaja Nikolai Katsali juhatusel. See koor on eelmisest poistekooride laulupeost, s. o viimase 5 aasta jooksul teinud kvalitatiiivse hüppe. Koori kõla on mahlakatest bassidest eredate sopraniteni igas registris ühtlaselt laulev ja dünaamikas vahelduv. Koor valdab laitmatult ukraina rahvamuusika värvirikust ja interpretatsioonitava. Veenvalt kõlasid selle koori esituses M. Berezovski 3osaline koorikantaat nr 18, N. Leontovitši, S. Tanejevi jt helitööd.

Suure kontserditraditsiooni ja tugeva repertuaarihõivega olid ka komsomolipreemia laureaat Gorki poiste koorikapell Vene NFSV rahvakunstniku Lev Sivuhhini juhatusel ja Moskva poiste koorikapell Ninel Kamburgi juhatusel. Nende esitus oli hästi viimistletud, intonatsioonikindel, dramaatiline, rahvuskoloriiti peegeldav, vene põlist koorilaulumaneeri matkiv. Oli veel ridamisi koore, keda võiks meenutada heas mõttes: Riia, Bresti, Kaunase, Klaipeda, Vitebski, Novosibirski . . .

Loomulikult kuulati ka Tallinna kooride esinemist suure huviga. Igal neist oli oma nägu, oma võlu. Hetkel on oluline just see, millist teed mööda selliste tulemusteni kusagil jõutakse, kuidas käib kodune töö, kui palju aitavad koduseinad.

Nähtub, et vennasrahvaste poistekooride töö tagamaad on piisavalt laiahaardelised, paljuski omanäolised ja erinevalt kohalikele võimalustele toetuvad. Tartu peol osalenud poistekoorid Läti NSVst kuuluvad kõik muusikakoolide juurde. Poistekoor E. Darzini nim Riia Eriinternaatkoolist, J. Medini nim Riia Muusikakoolist, J. Ozolini nim Jelgava Muusikakoolist, J. Ivanovski nim Rēzekne Muusikakoolist ja puhkpilliorkester Sigulda Lastemuusikakoolist on lätlastele omase kollektiivtöö meetodi näitaja. Nagu loetelust nähtub, on tegu ainult muusikaõppeasutuste poistekollektiividega. Muusikakooli kooriosakonda ja laulmist kooris, eriti poistekooris, peetakse sealmaal vajalikuks, iseenesestmõistetavaks. Nii liiguvad koorilaul ja muusikaharidus paralleelselt samade seinte vahel ja produtseerivad eelkõige koori kvaliteeti. Kadestamisväärse mängutasemega oli ka Sigulda Lastemuusikakooli puhkpilliorkester, kes muu hulgas oli võimeline isegi lauluväljakul läti ühendkoori saateid mängima. Siit näide, et lastemuusika-

koolis on võimalik ja vaja edukalt individuaalvõimete arendamise kõrval samaväärselt orkestrimuusikat mängida. Läti üldhariduskoolides on ka poistekoore, samuti toimuvad neil vabariiklikud poistekooride laulupäevad.

Eripäraseid vorme koorikultuuri arendamiseks leiame ka leedulaste juures. Populaarne Vilniuse Haridustöötajate Maja poiste- ja noortekoor «Ažuoliukas» töötas viimase ajani stuudiomeetodil. Mõõdunud õppeaastast moodustati koori baasil lastemuusikakool. Nüüdsest on siis kõik rajatud muusikakooli süsteemile. Teine perspektiivikam koor on E. Balise nim Klaipeda Kunstide Kooli poistekoor kooli direktori Albertas Rože juhatusel. Klaipeda Kunstide Kool alustas tänava sügisel oma 6. tööaastat. See on Vilniuse ja Kaunase sama tüüpi koolidest noorim, kuhu on ühendatud muusika ja maalikunst. Vilniuses ja Kaunases lisandub nimetatud erialadele veel ballett. Klaipeda Kunstide Koolil on ilus vajadusi rahuldav koolihoone ja ühiselamu. Koolis õpib praegu 200 õpilast. Perspektiivis areneb kool 11. klassini. Nii et selle kooli ja tema poistekoori paremad päevad on alles ees. Klaipedast oli laulupeol teinegi poistekoor, «Gintarelis» Juozas Kubiliuse juhatusel. Siit näeme meie lõunanaabrite lätlaste ja leedulaste järjekindlat teadlikku ning süsteemikat pürgimist koorilaulu arendamise poole muusika- ja kunstide kooli kaudu. Selline tee kindlustab koorikultuuri arengule professionaalse tagala ja praegustele kooridele ajanõudelise kunstitaseme. Leedu üldhariduskoolides poistekoore ei ole, seda enam vajavad nad arenguteed, mis professionaalilähedasem.

Järjekindlalt püütakse Leedus arendada laulupeoliikumist. Käesoleva aasta mais leidis Klaipedas aset Leedu poistekooride laulupäev, kus osales ka Tartu Poistekoor. Laulupäeva eel esinesid koorid soolokavadega kontserdisaalides. Laulupidu oli Klaipeda uuel laululaval, mis valmis 3 aasta eest. Ehitis on amfiteatri tüüpi akustilise tagaseinaga. Statsionaarne helitehnika võimaldab seal anda mitmesuguseid vabaõhukontserte ja -etendusi.

Muusikakooli juures töötavat poistekoori demonstreeris ka Valgevene Vitebski 33. Muusikakooli koor vabariigi teenelise kultuuritöötaja Juri Grjaznovi juhatusel.

Vene NFSVs on poistelaulu areng koondunud kapellide süsteemi. Nii nimetavad nad poiste laulukoole. Gorki poiste koorikapell (peadirigent Vene NFSV rahvakunstnik Lev Sivuhhin) on riiklikul ülalpidamisel. Moskva koorikapell Ninel Kamburgi juhatusel allub kooriühingule ja töötab lastevanemate kulul. Mõlemad on üldhariduskooli välised õppeasutused. Seega üldaineid õpitakse üldhariduskoolis. Novosibirski Pioneeride Palee poistekoor Vjatšeslav Motšalovi juhatusel töötas seni lastevanemate kulul studio vormis lastemuusikakooli programmi silmas pidades. Edasist õppetööd tahetakse koorikapelli süsteemi viia.

Ka ametiühingute kultuuripaleed on endiselt jäänud poistekooride varjupaigaks. Kaunase «Varpjalis», Bresti «Tšaborok», Tallinna J. Tombi nim Kultuuripalee poistekoor ja noorte puhkpilliorkester esindasid seekordsel poistekooride laulupeol Tartus ametiühinguid. Koolivälistest asutustest viljeldakse poistekoori laulu veel pioneeride paleedes ja pioneerimajades: Novosibirski poistekoor, Tallinna Pioneeride Palee puhkpilliorkester, Tallinna Mererajooni pioneerimaja poistekoor «Cantilena», Võru ja Tartu pioneerimajade poistekoorid. Eeltoodu viitab asjaolule, et poiste kontsertkollektiivide tootmisbaas on üsnagi kirju, nende administratiivalluvused ja võimalused tööks väga erinevad. Põhiline oleneb kaadrist, kuid palju oleneb ka töö korraldusest, majandusbaasist ja üldisest suhtumisest.

Hea näide puhkpillimängijate järelkasvu kindlustamisel oli Tartus Leningradi tehase «Elektrosila» Iljitši-nim kultuurimaja laste puhkpilliorkester. Selle koolipoiste orkestri mängutase Mihhail Gurevitši juhatusel oli nii kontsertesinemistel kui ka marsimängus meisterlik. Selle kultuurimaja noorteorkestri jaoks meie orkestrijuhitidel küll lähemalt tutvust teha.

Vennasrahvaste poistelaulu arengus paistis silma veel see, et on otsustavalt üle mindud klassikalise poistesegakoori tüübile. Moskva, Gorki, Vilniuse, Kaunase, Lvovi koorid laulavad põhiliselt selles koosseisus. Riia, Novosibirsk jt võimaluse korral. Mõnel kooril oma stabiilset noormeeste koosseisu ei ole, kuid püüdlused selles suunas liiguvad. Eks ole meilgi aeg seda kooride komplekteerimise suunda hakata laiemalt propageerima. Repertuaari laiendamise valiku ja suurema tämbrikkuse kõrval on sellel kooritüübil senisest hulga parem koorilauljate järjepidevuse tagamise võimalus. Häälemurdesse minevad poisid ei pea koorist lahkuma jäägitud, vaid saavad mutantidena jõudumööda edasi laulda. Sageli on poisile just häälemurdeaeg see, mis nooruki koorist ära viib ja hiljem ta meestelaulu enam tagasiteed ei leia. Seepärast on meil meeslauljate nappus. Meie lõunanaabrid lätlased ja leedulased on seda juba varem arvestanud ja suutnud tagada isegi meestest koorijuhitide järelkasvu. Tartu poistekooride laulupeol 12 Lätia ja Leedu koorijuhit hulgas oli muide ainult üks naine — Inara Pukite Jelgavast. Neis töövormides ja tulemustes on, mille üle aru pidada, mida endale sobitada, millega senist täiendada.

Töö noortega ja lasteringidega on meilgi klassi- ja koolivälises kasvatuskompleksis tõusuteed läinud. Eesti NSV Haridusministeerium on seda igakülgselt toetanud ja sealse esteetilise kasvatus kasutegurit uue põlvkonna kasvatamisel õigesti tunnetanud. Ometi kurvad kultuurijuhid noorte vähese koorilauluhuvi üle ega ole rahul vanade teenekate kooride vähese järelkasvuga. Julgen siiski väi-

ta, et Eestimaa koolides ja koolivälistes kultuuriasutustes pole veel kunagi nii palju ja nii häid noortekollektiive olnud kui praegu. Ja mitte ainult Tallinnas ja Tartus, vaid ka Viljandis, Pärnus, Võrus ja mujalgi. Nende loetelu oleks ülearune, nad on niigi teada, tunnustatud. Nende esinemisi oodatakse, neid vajatakse kõikjal ja alati. Noored armastavad laulda ja hästi laulda.

Mis puutub aga taidluskooridele järelkasvu tagamisse, siis on see küll käest ära ja süsteemitu, kuid mitte hariduskorralduse süü läbi. Järelkasvust tunneb puudust kultuurisüsteem. Just siin on jäädud kauaks passiivsele ootele. Just siin ei ole suudetud luua järjepidevust generatsioonide sundimatuks ühendamiseks. Nüüdseks on aga generatsioonide vahel niivõrd suurenenud, et kuidagi enam ei taha omavahel haakuda. Üleliigne individuaalsus, egoism, dialektikaseaduste eiramine on teinud oma töö. Lausa kummaline on tõdeda, et meie suurte kultuuriasutuste samade seinte vahel tegutsevad noortekollektiividega kõrvuti staažikad, teenekad taidluskollektiivid ja põevad seejuures noorte järelkasvu puudust.

Millega seletada olukorda näiteks Tartu Noortemajas «Sõprus», kus töötab mitu head noortekoori (lastekoor «Kurekell», koolinoorte segakoor, noorte kammerkoor), kust igal aastal lahkub vilistlastena ellu juba kogemustega lauljaid ja samas üks eesti vanemaid segakoore, teenekas «Vanemuine» viimasel ajal lausa kiratseb uute lauljate, eriti meeste vähese juurdekasvu tõttu. Nii on kehvad lood naiskooriga «Leelo», segakooriga «Heli», J. Simmi nim meeskooriga, veel mitmete teistega, ja mitte ainult Tartus. Miks ei võiks näiteks samas noortemajas avada koorilaulustuudio «Vanemuine» oma mitmes vanusejärgus kontsert- ja ettevalmistuskooridega, kus eesmärgiks oleks laulmine heas auväärses kontsertkooris «Vanemuine»? Mõne kooli või kultuuriasutuse juures võiks töötada Juhan Simmi nimeline poistelaulu stuudio või stuudio «Gaudeamus», Viljandis laulustuudio «Sakala» või «Koit». Kuidas oleks, kui Tallinnas J. Tombi nim Kultuuripalees töötaks Konstantin Türrpu nim poiste laulukool? Selline tugeva sünteesiga mitut generatsiooni ühendav ja haritud lauljaid ettevalmistav õppevorm ei tule muidugi iseenesest. Selleks on tarvis tugevat initsiatiivi, head tahet ja organisatsiooni. Eelkõige peaksid midagi niisugust püsti ajama need koorid, kelle hing hakkab kinni jääma, samuti ka need, kelle pilk on kaugemale küündiv, hilisemaid vajadusi arvestav.

Koorikultuuri arengut pidurdav tundub olevat ka see, et meie teeneka «Ellerheina» kõrvale pole millegipärast ikka veel tekkinud ühtegi temataolist stuudiokoori. Ometi peaks see eeskujul küllalt nakatav ja kõikjal kättesaadav olema. Arvan, et tegu on initsiatiivi puudumise ja liigse rahuloluga. Kas meie koolitaidluse latt ei ole jäänud liiga kauaks pai-

gale ja seega kipub ajast maha jääma? Kas mitte meie koolivälised eliitkoorid ei ole end liiga kaugele ette rebinud? Kas mitte ka meie koolikoorida laulupeo kavad raskusastmelt ei püsi liiga kaua lihtsakoeliste salmilaulude tasemel? Vahest oleme liiga kergekäeliselt rahul, kui pääseme oma kooli kooriga laulupeole? Ei juhtu ka siis midagi, kui mõnest koolist keegi sellisele suurpeole ei pääse. See tähendab aga, et õpilased koolis ei laula ise ega ole harjunud head koorilaulu kuulama. Kui juhtub oma kooli kesine koor esinema, ei kaalu ta millegagi üles õpilaste valduses olevat tehiseviimusi kvaliteeti. Sellest passiivsus ja kõik muu koorilaulust eemalepeletav algabki.

Oleme paljus kasutamata jätnud õpilaste koolivälise muusikaharimise võimalused. Veel kurvem, et ei tee seda alati ka koolis. Ei kasuta jäägitult Haridusministeeriumi kooli valdusse antud süvendatud muusikaklasside võimalusi koorilaulu arendamiseks. Leidub veel lubamatult nõrku koore. On varemgi juttu olnud koolide süvendatud muusikaklasside töö pealiskaudsusest, instrumendiõpetuses orkestrimängu vähesusest, ainevaldkondade ebaproportsioonidest, kaadri ebakompetentsusest jm, kuid mõttevahetusest kaugemale pole jõutud. Mida kauem see nii edasi läheb, seda enam süveneb ajanõuetest mahajäämus. Eriti peaksime hakkama süvaõppega klassides rangemat vahet tegema massilisuse ja meisterlikkuse vahel. Kui massilisuse taotluseks on oma hinnatavat osa etendanud meie üld- ja koolinoorte laulupeod, siis meisterlikkuse avastamine, selle stimuleerimine, innustamine on veel juhuslik ja süsteemitu. Laulupidude eelne kategooriasse laulmine ei ole süvaklasside kooridele piisavalt stimuleeriv ega autoriteetne, ei taga kooride püüdlust ulatuslikuma kontserttegevuse ega laiema repertuaaritaotluse poole. Muusikaklassidele ja koolivälistele kooridele peaksid regulaarselt toimuma eraldi vabariiklikud konkursid, festivalid, võistulaulmised, millega kaasneksid autasud, preemiad ja stiimulid. Muidu jäävad süvaklasside koorid muusikaõpetajast koorijuhi meelevalla alla. Kui ta on erudeeritud ja edasipürgiv, on ka tulemused head; kui ei, on minnalaskmisel roheline tee.

Kas poleks otstarbekas mõnikord korraldada koolinoorte valikkooride laulupäevi, kus oleks tagatud ühendkoori hea kõla ja kus võiks ettekandele tulla ka mõni ulatuslikum kooriteos? See innustaks koore, viiks neid eemale lihtsatest salmilauludest ja suunaks süvamuusikalisele repertuaarile. Ühtlasi tõstaks nii koorijuhi kui laulja vastutust ja aitaks ka lauljaid viia süvamuusika paremale tunnetamisele lauluväljakul. Arvan, et kooride kvaliteedi järjepidev kasv, nõudlikuma repertuaari vajadus ja selle aktiivsem interpreteerimine innustaks ka heliloojaid ajanõudelisema repertuaari loomisele ja kutsuks kõiki heliloojaid koorilaulu looma.

Viimasel ajal on meie vabariigi tippkoorideks kujunenud kõrgkoolide akadeemilised

koorid. Varem see nii ei olnud. Siit jälle järelduskasv! Töölis- ja ametkondlikesse kooridesse on see puudulik või õigemini puudub hoopis. Kõrgkoolide koorid saavad ikka väiksema või suurema vaevaga valida üldhariduskoolidest paremad, heal juhul kas lastemuusikakooli lõpetanu või mõnes laste-, poiste-, noortekooris laulnu. Ka akadeemiline õhkkond kõrgkooli kooris aitab kunstitaotlusi kergemini realiseerida. Kaugeltki ei taha ma väita, et seal kõik iseenesest tuleb. Töö on raske ja nõudlus kõrge, koorijuhi ja juhatuse töö pingeline. Üldjuhul on akadeemilised koorid siiski komplekteeritud ja nende kunstitase ajanõuete tasemel. Mis puutub aga tööliskoorida jt ametkondlike kooride komplekteerimisse ja nende järelduskasvu probleemi, siis kuidas peakski see laabuma, kui kutsekeskkoolides enam üldse ei laulda. Mäletan aegu, kus Tartus oli igal tehnikumil ja kutsekoolil oma koor. Tollasel Instrumentaaltehnikumil oli isegi meeskoor, praegusel meditsiinikoolil korralik naiskoor, kutsekoolidel segakoored. Siis aas koorilaulu harjumustega küps töölisnoor uues töökohas ka koori laulma. Kui koolipingis õpilasena pole lauldud, vaevalt siis tuleb kutsumus töömeheas sellega tegelema hakata. Tundub, et kutseharidussüsteemis praeguste tähtsate uuenduste kõrval oleks ülim aeg ka esteetilise kasvatuse probleemid üle vaadata, neis mõningaid korrektiivse teha. Teadagi ei ela nüüdisajal keegi ainult tööst ja leivast.

Rõõmu teeb, et meie ajakirjandus Tartu poiste suurpeole nii elavalt reageeris, huvitavat infot, intervjuusid, arvamusi ja ettepanekuid asjalikult ja küllaldase põhjalikkusega avaldas. See oli suur abi meie koorikultuuris edasistele ettevõtmistele vennasrahvastega, poistelaulu stimuleerimisele, tulusamate töövõtete propageerimisele ja kontserttegevuse intensiivistamisele. Nende kirjutuste kaudu kanduvad edasiviivad ideed ja mõtted ka teistesse vennasvabariikidesse, ja nii me vastakuti rikastume.

Siiralt rõõmustab, et mitmed kolleegid, haridus- ja kultuuritöötajad, valutades südant koolinoorte esteetilise kasvatuse parandamise pärast, tegid ajakirjanduses asjalikke ettepanekuid poistekoorida laulupeo edasise sisu ja vormi kohta. Neid meie laulupeokomisjon kindlasti analüüsib ja teeb ka vajalikult järeldusi. Mõnest neist põgusalt veel selles kirjutükis.

Kas edaspidi ikka laulupidu või festival? Need koorilaulu edendavad vormid on mõlemad maailma kultuuripildis täie eluõiguse võitnud ja on täisväärsed kultuuri teenivad, seda arendavad üritused. Ometi on neil aga väga erinev spetsiifika. Laulupidu nõuab kooride massilist osavõttu, uute kooride loomist, suurte ühiskoorida esinemist ja tuhandetearvulist vaatajaskonda. Festival seevastu hõlmab enam valikkoore, nende sooloesinemisi ja kontserdisaalidesse mahtuvat publikut. Seega on festivalil laulupeoga võrreldes tunduvalt

peenekoelise koorispetsiifiline kunstikülg, kus esiplaanil kollektiivide konkurss. Laulupeol seevastu kollektiivsel musitseerimisel saadud jõuline, harva kuuldav massikoori kõla oma värvirikka vaatepildiga. Nii on mõlemal omad väärtvõlud. Poistekooride laulupidudel Tartus oleme seni püüdnud neid mõlemaid vorme ühendada ja arvan, et see on mõneti ka õnnestunud.

Laulupeoelised vennasrahvaste, ka meie parimate kooride sooloesinemised TRÜ aulas on tõesti võitnud kolleegide ja kontserdipubliku sügava poolehoidu, kust ilmselt ongi arvamused, kas mitte just seda teed tulevikus minna. Tartu linn on eelkõige ikka laulupidude hääl, mitte hilisema laulupeo traditsiooni algataja. Seetõttu sobib Tartusse paremini eelkõige ikka laulupidu. Seda festivaliga asendada ei ole õige. Festivali aga senisel kujul laulupeo kõrval tuleks vajalikuks pidada. Mis puutub üldse poistekooride ühisesse laulupeosse koos vennasrahvaste kooridega, siis pean seda asendamatuks noorte laululoomingu demonstratsiooniks, rahvaste sõpruse ja rahu pidusteks. Ei saa koolipoistel midagi üllamat ja sõbralikumat olla, kui laulda külg külje kõrval suures ühendkooris vennasrahvaste poistega oma ja teiste rahvaste sütitavat koorimusi. Ei maksaks karta ka mõnda vennasrahva laulu algkeeles laulda. Seda on ju varemgi tehtud ja kui palju veel. On paratamatu, et tuleb laulda keeltes, mida ise ei valda (ladina, saksa, inglise, läti, leedu, armeenia, gruusia...).

Et mõned väikese jõudlusega eesti koolide poistekoorid ei suutnud selleks peoks miinimumkava omandada, ei näita mitte seda, et tulevikus midagi ära jätta, vaid seda, et kodus tõsisemalt tööle hakata ja korraldajatel laulupeole pääsu rangemalt filtreerida. Sellele peole lubasime ju esmakordselt kõik registreerunud koorid nende valmisolekut eelnevalt kontrollimata, neid usaldades. Paistis, et siiski mõned koorijuhid ei olnud küllaldaselt tööd teinud ja töid kaasa isegi 1. ja 2. klassi poisse. Nende koht olgu edasiselt ikka 1—2häälses mudilaskooris. Kas tulevikus mitte eesti koore jälle hakata valikulisel peole kutsuma, nagu mullu, selle üle tasub veel aru pidada. Eks väikekoorid vaja ka virgutamist. Võib-olla repertuaari valikul minna ka üld- ja koolikoorige teed?

Kalendri järgi on see poiste laulupidu alati üld- ja koolinoorte laulupeo vaheaastal. Seega võiks perspektiivis julgelt üldlaulupeo laule kavva jätta, samas ka mõnda eelolevaks koolinoortepeoks planeeritavat proovida. See- ga saaksime mõneti kooride jõuvarusid säästa.

Mis puutub mõõdnud laulupeo suuremasse kasutegurisse ja sellega kaasnevatesse külalis- kooride kontsertidesse, siis TRÜ aula ukсед olid kõigile valla, kaasa arvatud muusikaõpetajad. Tegelikult küll ühtegi metoodikakabinetti ega muud õpetajate täiendusorganisat- siooni, kes oleks sellise üleliiduliselt parimate

poistekooride esinemise põhjal õppe-metoodilise seminari kokku kutsunud, ei olnud. Tartu laulupeokomisjoni ülesanne see ka ei olnud. Kuid kas see ongi peamine? Kas peab alati kampaania korras õpetajaid-koorijuhte kokku ajama, kas muidu ei tuntagi huvi, muidu ei tuldagi? Tartu linna muusikaõpetajate komisjonis ja kooriühingus kindlasti. Kuuldut-nähtut analüüsime. Võib-olla teevad seda ka teiste linnade ja rajoonide sektsioonid. Üldse peaks julgelt selliseid külaliskooride kokkutulekuid analüüsima, arvustama, õpetlikku kõrva taha panema. Neid ju omajagu. Hiljuti oli Valgas esmakordselt meie vabariigi noortekooride festival, Saksa DVst naasis Tallinna Koolinoorte Segakoor, Ungarist TRÜ Akadeemiline Naiskoor, Klaipedast Tartu Poistekoor. Palju muudki huvipakkuvat on aset leidnud, millest õppida, saada teada konkureerivate kooride kunstitaseme hetkeseisu, repertuaari- poliitikat, interpreteerimise tödesid, organiseerimiskogemusi jne. See ongi kõige vajalikum aktuaalne info, mida tuleks kohapeal analüüsida, sobilikku omaks võtta, selle najal edasi minna.

Senisest aktiivsemalt peaksime saatma konkurssidele, festivalidele jt muusikapidustustele ka oma vaatelejad, spetsialiste, kelle kohus oleks oluline talletada ja koduvabariigi muusikaüldsusele edastada. Selline aktiivne suhtlemine aitaks mõndagi meie koorilaulu arengus kiirendada, takistusi ennetada, jalgratta taasleiutamist vältida. Mäletan, kui mulle 20 aastat tagasi Prahast üks nimekas tšehhi koorijuht ütles, et küll tuleb teil ka aeg, kus kesiste kooride esinemistel kontserdisaalid tühjaks jäävad. 60. aastatel jätkus Eestimaal veel publikut igale koorile. Nüüd on meilgi see aeg käes. Oleks tookord seda juttu tõsisemalt võtnud, kultuurivallas ühisrinde loonud, võib-olla oleks nüüd midagi teistsi olnud. Kunstivallas kontakteeruda, infot talletada on väga vaja ja mida laiemalt, seda parem. Kui kunagised koorijuhte üldharivad algõpetuse kursused on oma aja ära elanud ja kõrgharidusega põlvkond peale kasvanud, ei tähenda see veel, et erialaseid kokkutulekuid, sümposioone, konverentse koorijuhtidele enam ei ole vaja. Just tiptasemel neid ongi tarvis. Kui mõndagi ehk asendab täie eluõiguse võitnud muusikaõpetajatest koorijuhtide töö- ja puhkelaager Vigalas, siis see on vaid kord aastas ja sinna kõik aktuaalne tiptasemel lihtsalt ei mahu. On vaja teisi eri tasandil kokkusaamisi. Mitme vennasvabariigi traditsioonilised koorijuhtide «kammertonid» on meile mõneski eeskujuks. Miks likvideerud koorijuhtide tarbeks Rahvaloomingu Metoodikakeskuse kooriosakond või ei tunneta me enam selle funktsioone? Varem oli sellesse majja Estonia piuestee 4 alati asja, nüüd mitte. Kooriühing ei oleks pidanud senist ammust eluõiguse võitnud juhtimisparaati asendama, vaid seda ühiskondlike jõududega, ideedega, metoodikaga täiendama. Mõlema töö oleks siis

spetsiifiline, vahendeid sõbralikult jagav, muusikaõpetajaid-koorijuhte nende õppekasvatustöös komplekselt koordineeriv, abistav.

Poistekooride laulupeo teemal oli kolleegidelt ajakirjanduses ridamisi ka kiitvaid hinnanguid ja arvamusi. Neid oli muidugi meeldiv lugeda ja tõdeda, kuid mis juba hästi on, las olla edasi. Eks samas vaimus püüame jätkata ka järgmisi laulupidusid korraldades. Oli veel arvamus selle kohta, kas on õige Tartu poistekooride laulupidusid järjekorras nummerdada ja viimast kolmandaks peoks lugeda. Aga miks mitte? Need on ju meie kõikide silmade ees olnud faktid. Et meie vabariigi poistekoorid on osalenud Viljandi meeskooride laulupäevadel, Haapsalus puhkpillimuusika päeval ja tükati mujalgi, on tõsi, kuid ega see veel võta õigust Tartu pidusid poistekooride pidudeks nimetada. On ju Viljandi peod olnud ikkagi meeskooride peod poistekooride osalemisel, samuti ka Haapsalus asetleidnud puhkpillide peod. Tartu pidustused on olnud põhiliselt poistekooride kanda valikmeeskooride ja koolinoorte puhkpillide osalemisega. Poistekoorid on osalenud ka üld- ja koolinoorte laulupidudel, ega neid ka endi arvele nummerdada saa, kuigi nende kasutegur on alati väga suur olnud. On vist õigem ikka vahet teha, kes on peo peremees ja kes kaasosaline. Sellest siis ka ürituse nimetus, ajaraamatu tarbeks järjekorranumber.

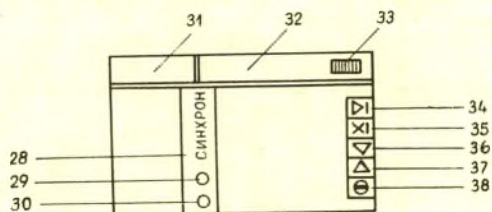
Üksmeelne oli kolleegide arvamus, et oli väga tore, elamuslik ja õpetlik pidu. Järgmisele poistekooride peole Tartusse tullakse kindlasti.

Dia-fono-filmid ja sünkronisaatorid IV

SÜNKRONISAATOR «SINHROON».

Viimasel ajal on koolid saanud uusi sünkronisaatoreid «Sinchron», mida toodab Leningradi elektroonikakoondis «Svetlana». Sünkronisaator «Sinchron» on ette nähtud sünkroonse heliteksti andmiseks diafilmidele diaprojektoriga «Lektor 600» ja slaidiseeriatele diaprojektoritega «Alfa» ning analoogilistega.

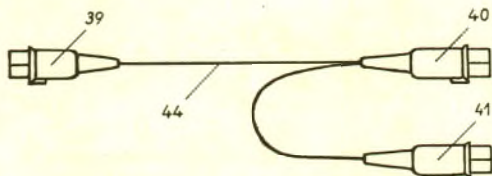
Sünkronisaator «Sinchron» töötab samal põhimõttel nagu sünkronisaator «Školnik». Erinevus on vaid selles, et sünkronisaatoril «Sinchron» ei ole komplektis diafilmiraami-lülist PDP, mille tõttu saab seda kasutada vaid olemasolevate automaatdiaprojektoritega.

Joonis 9. Sünkronisaator «Sinchron». 28 — äravõetav katteliist, 29 — voolukaitse, 30 — signaalilamp, 31 — helipeaplokk, 32 — tõstuk, 33 — tõstuki fiksaator, 34 — salvestusnupp, 35 — kustutusnupp, 36 — impulsinupp «tagasi», 37 — impulsinupp «edasi», 38 — võrguvoolu lüliti.

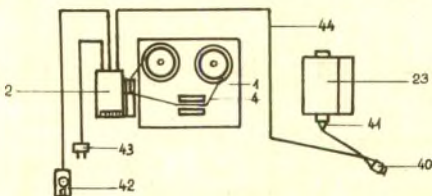
Sünkronisaatori vasakul küljel asub helipeaploki 31 tõstemehhanism 32, pealmisel paneelil asuvad lülititeplokk ja kaitsmekarp. Kaitsmekarpi on paigutatud kaitsmepesa 29 kaitsmega PM-0, 15 ja indikaatorlamp 30, mis signaaliseerib seadme voolu all olekut. Kaitsmekarp on kaetud dekoratiivse kaanega 28.

Sünkronisaatori komplekti kuulub peale sünkronisaatori veel spetsiaalne ühenduskaabel (joonis 10), mis ühendatakse sünkronisaatori ja diaprojektori vahele. Tuleb silmas pidada, et erinevate diaprojektoritega ühenduse tegemiseks on kaabli ühes otsas kaks pistmiku S5-5, millest üks on ette nähtud diafilmiprojektorile «Lektor 600», teine automaat-slaidiprojektorile nagu «Alfa» ja analoogid.

Joonis 10. Sünkronisaatori «Sinchron» ühenduskaabel: 39 — pistmik sünkronisaatori pessa D, 40 — pistmik diaprojektorisse «Lektor 600», 41 — pistmik automaat-slaidiprojektorisse, 44 — kaabel.

Diaseeria esitamiseks paigaldatakse aparatuuri-komplekt — sünkronisaator, magnetofon ja dia-projektor — vastavalt joonisele 11. Nagu skeemilt näha, asetub sünkronisaator lintmagnetofoni vasakule küljele. Sünkronisaatori helipea 46 (joonis 12) seatakse tõstuki 32 abil magnetofoni lindijooksutee tasandiga samale kõrgusele. Tõstuki 32 asend fikseeritakse kinnitusnutriga 33.

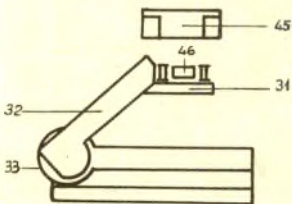

Joonis 11. Sünkronisaatori «Sinhron», magnetofoni ja diaprojektori paigutamine ning ühendamine.

1 — magnetofon, 2 — sünkronisaator, 4 — magnetofoni lint, 23 — slaidiprojektor, 40 — pistmik «Lektor 600», 41 — pistmik «slaidiprojektor», 42 — diaprojektori kaugjuhtimiskaabel puldiga, 43 — sünkronisaatori võrgupistmik, 44 — ühenduskaabel.

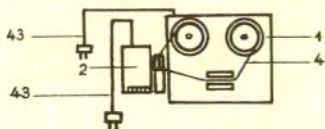
Helipea tõstmiseks või langetamiseks tuleb tõstuki fiksaatormutter 33 eelnevalt veidi lahti keerata.

Slaiditekstiga ja dispetšersignaalidega magnetlint asetatakse magnetofonile ja sünkronisaatorile vastavalt joonisel 11 esitatud skeemile.

Joonis 12. Sünkronisaatori helipea tõstemehhanism. 31 — helipeaplokk, 32 — tõstuk, 33 — tõstuki fiksaator, 45 — helipeaploki kate, 46 — helipea.

Slaidide juurde kuuluva ja dispetšersignaali-dega helilindi valmistamine on analoogiline sünkronisaatori «Skolnik» kasutamisel. Mõningaid erinevusi on vaid dispetšersignaali-de salvestamisel. Nimelt olemasolevad automaat-slaidiprojektorid võimaldavad slaidiseeriale anda ka käiku «tagasi», et veel kord vaadata eelnevat slaidi. Seoses sellega on väga oluline, kui pikk ajalisel on dispetšersignaali. Kui slaidikassett peab liikuma «edasi», siis ei tohi dispetšersignaali pikkus olla üle 0,2 sekundi, käsu «tagasi» puhul aga mitte alla 0,8 sekundi¹. Niisiis dispetšersignaali salvestamiseks asetatakse sünkronisaator ja magnetofon ning saatetekstiga magnetlint neile vastavalt skeemile joonisel 13.

Joonis 13. Dispetšersignaali salvestamine. 1 — magnetofon, 2 — sünkronisaator, 4 — magnetlint, 43 — võrguvoolu juhe.

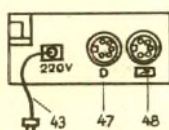
¹ Ka sünkronisaatorit «Skolnik» saab kasutada slaidiprojektorile käsu «tagasi» andmiseks, tuleb vaid dispetšersignaali vajalikus kestuses salvestada: 0,2 s — «edasi» ja 0,8 s «tagasi». Ümber tuleb tõsta vaid ühendused pistmikus 25 (joonis 8): pistmiku 26 2. jala ühendus teha jalaga 5, s. o pistmikus 26 on vajalik jalauhendused jalgedel 3 ja 5.

Diaprojektorit ja kaugjuhtimiskaablit ei ole tingimata vaja ühendada ega kasutada. Sünkronisaator lülitatakse salvestusrežiimile klahvi 34 (puna-ne) allavajutamise (joonis 9). Magnetofon käivitatakse kuulamisrežiimil. Pärast esimese slaidi saateteksti lõppu vajutatakse lühiajalisel sünkronisaatori klahvile 37 «edasi», millega kirjutatakse magnetlindile dispetšersignaali e sünkroimpulss (joonis 2). Pidage silmas seda, et üle 0,2 sekundi pika impulsi andmisel võib diaprojektor juba saada käsu kasseti tagasikäiguks ühe astme võrra. Nii toimime pärast iga järgmise slaiditeksti lõppemise järel. Viimast korda vajutame sünkronisaatori klahvile 37 pärast viimast teksti.

Sünkroimpulssi e dispetšersignaali võime salvestada ka saateteksti ajal, impulss ei pea tingimata olema tekstide vahekohtades. Näiteks ühe tervikliku teksti ajal võime teatud momendil kirjutada ka signaali «tagasi» eelmise slaidi korduvvaatamiseks, samas aga uuesti «edasi» jne, vastavalt vajadusele ja stsenaariumile.

Pärast impulsside salvestamist lülitatakse magnetofon seisma ja sünkronisaatori salvestusrežiim välja vajutusega klahvile 34. Pidage silmas, et salvestus on välja lülitatud siis, kui klahv 34 on ülemises seisus.

Kui soovitakse sünkroimpulssi salvestamise ajal kontrolli mõttes jälgida peale heliteksti ka slaidide, tuleb sünkronisaatoriga ühendada, kasutades sünkronisaatori ühenduskaablit (joonis 10), ka diaprojektor slaidiseeriaga (joonis 11). Pidage silmas, et ühenduskaabli (joonis 10) üksipistmik 39 ühendatakse sünkronisaatori tagapaneelis olevasse pesa D, kaabli teises otsas olevatest kahest pistmikust üks, joonisel 10 tähistatud 41ga, aga slaidiprojektori kaugjuhtimiskaabli ühendusse. Järgnevalt on sünkroimpulssi salvestamiseks kaks võimalust: 1) sünkroimpulssid salvestatakse vajutusega sünkronisaatori klahvile 37 või 36 (joonis 9), iga vajutuse juures vahetub diaprojektoris ka slaid «edasi» või «tagasi» sõltuvalt antud impulsi pikkusest või 2) diaprojektori kaugjuhtimiskaabel ühendatakse sünkronisaatori tagapaneeli (joonis 14) pesasse 48 ja sünkroimpulss kirjutatakse vajutusega diaprojektori kaugjuhtimisnupule «edasi». Sealjuures tuleb teada, et ka käsklus «tagasi» antakse vajutusega samale nupule «edasi», erinevus on vaid impulsi pikkuses.

Joonis 14. Sünkronisaatori «Sinhron» tagapaneel.

43 — võrguvoolu juhe, 47 — pesa diaprojektoriga ühendamiseks, 48 — pesa kaugjuhtimiskaabli ühendamiseks.

Slaidiseeria automaatseks näitamiseks sünkroonse helitekstiga ühendatakse aparaat oma vahel nagu näidatud joonisel 11. Sünkronisaatorit ei lülitata salvestusrežiimile. Esimene slaid pannakse diaprojektorisse käitsi ja teravustatakse ekraanil. Seejärel käivitatakse magnetofon kuulamisrežiimil. Kaugjuhtimisnupul võib sünkronisaatori juures kasutada vaid pilditeravuse korrigeerimiseks ekraanil. Kui on kasutada automaatteravustusega diaprojektor nagu «Alfa-Avtofokus» või analoog, siis kaugjuhtimiskaablit sünkronisaatori külge ei ühendata. Oldiselt kaugjuhtimiskaablit külge ei ühendata, sellega väldime segadusi: külgeühendatud puldid ei tohi peale teravustamisnupu teisi nuppe kasutada.

ALEKSANDER VINKEL,
VÕTi tehnovahendite kabineti meetodid

Notkoguide KOOL

Л. ТЮРНПУУ. Пути совершенствования управления школами, направленные на ускорение социального и экономического развития. В современных условиях вся деятельность по управлению школами должна быть более эффективной и результативной. Автор рассматривает особенности нового стиля управления и требования, предъявляемые руководителям. Прежде всего это повышение квалификации и обновление руководящих кадров. Статья содержит схему.

Т. КАРЬЯХЯРМ. Прибалтийский вопрос перед Великой Октябрьской социалистической революцией.

Стремительное развитие капитализма во II половине XIX в. в России остро выдвинуло вопрос о Прибалтике. Немецкие экспансионисты вынашивали планы захвата Прибалтики. Статья дает обзор историко-политической ситуации того времени. На ход событий сильное воздействие оказала I мировая война.

А. ТЫЛЬДСЕПП. Современная оценка методического наследия М. Ломоносова.

Статья рассказывает о научной деятельности и педагогических принципах гениального ученого. Многие в его методических взглядах представляется ценным и актуальным и сегодня, например, связь теоретических знаний с практикой, необходимость межпредметных связей и пр. Почти 10 лет своей жизни ученый посвятил открытию первой, подходящей для учебной и научной работы лаборатории в России. Деятельность М. Ломоносова характеризуется размахом и универсальностью.

О. ПААБО. Чему мы учимся у Добролюбова. 29 ноября исполняется 125 лет со дня смерти русского революционного демократа Н. Добролюбова. Автор рассказывает о его короткой жизни /25 лет/, о творческом и педагогическом наследии, с которым должен ознакомиться каждый педагог.

Ю. ВЕНЕ. Признание работы руководителей школ.

Руководитель школы, как и любой другой работник, нуждается в стимулах и мотивах, побуждающих работать лучше. Чтобы получить представление о признании /а также о наказании/ руководителей школ, в 1983—1984 гг. был проведен опрос руководителей школ г. Тарту и участников факультета повышения квалификации руководителей школ при ТПедИ. Статья знакомит с результатами опроса. Автор кончает свой анализ выводами и предложениями о признании работы руководителей школ.

Х. ТЫНИСМЯГИ. Правда и ложь о водке.

Борьба против пьянства и других правонарушений, совершаемых несовершеннолетними, актуальна. В чем заключается притягательная сила алкоголя? Автор статьи старается ответить на этот вопрос, рассматривая

психологический аспект пьянства. Речь идет об алкоголизме, связанном с материальной обеспеченностью. Подчеркивается, что пьянство — это не частное дело. На основе статистических данных можно сделать вывод, что частота алкогольного опьянения и тяжесть преступления находятся в прямой зависимости, особенно среди несовершеннолетних.

А. ТАВИТ. Отношения супругов с родственниками.

Статья предназначена для учителей этики и психологии семейной жизни. Автор рассматривает сложные отношения супругов с родителями, отношения детей и родителей в хозяйственно-бытовом плане, а также эмоциональные отношения. Статья приводит рекомендации, как налаживать отношения между поколениями.

Х. ВЯРЕ. О психогигиене молодежи.

Статья дает обзор основных истин психогигиены духовного здоровья, закономерности духовного развития и факторов, оказывающих на него отрицательное влияние. Говорится также о распространенном среди некоторой части молодежи злоупотреблении наркотиками как о явлении, представляющем опасность для жизни.

К. ИНДРЕ. Моделирование реальной деятельности — требование времени при подготовке преподавателей в высшей школе.

[Начало см. № 10 за 1986 г.]

К. АЛЕКСИУС. О методике преподавания технических предметов.

Исходя из проекта обновления высшего и среднего специального образования необходимо при подготовке специалистов постоянно менять как содержание предметов, так и методы обучения им. Автор статьи приводит некоторые рекомендации для использования в техникумах наглядности, для получения обратной связи и устного изложения предмета. Статья написана на основе опыта автора, преподавателя Таллинского строительного-механического техникума.

М. ВАЛЬТС. Изучение материалов XXVII съезда КПСС в среднем профтехучилище.

Статья дает методические рекомендации, как лучше знакомить учащихся с материалами XXVII съезда КПСС. Автор опирается на свой опыт работы в среднем профтехучилище № 32 им. В. Клементи. Приводятся вспомогательные схемы и факты. Статья предназначена в первую очередь для учителей истории и обществоведения.

Э. НУРК. Об учебных умениях.

Статья рассматривает учебные умения и обучение им, исходя из того, что ученики сами не могут найти рациональные приемы работы. Автор более подробно останавливается на некоторых более важных учебных умениях: наблюдении, выборе, нахождении связей, умении слушать, мыслить, работать самостоятельно.

Т. МЕРИЛОО. Ребенок ясельного возраста и его семья.

Статья рассматривает проблемы развития малышей в связи с неправильным обращением с ними в семье. Автор показывает социальные причины, которые вызывают у детей отклонения в развитии и поведении. При обобщении данных автор опирается на опрос воспитателей. Приведенная информация необходима для воспитателей и инспекторов по охране детей, чтобы как можно раньше выявить отклонения в семейном воспитании.

У. УЙГА. Каким путем идти дальше!

Статья рассказывает о III празднике песни мальчиков, который состоялся летом 1986 г. в г. Тарту. Автор знакомит с целями организаторов праздника, оценивает результаты. Праздник по своей сущности был интернациональным: в объединенном хоре пели маль-

чики разных национальностей, программа со-держала много песен братских народов. Художественный уровень хоров высок. Автор высказывает мысли о проблемах, стоящих перед самодеятельными хорами, особенно молодежными, и о перспективах хорового пения.

UUS RAVIASUTUS

Tallinnas, Nõmme tee 47 Ehitus- ja Mehaanikatehnikumi ühiselamu ruumides asub ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministeeriumi 100kohaline sanatoorium-profülaktoorium. Kahe aasta jooksul on siin ravi saanud Tallinna kõrgkoolides ja tehnikumides õppijad, õppejõud ning suviti ka VÕTi kursustel viibivad õpetajad. Ühiselamu teisel korrusel paiknevad mugavad korterid, igas kaks tuba, WC, duširuum. Tuppja majutatakse kaks-kolm inimest. Esimesel korrusel on söökla, kus talongide alusel saab kolm korda päevas süüa. Samas asuvad ka arsti- ja ravikabinetid. Lisaks hambaravile võib seal saada mis tahes elektriravi (kabinetis on olemas kõik põhilised füsioteraapiaaparaadid). Hingamisteede haiguste raviks on inhalatsioonikabinetis mitmeid vajalikke aparate. Sagedast kasutamist leiavad veealuse duši-, massaaži- ja elektriune kabinetid, sest perifeerse närvisüsteemi haigused, ülepingutused, neuroosid jms ei ole ei õppijatele ega õpetajatele tundmata tõved. Veel on võimalik tegelda ravikehakuuuriga, saada üldtugevdavat kvartskiiritust ning käsimassaaži.

Ravi antakse õpinguid või õppetööd katkestamata. Tuusiku eest maksab patsient 15 rbl 30 kop, neid jaotab õppeasutuse ametiühingukomitee. Ravivajaduse otsustab õppeasutuse, Noorukite Polikliiniku või õppejõudude puhul rajooni polikliiniku arst, kellelt saadakse ka saatekiri. 5 % tuusikutest on varutud pensionäridele.

Tõbedele saab abi 24 päeva jooksul. Päevas mitu korda või mitmel protseduuril käia ei osutu raskeks ega tülikaks. Ja mis kõige tähtsam: töö saab sellest hoolimata tehtud.

Märkimist väärib ka profülaktooriumi personali vastutulelikkus ja sõbralikkus, mis sageli tervenemisel ravipillist olulisemaks osutub. «Töö on igal pool ühesugune, aga sellist kollektiivi kui siin ei leia vist kusagilt. Siin laabub kõik. Tööle tuled nagu oma koju, üksteisesse suhtumine on sõbralik,» kinnitas füsioteraapiaõde Marje Martin.

E s i k a a n e l on profülaktooriumi peaarst AIME LOBJA.

T a g a k a a n e s i s e k ü l j e fotod tutvustavad profülaktooriumi argipäeva.

■ Inhalatsiooni saab Tartu 16. keskkooli matemaatikaõpetaja TIINA KÕIV, kes leidis suvekursuste ja ravi ühendamise väga vajaliku olevat, pole ju õpetajal töö kõrvalt aega enda arstimiseks.

■ Veealuse duši-massaaži kabinetist leidsime TPI II kursuse tudengi SVETLANA PETRENJUKI ja füsioteraapiaõde MARJE MARTINI.

■ «Elektriuni oles ära kulunud talvel, 3. õppeveerandi pinge maandamiseks,» arvas Tartu 15. keskkooli matemaatikaõpetaja SIIRI PEETS, kes III etapi ainekursuse ühitas tervise taastamisega. Teda teenindab õde IMBI KALMET.

Toimetuse aadress: 200 031 Tallinn, Gagarini 30.

Telefonid: 60 27 69, 66 65 23, 44 98 46, 44 36 96, 44 21 55.

Väljaandja: Kirjastus «Perioodika», 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 8, tel. 44 57 67.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

Ladumisele antud 01. 10. 1986. Trükkimisele antud 28. 10. 1986. Trükiarv 4200.

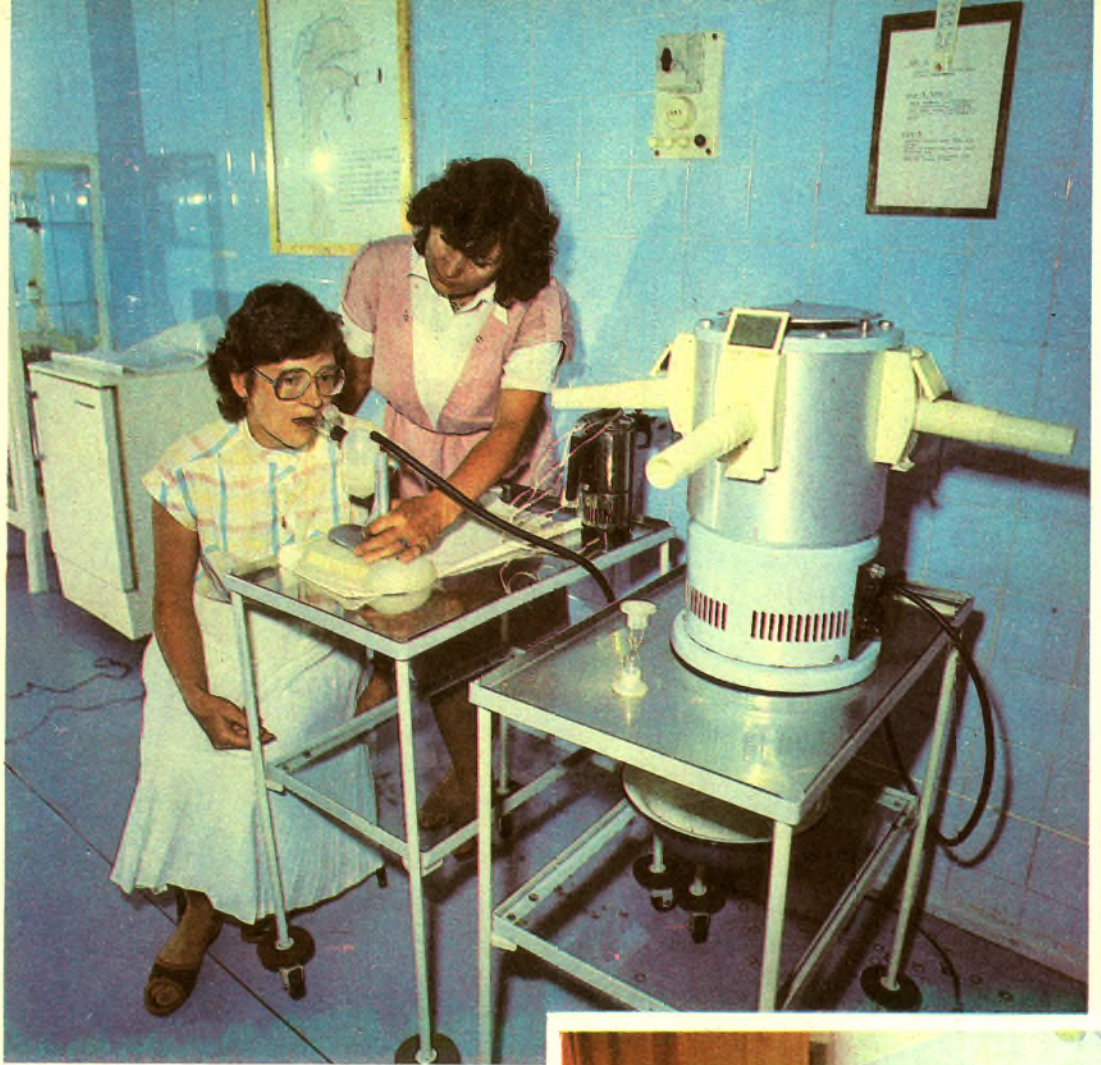
Fotoladu. Kiri školnaja. Trükipoognaid 7,0. Tingtrükipoognaid 5,46. Arvestuspoognaid 7,3. MB-08614. Tellimise nr. 3752.

Tellimishind aastaks — rbl. 3.60, 6 kuuks — rbl. 1.80, 3 kuuks — 90 kop. Üksiknumbri hind 30 kop.

Organ Министерства просвещения Эстонской ССР, Министерства высшего и среднего специального образования Эстонской ССР, Государственного комитета Эстонской ССР

по профессионально-техническому образованию, город Таллин. На эстонском языке.

Выходит один раз в месяц. «Наукоугде кооль» («Советская школа»).

Raamatupea

86-1427a

14.11.86